

IZMIR DEMOCRACY UNIVERSITY

**SOCIAL
SCIENCES JOURNAL**

IDUSoS

E-ISSN: 2651-5458

Year: 2021

Volume: 4, Issue: 1

İzmir Demokrasi Üniversitesi Adına Sahibi

Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER

İzmir Demokrasi Üniversitesi Rektörü

Editör - Editör Yardımcısı

Prof. Dr. Cevdet Alptekin KAYALI – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Filiz YÜKSEL – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Alan Editörleri

Doç. Dr. Musa GÖK – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşe DEĞERLİ – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Dilek KARAMAN – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Mizanpaj Editörü

Arş. Gör. Oğuzcan AKDEMİR – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Yayın Kurulu Sekreteri

Arş. Gör. Oğuzcan AKDEMİR – İzmir Demokrasi Üniversitesi

“IDUSOS” dergisi elektronik ortamda kör hakemlik sistemi ile yayın yapan, Türkçe ve İngilizce çalışmalara yer veren akademik ve hakemli bir dergidir. Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki kez Ulakbim Dergipark sistemi üzerinden yayınlanmaktadır. Dergide yayınlanan çalışmaların içerikleriyle ilgili tüm sorumluluk yazara/yazarlara aittir.

Makale gönderim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idusos>

"IDUSOS" is an open-access, double blind peer-reviewed, international online academic research journal published biannually (in June and December). The Journal publishes articles in Turkish and English.

For Manuscript Submission: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idusos>

BUSAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER REFREES AT THIS ISSUE

Prof. Dr. Hüseyin AKAY – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Prof. Dr. Sinan NARDALI – İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Prof. Dr. Tuncer ÖZDİL – Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Erdal ÖZKOL – Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşe Necef YERELİ – Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin AVUNDUK – Dokuz Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşe DEĞERLİ – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa GERŞİL – Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Doç. Dr. Gülin ÖZTÜRK - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fatma İrem KONYALIOĞLU – İzmir Demokrasi Üniversitesi

*** Hakemler, unvan ve soy isim alfabetik sırasına göre listelenmiştir.**

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

1. İçindekiler/Contents

i

DERLEME

Dr. Öğr. Üyesi Cem DURAN

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

A REVIEW ON CUSTOMER EXPERIENCE MANAGEMENT IN PRIVATE HOSPITALS **1**

Seda Gözde TOKATLI

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

ANALYSIS OF THE REPUBLIC OF TURKEY FROM OTTOMON EMPIRE ECONOMIC AND POLITICAL CHANGES BY IMMANUEL WALLERSTEIN PERSPECTIVE **17**

Emir YAVUZ, Doç. Dr. Hüseyin AVUNDUK

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI

USING BLOCK CHAIN TECHNOLOGY IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT **33**

AMPİRİK ÇALIŞMA

Dr. Cenk AYDOĞAN, Prof. Dr. Ayşe Necef YERELİ

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

THE EFFECT OF INDEPENDENT AUDIT OPINION ON SHARE RETURNS IN THE BANKING SECTOR: BORSA ISTANBUL APPLICATION **57**

Serra OZSOY KARAGULLE

CONSUMER BASED PREFERENCE REASONS FOR TURKISH LUXURY BRAND VAKKO: İZMİR CASE

LÜKS TÜRK MARKASI VAKKO'NUN TÜKETİCİ TEMELLİ TERCİH EDİLME SEBEPLERİ: İZMİR ÖRNEĞİ **87**

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

A REVIEW ON CUSTOMER EXPERIENCE MANAGEMENT IN PRIVATE HOSPITALS

Dr. Öğr. Üyesi Cem DURAN¹

Özet

Küreselleşen dünyanın yeni ekonomik ve ticari şartları, rekabeti ve ürün çeşitliliğini artırmıştır. Örgütler bu noktada müşteri kazanmanın, mevcut olanları korumaktan çok daha maliyetli olduğunu görmüş ve yoğun rekabet ortamında başarılı olabilmek için müşteri odaklı stratejiler geliştirmeye başlamışlardır. Müşteriye farklı deneyimler sunma ve bağlılık sağlama noktasında “müşteri deneyimi yönetimi”, örgütlerin kullandıkları stratejilerin en yenilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma ile günümüzde tüm sektörlerde önemli role sahip olan ve örgütlerin marka değerini güçlendirerek satışlarını artırmak amacıyla yatırım yaptığı öncelikli alanların başında gelen “müşteri deneyimi yönetiminin, özel hastaneler bağlamında araştırılması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Literatür taramasının yöntem olarak belirlendiği araştırmada hastane, müşteri, müşteri deneyimi ve müşteri deneyimi yönetimi açıklanmış; çalışmanın konusu bağlamında özel hastanelerde müşteri deneyimi yönetimi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müşteri, Müşteri Deneyimi, Müşteri Deneyimi Yönetimi, Özel Hastane

Jel Sınıflandırması: M31, I 11

Abstract

The new economic and commercial conditions of the globalizing world have increased competition and product diversity. At this point, organizations have seen that gaining customers is much more costly than maintaining existing ones and have started to develop customer-oriented strategies in order to be successful in an intense competitive environment. Customer experience management emerges as one of the newest strategies used by organizations in terms of offering different experiences and providing loyalty to the customer. With this work; It is aimed to investigate and evaluate customer experience management, which has an important role in all sectors and which is one of the primary areas where organizations invest in order to increase their sales by strengthening their brand value, in the context of private hospitals. In the study where literature review was determined as the method, hospital, customer, customer experience, and customer experience management were explained; in the context of the subject of the study, customer experience management in private hospitals is examined.

Keywords: Customer, Customer Experience, Customer Experience Management, Private Hospital

Jel Codes: M31, I 11

¹ İstinye Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, cduran@istinye.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5171-0270

1. GİRİŞ

Hız ve dönüşüm, 21. yüzyılın anahtar kelimeleri arasındadır. En hızlı dönüşüm geçiren disiplinlerin başında gelen pazarlama; beraberinde pek çok ritüeli, alışkanlığı, yaklaşımı değiştirmeye zorlamaktadır. Pazarlamanın odağı üründen, hizmete ve daha sonra da müşteri deneyimine doğru yön değiştirmiştir (Homburg vd., 2017). Bununla birlikte pazarlama yöneticilerinin odağı da değişmiş; yöneticiler, ürün karmasının başarısına odaklanan geleneksel pazarlama çalışmaları yerine müşterileri için değer yaratmaya çalışmaya başlamışlardır (McAlexander vd., 2002). Bu noktada müşteri kazanmanın, mevcut olanları korumaktan çok daha maliyetli olduğunun farkına varılmış ve yoğun rekabet ortamında başarılı olabilmek için müşteri odaklı stratejiler geliştirme gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte örgütler; müşterilerine, kendilerini farklı hissetmelerini sağlayacak, değer yaratacak, farklı deneyimler yaşatacak ürün ve hizmetler sunmaya başlamışlardır. Müşteriye farklı deneyimler sunma ve sadakat sağlama noktasında “müşteri deneyimi yönetimi” örgütlerin kullandıkları yöntemlerin en yenilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Tavşan ve Erdem, 2018). Babacan ve Onat (2002), geleneksel pazarlamayı rasyonel karar veren müşterilere hitap eden, akılcı yöntemlerle değerlendirilen, ürün çeşitliliğinin ve rekabetin sınırlı olduğu, ürün özellikleri ve faydalarına odaklanılan bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır.

Son yıllarda konunun öneminin artmasıyla birlikte müşteri deneyimi yönetimi, yeni bir müşteri ilişkileri stratejisi olarak ortaya çıkmıştır. Rekabetin çok olduğu her sektörde kendini hissettiren bu strateji, elbette sağlık sektörünü de etkilemiş, rakiplerinden ayrılmak isteyen özel sağlık kurumları için önemli bir yaklaşım haline gelmiştir (Zaim vd., 2013).

Bu araştırmada özel sağlık kurumlarında müşteri deneyimi yönetimi konusu çalışılmıştır. Literatür taramasının yöntem olarak belirlendiği bu çalışmada, öncelikle kavramsal bir çerçeve çizilerek sırasıyla sağlık hizmetlerinde hastaneler ve müşteri, müşteri deneyimi ve müşteri deneyimi yönetimi açıklanmıştır. Daha sonra özel hastanelerde müşteri deneyimi yönetimi; önemi ve gereklilikleri çerçevesinde aktarılmıştır. Sonuç bölümünde ise çalışma özetlenmiş ve önerileri de içeren genel bir değerlendirme ortaya konmuştur.

2. KAVRAMSAL BAKIŞ

2.1. Sağlık Hizmetlerinde Hastaneler ve Müşteri

2.1.1 Sağlık Hizmetlerinde Hastaneler

Günümüzdeki teknoloji ve tıp bilimindeki gelişmelere bağlı olarak hizmet sektöründe sağlık hizmetleri içerisinde yer alan hastanelerin önemi giderek artmıştır (Abrar vd., 2020). Hastaneler; sağlık sistemi içerisinde sağlık hizmeti sunan, hastalıkların teşhis, tedavi ve önlenmesinde birçok görevi yerine getiren kurumlar haline gelmiştir (Özdemir, 2001).

Sağlık hizmeti sağlayan kurumlar zincirinin son ve en önemli halkası olan hastaneler, “kamu” ve “özel” olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. Türkiye’de sağlık hizmetleri 1980’li yıllara kadar ağırlıklı olarak kamu hizmeti olarak sunulurken, son yıllarda özel sağlık kuruluşlarının sayısı hızla artmıştır. Bu yıllarda geleneksel pazarlama faaliyetleri; sigorta şirketleri, ilaç ve tıbbi malzeme şirketleri arasında yaygın olarak kullanılmasına rağmen, sağlık kurumlarında pazarlama çalışmalarına uzun süre yer verilmemiştir (Şahin, 2013). 1980 sonrası, tüm dünyada sağlık hizmetlerinde pazarlama anlayışının geliştiği yıllardır (Ekiyor ve Tengilimoğlu, 2014). Buna rağmen kamu hastaneleri için aynı durumdan bahsedilmesi mümkün değildir. Türkiye’de halen pazarlama birimi olan bir kamu hastanesi bulunmamaktadır (Sevim ve Güdük, 2020).

Son yıllarda ülkemizde de artış gösteren özel hastaneler ise kâr amaçlı kurulan, özel ve tüzel kişi ya da kişilerin sahip olduğu kurumlardır. TÜİK (2021) verilerine göre Türkiye’deki özel hastane sayısı 577’ye ulaşmıştır. Bu hastaneler genel olarak kamu hastanelerinin yerine getiremediği ya da yeterli olmadığı sağlık ihtiyaçları konusunda hizmet pazarlamaktadır (Alumran vd., 2020). Özel hastaneler, belirli bir bina, hizmet ve personel standartlarını haiz olmak kaydıyla, yirmi dört saat sürekli ve düzenli olarak, bir veya birden fazla uzmanlık dalında hastalara ayakta ve yatırarak muayene, teşhis ve tedavi hizmeti veren kurumlardır (Sağlık Bakanlığı, 2021). Türkiye’de sağlık sektöründe yaşanan yoğun rekabet; kamu hastanelerini çeşitli kalite belgeleri alır duruma getirirken, özel hastaneleri de hizmet kalitesini artırmak için birçok yöntem uygulamaya zorlamıştır. Bu kapsamda özel hastane yöneticileri, hasta tercihlerini anlamak, hizmet kalitesini ve memnuniyetini ölçmek ve değerlendirmek için araştırma yapmaya başlamıştır (Varinli ve Çakır, 2004). Temelde pazarlama; tüketici ihtiyaç ve isteklerinin belirleme ve bu pazarlara uygun mallar ve hizmetler geliştirip sunmaya yönelik faaliyetler bütünüdür (Kemp vd., 2017). Günümüzde sağlık pazarlama yöneticileri, pazarı ve müşteriyi daha iyi tanımak ve tatmin etmek zorundadır.

2.1.1 Sağlık Hizmetlerinde Müşteri

İşletme literatüründe müşteri, bir firmanın ürün ya da hizmetini ticari veya kişisel amaçları için satın alan kişi veya kurum olarak tanımlanmaktadır (Odabaşı, 2000). Kamu hastaneleri kâr amacı gütmeyen kurumlar olmasına rağmen yönetim sistemi olarak genel işletme prensiplerine göre işletilmektedir. Bu yüzden sağlık sektörünün çıktılarında faydalanan kişi ve kurumlar da “müşteri” olarak adlandırılmaktadır (Sosyal vd., 2017). Hatta geçmişte özel sağlık kurumlarında sadece hastalar “müşteri” olarak kabul edilirken, ürün ya da hizmetlerin kullanıcıları olan müşterilerin sağlık hizmetlerindeki karşılığının “hastalar” olduğu fikri günümüzde geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Günümüzde artık sağlık hizmetlerinden faydalanan tüm kişi ve kurumlar “müşteri” olarak kabul edilmektedir (Kısa, 2007). Başka bir ifade ile de hastane içerisinde hizmet alan tüm kişiler “müşteri” olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple hasta refakatçileri ve sağlık hizmetini alan tüzel kuruluşlar da “müşteri” olarak tanımlanabilmektedir (Büber ve Başer, 2012). Sağlık hizmeti içerisindeki “müşteri” kavramının bu kadar geniş kitleyi tanımlamasının nedeni, özel sağlık kurumlarının yapısal olarak çok karmaşık ve paydaşlı bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Serbest, 2006).

Sağlık kuruluşunda çalışan ya da sağlık kuruluşu ile doğal bağ ve ilişkileri bulunan kişi ve gruplar “iç müşteri” olarak tanımlanmaktadır (Karaca, 2006; Kavuncubaşı, 2000). Başka bir ifade ile sağlık kuruluşu içinde bir diğer kişi ya da birimin iş çıktısını girdi olarak kullanan her kişi ya da birim “iç müşteri” olmaktadır (Kılınç, 2003). Özetle, iş ilişkisi olan tüm kurum çalışanları bu kapsamda yer almaktadır (Tarcan, 2001). Buna göre iç müşteri kategorisinde yer alanlar; teknik ve destek personeli, sağlık çalışanları, yöneticiler, kurumun paydaşları olarak sayılabilir (Bakır, 2006).

Sağlık kuruluşlarının ürün ya da hizmetlerini alan ve hizmetlerden yarar sağlayan kullanıcılar “dış müşteriler” olarak tanımlanmaktadır (Kılınç, 2003, Kavuncubaşı, 2000). Bu kapsamda öncelikli olarak dış müşteriler şeklinde adlandırılanlar, hastalar olmaktadır. Bunun dışında dış müşteri kategorisi içinde yer alanlar; hasta yakınları, akrabaları, ziyaretçiler, refakatçiler, devlet, farklı sağlık kurumları, anlaşmalı kurumlar, eczaneler, dernekler, medya, sigorta şirketleri, tıbbi malzeme ve ilaç firmalarıdır (Kavuncubaşı, 2000). Bununla birlikte yarı zamanlı çalışan doktorlar, sağlık kurumlarının hem iç hem de dış müşterisi olarak algılanmaktadır (Bakır, 2006).

2.2. Müşteri Deneyimi

Pazarlama alanında artık müşteriye sadece ekonomik ya da kaliteli ürünler sunmak, onları mutlu etmeye yetmemekte; örgütler ile olan etkileşiminde farklı ve memnun edecek deneyimler yaşatmak önem kazanmaktadır. Bu noktada müşteri deneyimi kavramı ön plana çıkmıştır (Felece, 2019). Müşteri deneyimi kavramı, pazarlama literatüründe 1940'lı yıllarda görülmeye başlanmış, ilk akademik araştırmalar ise 1980'li yıllarda yapılmaya başlamıştır. Literatürde uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen akademik literatürde kabul edilmiş net bir tanımı bulunmamaktadır (Erciyas, 2015; Erdem ve Tavşan, 2019). Doğal olarak pazarlama literatüründe de farklı bakış açıları ve algılar üzerinden farklı biçimlerde tanımlanmaktadır (Chepur ve Bellamkonda 2019). Bu bilgiler ışığında müşteri deneyimi kısaca “müşterinin herhangi bir kurumla iletişim ve ilişkisi süresince ve sonucunda deneyimlediği her şey” olarak tanımlanabilir (Duran ve Uray 2018). Maklan ve Klaus (2011) deneyimsel pazarlama yaklaşımının geleneksel pazarlamadan farklı olduğuna değinerek, deneyimsel pazarlamada odak noktasının müşteriye özel ve farklı deneyimler yaşatmak olduğunu belirtmiştir. Müşteri deneyimi sadece müşteriye sunulan ürün ve hizmetlerin kullanıldığı anda değil sonrasında alınan ürün veya hizmetle ilgili sorunlara çözüm ararken ya da sosyal medyada ürün, marka ya da örgüt ile ilgili yorum yaparken de devam etmektedir (Felece, 2019). Bu sebeple karmaşık ve uzun süreli bir süreci içermektedir. Günümüzde özellikle hizmet sektöründe iyi bir müşteri deneyimi oluşturmak, rekabette avantaj sağlamanın başlıca yollarından biri olarak görülmektedir (İsmail, 2011; Tavşan, 2016). Hizmet sektörleri arasında yer alan sağlık hizmetlerinde de müşteri deneyimi kavramı önemli bir yere sahiptir (Hu vd., 2019).

2.3. Müşteri Deneyimi Yönetimi

Son yıllarda üzerinde çok fazla durulan müşteri deneyimi yönetimi, işletmelerin müşterilere özel teklifler sunması için ihtiyaç duyduğu rekabet aracına dönüşmüştür (Gül, 2018). İşletmenin müşteri ile temasa geçtiği ilk andan itibaren kesintisiz devam eden müşteri deneyimi yönetimi, müşterilerin ihtiyaçlarına odaklanılmasına yardımcı olmak için tüm etkileşimleri izlemek ve yönetmek için kullanılan bir stratejidir (Ratcliff, 2015). Schmitt (2003) müşteri deneyimi yönetimini, “bir müşterinin bir ürün, hizmet, marka ya da örgüt hakkındaki deneyimlerinin tümünün stratejik olarak yönetilmesi süreci” olarak tanımlamıştır. Başka bir tanıma göre ise müşteri deneyimi yönetimi; “müşteri ile hizmet öncesi, sırası ve sonrası ilişki ve etkileşimi sağlamak amacıyla örgütün, planlı bir strateji çerçevesinde tüm departmanlarda tüm bileşenlerinin müşteri odaklılık zeminine dayalı çalışmalarını içeren bir yönetim biçimi”dir

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

(Vural, 2017). Tanımlarda da görüldüğü gibi müşterilerin deneyimini stratejik biçimde yönetmek için oluşturulan bu süreç, bütünüyle müşteriye merkeze alan bir yaklaşımdır.

Müşteri ile etkileşimde bulunulan her iletişim noktası göz önüne alınarak bir deneyim oluşturulması gerektiği görüşü üzerine kurulan bu yönetim biçiminde, müşteri deneyiminin tutarlı ve sürekli olması son derece önemlidir. Bu noktada müşteri deneyimi oluşturabilmek için çalışanların da örgüt içinde tecrübeli, motive, yaratıcı ve doğru deneyimi yaşıyor olmaları gerektiği öne sürülmektedir (Schmitt, 2003; Pekpostalıcı, 2015). Müşteri deneyimi yönetimini içselleştirmiş markalar, müşteri deneyimlerini artırmak, rekabette sıyrılmak ve ayakta kalabilmek için yeniliklerin devamlılığını sağlamalıdır. Tersine biçimde pazara ayak uyduramayıp kendilerini yenileyemeyen örgütler rekabet içerisindeki zorlu şartlara karşı ayakta kalamayacaktır (Korkmaz, 2010). Bu noktada rekabetin en fazla yaşandığı özel sağlık kurumlarında müşteri deneyimi yönetiminin rekabette bir adım öne geçmek için kullanıldığı görülmektedir.

3. ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ

3.1. Özel Hastanelerde Müşteri Deneyimi Yönetiminin Önemi

Rekabetin yoğun olduğu sektörlerden biri olan hizmet sektöründe özel hastaneler; kendilerini pazar rekabetinde öne geçirmek, yüksek kâr elde etmek ve müşteri bağlılığını artırmak için müşteri deneyimini stratejik bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Sağlık sektöründe mükemmel müşteri hizmeti sunmanın ilk adımı, hasta merkezli bir bakış açısıdır. Bununla ilgili 21. yüzyıl koşulları göz önünde bulundurulduğunda, dünya genelinde birçok farklı çalışma yapılmaktadır. İlk olarak özel hastaneler açısından müşteri memnuniyeti yönetiminin önemini kavramak faydalı olacaktır. Bir özel sağlık kurumunun her çalışanı, potansiyel olarak bir müşteri hizmetleri temsilcisidir (Terra vd., 2000). Başka bir deyişle hastalara sağlanan bakımın kalitesini iyileştirmeye odaklanması gereken kişidir. Bazı çalışanlar hastalarla doğrudan etkileşime girerken diğerleri destek hizmetlerinde çalışmaktadır ve tüm bu çalışanların her zaman müşteri memnuniyetini ön planda tutması gerekmektedir (Rousseau, 1995). Özel sağlık kurumları; hasta ile sağlık ekiplerini bir araya getiren, tedavi için en uygun ortamı sağlayan aracı rolü üstlenmektedir. Sağlık hizmetlerinde güven unsuru son derece önemlidir ve sağlık sektöründe müşteri sadakati kuruma değil doktora yönelik olmaktadır (Bekaroğlu, 2005). Konaklama hizmeti de veren özel sağlık kurumlarının çoğunda, deneyim yalnızca şirket ve çalışanlar tarafından değil aynı zamanda diğer müşteriler tarafından da oluşturulur; karşılıklı etkileşim konaklama deneyimi için kritiktir (McMillan vd., 2011).

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Müşteri deneyimi yönetiminin özel hastaneler açısından bu kadar önemli olmasının pek çok nedeni vardır. Hastaların hizmet alma noktasında devamlılığını sağlamak, aldıkları deneyimlerin sonuçlarıyla doğrudan ilişkilidir. İlk olarak, müşteri hizmetleri deneyimleri, bakım kalitesi beklentisini belirler (Rousseau, 1995). Sektördeki en yetenekli doktorlara ve deneyimli hemşirelere sahip olmak tek başına yeterli değildir. Sürekli olarak yüksek kaliteli bir deneyim sağlamak, tercih edilmek için bir gerekliliktir (Terra vd., 2000). Guo vd, (2020) özel hastanelerinin amacının, her bir etkileşime bir işlemiş gibi yaklaşmak yerine hastalarla uzun vadeli ilişkiler geliştirmek olması gerektiğini belirtmiştir. Bu uzun vadeli ilişkileri geliştirme noktasındaki kararlılık, özel hastanelerin mutlu hastalara sahip olması için büyük önem taşımaktadır. Çünkü mutlu hastaların tüm sağlık ihtiyaçları için aynı doktorlara, kliniklere ve tesislere dönmeleri muhtemeldir. Mutlu hastaların sağlık kuruluşlarını arkadaşlarına, aile üyelerine ve iş arkadaşlarına tavsiye etme olasılığı da yüksektir. Mutlu doktor ve hasta ilişkisi kurmak kolay değildir, ancak bunu sağlamak çoğu zaman müşteri sadakatini garanti etmektedir. Müşteri hizmetleri performansı, genellikle bir kuruluştaki temel sorunların belirtisi ve göstergesidir (Terra vd., 2000). Mükemmel müşteri hizmeti sunan bir örgütün sağlam ve iyileştirilmiş süreçleri ve sistemleri olması muhtemeldir. Yetersiz müşteri hizmeti sunan örgütler ise süreç verimsizlikleri ve personel eğitimi yetersizliğiyle mücadele etmektedirler. Elbette bunlar özel sağlık kurumlarında sadece hasta bakımını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda operasyonların maliyetini, kârlılığı ve sürdürülebilirliği de etkiler (Rousseau, 1995).

Özel hastanelerde müşteri memnuniyeti yönetimi noktasında dikkate alınması gereken önemli bir nokta vardır. Hastalar kendilerini iyi hissettiklerinde değil kötü hissettiklerinde bu hizmeti aramaktadır. Bu nedenle hastalar sağlık kurumlarıyla ilgili iletişim kurarken tedavi ve bakım isterler (Rousseau, 1995). Daha da önemlisi hastalar, sağlık kurumları ve çalışanlar ile her temas sırasında kendi ihtiyaç, durum ve sağlıklarına önem verildiğini görmek isterler. Bu yüzden müşteri deneyimi yönetiminde “uçtan uca müşteri deneyimini iyileştirmek” hedeflenmelidir. Sağlık sektöründe müşteri hizmetleri, doktor muayenesinde fazlasını ifade eder. Uçtan uca müşteri deneyimi, müşteri ile sağlık kurumu arasındaki birçok temas noktasını ve etkileşimi içerir. Bu etkileşimlerin her biri, kuruma, müşterinin aldığı hizmetin kalitesi ve değeri hakkındaki algısını etkileme fırsatı sağlar (Terra vd., 2000). Müşterilere özel deneyimler sunarak tercih edilir bir kurum olmanın yolu, öncelikle doğru değerlendirmenin yapılmasından geçmektedir. Daha sonra bu değerlendirmelerin sonuçları kuruluşun tüm departmanları tarafından incelenir ve fark yaratacak müşteri deneyiminin nasıl tasarlanabileceği üzerine stratejik planlama yapılarak harekete geçilir (Ersöz, 2019:2).

3.2. Özel Hastanelerde Müşteri Deneyimi Yönetiminde Gereklilikler

Müşteri deneyimi yönetiminde özellikle ana temas noktalarındaki deneyimin en üst seviyeye çıkarılması amaçlanmalıdır. Bununla ilgili olarak bazı gereklilikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Seçim: Hastanın ihtiyaç duyduğu ürün ve hizmetleri araması ve seçmesi, müşteri deneyimindeki ilk temas anıdır. Birçok müşteri; sağlık hizmetleri seçeneklerini belirlemek ve kendileri için doğru ürün ve hizmeti seçmek için hasta yorumları, reklamlar, ailelerinin ve arkadaşlarının önerilerini değerlendirir (Rousseau, 1995). Bir özel sağlık kurumunun iletişim kanalları ve müşteri hizmetleri, potansiyel müşterileri için ilk izlenimin bırakıldığı temas noktalarıdır (Terra vd., 2000). Bu nedenle pazarlama iletişim faaliyetlerine gerekli özenin gösterilmesiyle birlikte özellikle ilk teması sağlayan müşteri hizmetleri personelinin konuyla ilgili iyi eğitilmiş olması gerekmektedir.

Planlama: Randevu planlama, hasta ile bir özel sağlık kurumu arasındaki ilk aktif ilişkidir (Rousseau, 1995). Bu etkileşim sırasında kurum, genellikle hasta ve onun şikâyeti hakkında genel bilgileri alır. Bu bilgiler ışığında hasta için bir randevu planlanır. Sağlık kurumlarının planlama yapabilmesi için çeşitli yöntemler mevcuttur (Terra vd., 2000). Bir müşteri hizmetleri temsilcisiyle konuşmak için bekleme sürelerini en aza indirmek, hasta bilgilerini almak için gereken sürenin azaltılması, randevu planlamak için en uygun zamanı belirlemeye yardımcı olacak doğru ve güncel planlama verilerine sahip olmak, randevudan birkaç gün önce hatırlatmalarla birlikte e-posta yoluyla randevu onayı ve talimatların sağlanması, planlama konusunda izlenilebilecek yöntemlerden birkaçıdır. Planlama deneyimini büyük ölçüde etkileyen teknolojik gelişmeler, hastalara süreçlerinin verimliliği hakkında olumlu fikir veren ve hastalara saygı duyulduğunu gösteren hizmetlerdir (Rousseau, 1995). Son yıllardaki teknolojik gelişmeler bu konuda hastanelere birçok self servis çözüm sunmaktadır.

Randevu: Planlanmış bir randevu veya kontrol ziyareti, genellikle özel sağlık kurumuyla ilk yüz yüze temastır. Hastalar, sağlık kuruluşunun atmosferine, personelin dostluğuna ve işlemlerinin etkinliğine bağlı olarak izlenimler edinir. Bir hasta randevu aldığı anda, temel olarak gerçekleşen iki işlem vardır. Bunlardan ilki genellikle bir sağlık sorunuyla ilgili bir anket doldurmak ve muayene sırası beklemektir (Terra vd., 2000). Anket sürecinin yavaş olması ve doktor için bekleme süresi, hastanın izlenimlerini büyük ölçüde etkiler. Bekleme sürelerini yönetmek her zaman mümkün değildir, ancak hastaların bekleme süreleriyle ilgili beklentilerini yönetmek mümkündür. Müşteri hizmetleri ile ilgili araçlar, hastalara randevu zamanlarına dair doğru tahminler sağlayabilir (Rousseau, 1995). Sağlık kuruluşları, doktor muayenesi sırasında

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

süreyi azaltmak amacıyla hasta şikayetleri ve sağlık geçmişi hakkında daha fazla bilgi olarak kayıt oluşturabilir.

Muayene: Hastanın doktordan hizmet aldığı an, yani doktor muayenesi en önemli deneyim temas noktasıdır. Sağlık çalışanları (hekimler, hemşireler, teknisyenler, diş hekimleri vb.), iyi bir müşteri deneyimi için oynadıkları önemli rolü çoğu zaman fark etmezler. Oysaki sağlık hizmet deneyimini optimize etmek ve olumlu hale getirmek kritik öneme sahiptir. İyi bir müşteri deneyimi sağlamanın anahtarı, sağlık personeline doğru teknolojik araçları sunmaktır (Terra vd., 2000). Doktorlar; hasta kayıtlarına, hasta sağlık geçmişine ve ayrıca hastanedeki diğer cihaz ve sistemlere tam erişime sahip olmalıdır. Doktorlar hastayla etkileşimde bulunurken tedavi notlarını, hasta sorularını ve tanı notlarını kaydedebilmelidir (Rousseau, 1995). Böylece doktorlar hastaya daha doğru tanı koyacak ve tedavi edecektir. Ayrıca bu araçlar sayesinde kazanılan zamanda hastanın tedavisine ve yaşadığı deneyime daha çok odaklanacaktır.

Bakım: Birçok tedavi süreci birden fazla test ve birden fazla randevu gerektirir. Doktorların; hastaları gerekli testler için sevk etmeleri, tekrar randevu vermeleri veya onları diğer hekimlere havale etmeleri gerekebilir. Sağlık hizmetlerinde müşteri deneyimi, tek bir randevu veya etkileşimle sınırlı değildir (Rousseau, 1995). Hasta deneyimi, bütünsel ve uçtan uca tüm noktalardaki deneyimin toplamıdır. Özel sağlık kurumları tüm bu süreçleri optimize ederek müşteri hizmetleri deneyimini iyileştirebilir (Terra vd., 2000). Bu da hastanın, sağlığıyla gerçekten ilgilenildiğini hissetmesine yardımcı olur; böylelikle hasta, kendisine sadece ticari gözle bakılmadığını düşünecektir.

Takip: Sağlık kurumları, basit bir randevu takip programı ile olası olumsuz hasta deneyimlerinden kurtulma fırsatına sahiptir (Terra vd., 2000). İlk izlenimler önemli olsa da bir hastanın bir sağlık kuruluşuyla son etkileşimi, müşteri deneyimi hakkındaki genel izlenimi üzerinde en büyük etkiye sahip olmaktadır.

Özel sağlık kurumları bahsedilen tüm süreçlerde daha iyi bir deneyim sunmak için teknolojik gelişmelerden faydalanmaktadır. Bu nedenle sağlık sektörünün son yıllarda yaşanan dijital dönüşüme hızla ayak uydurduğu görülmektedir. Dijitalleşme sürecinin sürdürülebilir olması için sürecin başta sağlık profesyonelleri olmak üzere tüm paydaşlar ve hastalar tarafından anlaşılması ve benimsenmesi gerekmektedir (Callender vd., 2015). Hastalar şimdiden mobil uygulamalar ve web siteleri üzerinden tek tıkla randevu alabilmekte, doktorlarıyla mobil cihazlar üzerinden görüntülü görüşme gerçekleştirebilmektedir. Bilgi paylaşmanın kolaylaşması, beraberinde hastaya özelleştirilmiş bakım sunulmasını ve hasta odalarının da

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

kişiselleştirilmesini getirmektedir. Hasta odaları; geniş ekranlar, hastanın kendi mobil cihazıyla uyumlu çalışacak uygulamalar ve evlerde kullanılan sesli komutları algılayan akıllı asistanlarla donatılmaya başlanmıştır (Bulutçu ve Metin, 2019:3). Dijital hastane kavramı olarak bilinen tüm bu süreçler; hasta merkezli, etkili ve yüksek güvenlik gerektiren, akıllı ve kâğıtsız sistemlerin tümünü kapsamaktadır (Austin vd., 2018). Tüm bu teknolojik gelişmeler ışığında, randevu oluşturmadan planlamaya, muayene ve takibe kadar her aşamada yepyeni bir sağlık hizmeti sunulmaktadır. Bu süreçte müşteri deneyimi çıktılarından en iyi şekilde faydalanan özel sağlık kurumları ise sektörde bir adım öne geçmektedir.

4. SONUÇ

Günümüz şartları ve gelişen teknolojiler ile birlikte değişen ekonomiye paralel biçimde pazarlama anlayışında da pek çok değişiklik meydana gelmiştir. Gelişimlerle birlikte kurumların hedeflerine ulaşmaları için “deneyimsel pazarlama” kavramının her geçen gün önemini artırdığı görülmektedir. Pazarlama içerisinde gözlenen bu değişimler paralelinde müşteride de değişiklikler oluşmuştur (Kumar vd., 2019). Başka bir ifade ile müşteri ve pazarlama anlayışı etkileşim halinde birbirlerini değiştirmiş ve geliştirmiştir. Deneyimsel pazarlama ile birlikte müşteri deneyimini önemseyen kurumlar, “müşteri odaklı” ve “müşteri merkezli” stratejiler benimsemişlerdir (Martinelli ve Tunisini 2019). Bununla birlikte müşteriler de farkındalığı gelişmiş, talep odaklı ve güçlü bir konuma sahip olmuşlardır.

Müşterilerin önemli bir konuma yerleşmesi ve örgütlerin “deneyimsel pazarlama” stratejisiyle ilerlemesi; müşteri deneyimi yönetiminin odaklanılan strateji ve felsefe durumuna gelmesine yol açmıştır. Bu sebeple örgütler, rekabette öne çıkmanın en önemli parametresi olan müşteri deneyimi açısından ürün ve hizmetlerini farklılaştırarak başarılı bir biçimde hizmet sunmaya çalışmaktadır (Lindecrantz ve 2020). Bu noktada kurumlara sadece kaliteli hizmet sunmak yetmemeye başlamıştır. Aynı zamanda müşterilere “kişisel deneyimler bütünü” sunmak, farklı etkiler yaratmak ve beklentilerin ötesinde hizmet sunmak önem kazanmıştır.

Pazar içerisinde önemli bir konuma sahip hizmet sektörü olan “sağlık hizmetleri” de pazarlama stratejilerindeki değişime ayak uydurmuştur (Alexander ve Amburgey 1987). Öyle ki son yıllarda sağlık hizmetlerinde verimlilik ve kalite arayışları hız kazanmıştır (Çelik 2019). Özel sağlık kurumları, hizmetlerini tanıtmak ve müşterilerin ilgisini çekebilmek için birçok pazarlama stratejisi uygulamaktadır (Rooney, 2009). Bununla birlikte günümüzde yönetim anlayışı da değişmiş, klasik yönetim anlayışından, müşterilerin odağa alındığı bir yönetim anlayışına geçilmiştir. Bu da müşteri memnuniyetini artırarak kurumları müşteri odaklı hale getirmiştir (Kağnıoğlu 2002). Müşteri odaklılık sağlık hizmetleri için de vazgeçilmez hale

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

gelmiştir. Sağlık sektöründe sağlık hizmeti alan kişiler “müşteri” olarak görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda bütün örgütler için önemli bir konuma gelen “müşteri odaklı” görüş, sağlık hizmetlerinde de önem kazanmıştır (Fatima ve Mahaboob 2018). Bunun üzerinden hastaneler müşteri odaklı anlayış çerçevesinde iç ve dış müşterilerine farklı deneyimler ve hizmetler sunarak müşteri memnuniyeti ve bağlılığını kazanıp pazar içerisinde bir yer sahibi olmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte müşterilerin algıladığı hizmet kalitesi; hizmet aldıkları sağlık kuruluşunu tekrar tercih etme, satın alma ve tavsiye etme davranışlarını olumlu bir biçimde etkilemektedir. Sağlık kurumlarının devamlılığı sağlayabilmesi ve başarılı olması, büyük oranda bu müşterilerin istek ve beklentilerini karşılayabilme becerilerine bağlıdır (Kavuncubaşı, 2000: 292).

Sonuç olarak yoğun rekabet ortamı içerisinde var olmaya çalışan ve Türkiye’de önemli bir sektör olan sağlık hizmetlerinin gelişiminde, müşteri deneyimi yönetimi strateji ve felsefesinin benimsenmesi ve sürekli olarak uygulanması oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Müşterilerin talep ve arzularının değişiklik göstermesi ile müşteri deneyiminin takibi zor olsa da örgütlerin konumları için oldukça yararlı bir işlevi bulunmaktadır. Bununla birlikte kişiler, sağlıklarına diğer durumlardan daha çok önem vermeleri nedeniyle örgütlerden daha fazla talepte bulunmakta ve birçok farklı beklentiye sahip olmaktadır. Bu sebeple hedeflediği müşteri kitlesini sabit tutmayı ve artırmayı amaçlayan özel hastaneler; son teknoloji ve yenilikçi ürünleri, profesyonel bir ekiple bir araya getirerek beklentilerin ötesinde bir deneyim yaşatarak sağlık hizmeti sunmaya çalışmalıdırlar.

5. KAYNAKÇA

Abrar, K., Muhammad Ali S., Israr A., Sabir A. (2020). How Customer Experience Quality Affects Customer Satisfaction-Loyalty with Moderating Role of Competitive Choices and Familiarity: Assessment of Private Hospitals in Pakistan. *Sukkur IBA Journal of Management and Business* 7(1). doi: 10.30537/sijmb.v7i1.471.

Alexander, J. A., Amburgey, T. L. (1987). The Dynamics of Change in the American Hospital Industry: Transformation or Selection? *Medical Care Review*, 44(2), 279–321. doi:10.1177/107755878704400205

Alumran, A., Almutawa, H., Alzain Z., Althumairi, A., Khalid, N. (2020). Comparing Public and Private Hospitals’ Service Quality. *Journal of Public Health*. doi: 10.1007/s10389-019-01188-9.

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Austin, J.A., Smith, I.R., Tariq, A. (2018). The Impact of Closed-Loop Electronic Medication Management on Time to First Dose: A Comparative Study Between Paper and Digital Hospital Environments. *International Journal of Pharmacy Practice*. doi: 10.1111/ijpp.12432.

Babacan, M., Onat, F. (2002). Postmodern Pazarlama Perspektifi. *Ege Akademik Bakış*, 2(1), 11-19.

Bakır, Y. (2006). *Sağlık Kuruluşlarında Pazarlama Faaliyetleri, Müşteri Memnuniyeti*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Bekaroğlu Ş. (2005). Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının ve ISO 9000 Kalite Güvencesine Sahip Olmanın Hastane Performansına Etkileri: İstanbul'daki Özel Hastaneler Üzerine Bir Araştırma. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (9), 18-32

Brookes, M., McMillan, C.L., O'Gorman, K.D., MacLaren, A.C. (2011). Commercial hospitality: a vehicle for the sustainable empowerment of Nepali women, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 23 No. 2, pp. 189-208.

Bulutçu E, Metin M. M. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Sağlıkın Evrimi. *Harvard Business Review Türkiye*, Ağustos, Erişim Adresi <https://hbrturkiye.com/dergi/dijital-donusum-surecinde-sagligin-evrimi>.

Büber, R., Başer, H. (2012). Sağlık İşletmelerinde Müşteri Memnuniyeti: Vakıf Üniversitesi Hastanesinde Bir Uygulama. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 1, 265-274. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobiadsbd/issue/11353/135685>

Callender, C., Marshall, B., Cardon, P.W., Patel, N. (2015). Obstacles to The Adoption of Cloud Computing: Best Practices in Technology and Communication. *Issues in Information Systems*, 16 (2), 133-139.

Chepur, J., Bellamkonda, R. (2019). Examining the Conceptualizations of Customer Experience as a Construct. *Academy of Marketing Studies Journal*, 23(1), 1-9.

Duran, C., Uray, N. (2018). Managing and Measuring Customer Experience: A Literature Review. *Research Journal Of Business and Management*, 5 (1), 63-72. Doi: 10.17261/Pressacademia.2018.817

Ekiyor A., Tengilimoğlu D. (2014). Sağlıkta reklam serbest olmalı mı? Tüketici görüşleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 16(2):45-71.

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Erciyas, F. (2015). *Marka Sadakati Oluşturan Müşteri Deneyimlerinin Netnografik Analiz İle İncelenmesi: Kapadokya Bölgesi Beş Yıldızlı Otelleri Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

Erdem, C., Tavşan N. (2019). *Müşteri Deneyimi Yönetimi*, Beta Yayıncılık: İstanbul

Ersöz, E. (2019). Yapay Zekâ ve Tasarım Odaklı Düşünce ile Müşteri Deneyiminde Fark Yaratın. *Harvard Business Review Türkiye*, Ekim, Erişim Adresi <https://hbrturkiye.com/blog/yapay-zeka-ve-tasarim-odakli-dusunce-ile-musteri-deneyiminde-fark-yaratin>.

Fatima, S., F., Mahaboob, A, S. (2018). Total Quality Management Practices and Organizational Performance-An MBNQA Model Based Study of Two Hospitals. *Sumedha Journal of Management* 7(4). doi: 10.5958/2322-0449.2018.00003.0.

Felece. (2019). *Müşteri Deneyimi Trendleri*. Harvard Business Review Türkiye, Erişim Adresi <https://www.felece.com/2019-icin-musteri-deneyimi-trendleri/>

Guo Y., Zhou Y., Xing X., Li X. (2020). Exploring the Relationship between Service Quality of Private Hospitals and Patient Loyalty from the Perspective of Health Service. *Iran J Public Health*. 49(6):1097-1105. doi: 10.18502/ijph.v49i6.3361.

Gül, G. (2018). *Deneyimsel Pazarlama Çalışmalarının ve Müşteri Deneyimi Yönetiminin Müşteri Sadakatine Etkisi: İzmir’de Hizmet Sektöründe Bir Araştırma ve Türk Telekom Uygulaması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Homburg, C., Jozić, D., Kuehnl, C. (2017). Customer experience management: toward implementing an evolving marketing concept. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 45(3), 377-401. doi: 10.1007/s11747-015-0460-7.

Hu, G., Chen, Y., Liu, Q., Wu, S., Guo, J., Liu, S., Wang, Z., Zhao, P., Sun, J., Hu, L., Zhou, H., Luo, L., Mao, Y., Needleman, J., Ma, J., Liu, Y. (2019). Patient experience of hospital care in China: major findings from the Chinese Patient Experience Questionnaire Survey (2016-2018). *BMJ open*, 9(9), e031615. doi: 10.1136/bmjopen-2019-031615

Ismail, A.R. (2011). Experience Marketing: An Empirical Investigation. *Journal of Relationship Marketing*, 10(3),167-201. doi.org/10.1080/15332667.2011.599703

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Karaca, A. (2006). *Sağlık Hizmetleri Pazarlamasında Dış Kaynak Kullanımı ve Sağlık İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımına Yönelik Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Kavuncubası, Ş. (2000). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Kemp E, Bui M, Krishen A., Latourt M. (2017). Understanding the power of hope and empathy in healthcare marketing. *Journal of Consumer Marketing*. 34(2):85- 95.

Kılınç, T. (2003). *Müşteri Memnuniyeti Seminer Notları*. İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi.

Kısa, A., Tokgöz, N. (2007). *Sağlık Kurumları Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.

Klaus, P. “Phil,” Maklan, S. (2011). Bridging the Gap For Destination Extreme Sports- A Model of Sports Tourism Customer Experience. *Journal of Marketing*, (June 2015), 37–41.

Korkmaz, H. (2010). *Pazarlamada Postmodern Yaklaşım Açısından Müşteri Deneyimi Yönetimi ve Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kumar, V., Nim, N., Sharma, A. (2019). Driving growth of Mwallets in emerging markets: a retailer’s perspective. *J. of the Acad. Mark. Sci.* 47, 747–769. doi: 10.1007/s11747-018-0613-6

Lindecrantz, E., Gi, del P., T., M., Zerbi S. (2020). Personalizing the Customer Experience: Driving Differentiation in Retail. McKinsey Insights (March). Erişim Adresi <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/personalizing-the-customer-experience-driving-differentiation-in-retail#>

Martinelli, E.M., Tunisini, A. (2019). Customer integration into supply chains: literature review and research propositions, *Journal of Business & Industrial Marketing*, Vol. 34 No. 1, pp. 24-38. doi:10.1108/JBIM-07-2017-0162

McAlexander, J. H., Schouten, J. W., Koenig, H. F. (2002). Building Brand Community. *Journal of Marketing*, 66(1), 38–54. doi:10.1509/jmkg.66.1.38.18451

McMillan, C.L., O’Gorman, K.D., MacLaren, A.C. (2011). Commercial hospitality: A vehicle for the sustainable empowerment of Nepali women. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 23 No. 2, pp. 189-208. doi:10.1108/09596111111119329

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Odabaşı, Y. (2000). *Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi*. Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Özdemir, M. (2001). Hastane Yönetim Modelleri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 40,1276-1279.

Pekpostalcı A. (2015). *Alışveriş Mekânları Tasarımında Deneysel Pazarlama Metodu ve Örnekler Üzerinde Analizi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul

[Ratcliff, C. \(2015\). What is Customer Experience Management \(CEM\) and Why Should You be Focusing on It? Erişim Adresi https://econsultancy.com/what-is-customer-experience-management-cem-and-why-should-you-be-focusing-on-it/](https://econsultancy.com/what-is-customer-experience-management-cem-and-why-should-you-be-focusing-on-it/)

Rooney, K. (2009). Consumer-Driven Healthcare Marketing: Using the Web to Get Up Close and Personal, *Journal of Healthcare Management*. Volume 54- Issue 4- p 241-251

Rousseau A. (1995). Qualité totale, gestion du changement et compétitivité de l'entreprise. In: Ingham M, éd. *Management stratégique et compétitivité*. Louvain-la-Neuve: De Boeck Université.

Sağlık Bakanlığı. (2021). Özel Hastaneler Yönetmeliği. Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4854&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

Schmitt, B. H. (2003). *Customer Experience Management: A Revolutionary Approach to Connecting with Your Customers*. NY: John Wiley and Sons Inc.

Serbest, G. N. (2006). Sağlık Sektöründe Hizmet Kalitesi ve Müşteri Tatminini Ölçülerek Davranışlar Üzerinde Etkisinin Bulunmasına Yönelik Model Çalışması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sevim E., Güdük Ö. (2020). Kamu sağlık hizmetleri yöneticilerinin sağlık hizmetlerinde pazarlamaya bakış açılarının değerlendirilmesi: İstanbul örneği. *Jaren*.6(1):148-56.

Soysal, A, Doğan, S, Baynal, T. (2017). Özel Sağlık Kurumlarında Müşteri İlişkileri Yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 39-66.

Şahin B. (2013). *Sağlık Hizmetlerinde Pazarlamanın Önemi ve Geçmişi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Tarcan, E. (2001). *Hizmet Yönetiminde Kalite ve Müşteri Tatmini Ölçümü*. İstanbul: İ.Ü. Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu.

ÖZEL HASTANELERDE MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Tavşan N. (2016). Measuring Customer Experience: a Scale Adaptation, *The Journal of Academic Social Sciences*, Vol. 4(38), p. 340-346

Tavşan N., Erdem, C. (2018). *Customer Experience Management: How to Design, Integrate, Measure and Lead*, Tasora Books: Minneapolis.

Terra J. L, Erbault, M., Maguerez, G. (2000). Amélioration de la qualité en établissements de santé et évaluation du changement induit. In: Matillon Y, Durieux P, éd. L'évaluation médicale. Du concept à la pratique. Paris: Flammarion Médecine-Sciences. p. 103-14.

TÜİK (2021). Sağlık Kurumu Sayısı, Toplam Yatak Sayısı ve 1000 Kişi Başına Düşen Yatak Sayısı Raporu. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Saglik-ve-Sosyal-Koruma-101>

Varinli, İ., Aysel, Ç. (2004). Hizmet Kalitesi, Değer, Hasta Tatmini ve Davranışsal Niyetler Arasındaki İlişki: Kayseri'de Poliklinik Hastalarına Yönelik Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt:2, Sayı:17, Kayseri.

Vural, A. (2017). Müşteri Deneyimi Yönetimi ve Havayolu Taşımacılığı Türk Hava Yolları Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Zaim, H., Bayyurt, N., Zaim, S. (2010). Service Quality And Determinants Of Customer Satisfaction In Hospitals: Turkish Experience. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*, 9(5). doi:10.19030/iber.v9i5.8145

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

ANALYSIS OF THE REPUBLIC OF TURKEY FROM OTTOMON EMPIRE ECONOMIC AND POLITICAL CHANGES BY IMMANUEL WALLERSTEIN PERSPECTIVE

Seda Gözde TOKATLI ¹

Özet

Kapitalist düzen ülkelerin gelişmişlik ve az gelişmişlik seviyelerini belirlerken, kapitalizmin gelişiminde yaşanan bağımlılık ilişkisi yapısal hiyerarşik düzenin yeniden inşa edilmesine yol açmaktadır. Uluslararası sistem içerisinde kapitalist ekonomi üzerinde etkin rol oynayan devletler sistem içerisinde yer alan merkez(gelişmiş) ve çevre (az gelişmiş) ülkelerin gelişmişlik seviyelerini belirlemektedir. Amerikalı sosyolog "Immanuel Wallerstein" ekonomik ve politik sistemi yorumlarken gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere odaklanarak "Dünya Sistem Teorisi" ile açıklık getirmektedir. Dünya Sistem teorisi, dünyayı merkez, çevre ve yarı çevre ülkelere bölen bölgeler arası ve uluslararası işbölümünü ifade etmektedir. Bu çalışmada, Osmanlı Devletinin dünya sistemi içerisine nasıl eklemlendiğini ve neden gelişmiş ülke seviyesinden az gelişmiş bir ülke konumuna geçiş yaptığı "Bağımlılık Teorisi" kapsamında incelenecektir.

Osmanlı Devleti 16. ve 17 yy. 'da kapitalist ekonomik düzen içerisindeki entegrasyonunun gerçekleştirilememesi, Avrupa kapitalizminin gelişimi ile yakından ilgilidir. Dünya kapitalist düzeni Osmanlı Devleti'ni kendi içerisine çekerek onun üretim biçimini, yönetim şeklini ve toplumsal yapısını değerler ve fikirler üzerinden yeniden biçimlendirmiştir. Osmanlı Devleti'nin kapitalist ekonomiye eklemlenmesiyle başlayan çevreleşme süreci ekonomik, toplumsal ve siyasi yapının dönüşümü ile daha belirleyici olmuştur. Osmanlı devletinin Dünya sistemine nasıl eklemlendiği ve tedricen nasıl bağımlı bir ekonomiye dönüştüğü, ya da nasıl çevreleşme süreci yaşadığını anlamak önemlidir. Osmanlı devleti yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti, çevre konumundan yarı çevre ülke konumuna yükselmesini sağlamıştır. Kapital yönetim anlayışının Türkiye'ye sunduğu Neo liberal politikalar bağımlılık ve çevreleme politikalarının temelini oluşturmaktadır. Günümüzde kapitalist dünya düzeni, gelişmiş ülkelerin ekonomik faaliyetlerini sürdürülmesini desteklerken, Türkiye çevre ve merkez ülkeler arasında köprü rolü oynamaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti, Neo-Liberal Teori, Dünya Sistemleri Analizi

Abstract

While the capitalist system determines the development and underdevelopment levels of the countries, the dependency relationship experienced in the development of capitalism leads to the re-construction of a structural hierarchical order. States that play an important role in the

¹ Ege Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi, sedagozde@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1880-1338

capital economy determines the development levels of the central(developed)and peripheral (less developed) countries in the international system. American sociologist ‘Immanuel Wallerstein’ who interpreting the economic and political system, clarifies it with ‘World System Theory’ by focusing on the developed and developing countries. ‘World-system Theory' refers to the inter-regional and transnational division of labor, which divides the world into core countries, semi-periphery countries and the periphery countries.

In this paper, how the Ottoman State was articulated in the world system and why it transitioned from central to periphery state status in the system will be examined within the scope of ‘Dependence Theory.’ The failure of the Ottoman Empire to integrate into capital economic order in the 16th and 17th centuries is related to the development of European capitalist economical process. The world capitalist order that pulled the Ottoman Empire into itself and reshaped its production style, governing structure and social order through its values and ideas. The encirclement process that started with the articulation of the Ottoman Empire to capitalist economy became more determinant with the transformation of the economic, social and political structure. It is important to understand the process how the Ottoman Empire is gradually integrated into world economics system and turn into dependent economy in the system. Instead of the Ottoman Empire established the Republic of Turkey led to rise its position from periphery to semi periphery state status. The Neoliberal policies that offered by the capitalist states to the Turkey forms the basis of the dependency and containment relationship. Today, as capitalist world order helps to maintain the economic activities of the developed countries, Turkey continues to play a bridge role between the peripheral countries and developed countries.

Keywords: The Ottoman Empire, The Republic of Turkey, Neo-Liberal Theory, World System Analysis

1. GİRİŞ

Dünya sistemi içerisinde yer alan birçok ülke 16.yüzyılın sonlarından 19.yüzyıl'a kadar kapitalist ekonomik modelin içerisinde yer almaya başlamıştır. Kapitalist yönetim anlayışı merkez ve çevre ülkeler arasındaki ilişkilerin belirginleşmesine yol açmıştır. Kapital düzen içerisinde gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelerin üzerinde sahip olduğu ekonomik gücün siyasi güce olan katkısı sistemin yeniden şekillenmesinde büyük öneme sahiptir. Geliştirmekte olan ülkeler yürüttükleri politikaları ile yetki ve sorumluluk alanlarını genişletmektedir. Kapitalist sisteme dayanan toplumlarda, üretimin devam etmesi aynı zamanda tüketime olan eğilimin yani talebin artmasına bağlıdır. Küreselleşme ile birlikte daha fazla tüketim kapitalist düzende sermaye sahiplerinin daha fazla kar etmesine yol açarken, ihtiyaçlarını doyum seviyesine ulaştırmaya çalışan alt sınıfın daha fazla çalışması ise kapitalist ülkelerin artı değer sağlamasına yol açmaktadır.

Kapital düzen içerisinde gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelerin üzerinde sahip olduğu ekonomik gücün siyasi güce olan katkısı sistemin yeniden şekillenmesine yol açmaktadır. Geliştirmekte olan ülkelerin geliştirmekte olan devletlerin ekonomileri, teknolojileri ve kaynakları üzerinden yürüttüğü hakimiyet politikaları yetki alanlarının genişlemesine yol açmaktadır.

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

Küreselleşme kavramı kapitalist düzeni beslerken sistem içerisinde ki kutuplaştırmayı arttırmaktadır. Kapitalist düzen sonucunda gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasında ortaya çıkan kutuplaşma, sömürü ilişkisi sonucunda belirginleşmiştir.

Osmanlı Devletinde ekonomik ve toplumsal tabanlı başlayan gerileme 17. ve 18.yüzyılda yaşanan gelişmeler ile yakından ilgilidir. 19. yy'da Osmanlı ekonomisi kapitalist ekonominin yol açtığı kısıtlamalar içerisinde yer alarak kendi kendini idare edemeyen bir çevre ülke konumuna geçiş yapmıştır. Dolayısıyla Avrupa kapitalizmi Osmanlı devletinin içine nüfus etmesinde büyük rol oynamıştır. (Wallerstein,2014,398) Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan önemli dış ticaret ve borç açıkları, üretim gücünü kaybeden bir ülke olması ekonomik yönde, süreklilik arz eden gerilemesine yol açarken, toplumsal tabanlı yaşadığı Batılılaşma girişimleri bürokratik ve yapısal anlamda dönüşüme yol açmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa kapitalist düzen içerisinde eklenmesi çevre ekonomik modeline dönüştürülmesine ve bir sömürge ülkesi gibi yönetilmesine yol açmıştır. Osmanlı devleti çevre ülke konumunda iken, Türkiye Cumhuriyeti devleti ise günümüzde yâri çevre bir ülke konumuna geçiş yapmasını sağlamıştır.

2. BAĞIMLILIK İLİŞKİSİNİN TEORİK ANALİZİ

Küreselleşme, kapitalizmin gelişmiş bir sonucudur. Bağımlılık teorisyeni Immanuel Wallerstein, kapital dünya düzeninin 16.yüzyıldan bu yana devam ettiğini dile getirmektedir. Kapitalizmin gelişimi ile ilgili Wallerstein, 14.yy tarımın ve feodalizmin çeşitli nedenlerle krize girmesinin kapitalist ekonominin oluşmasının önünü açtığını söylemektedir. Immanuel Wallerstein, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkisini "Dünya Sistem Teorisi" ile açıklamaktadır. Bağımlılık teorisi, kapitalist gelişme sürecini eleştirirken, sistemin gelişmiş ülkelerin lehine devam ettiği yönünde tezini de ortaya koymaktadır. Wallerstein, az gelişmişlik ve gelişmişlik kavramı arasındaki bağlantıyı açıklarken küresel işbölümü, ucuz işgücü hammadde kaynağı, karşılıklı ilişkilerin önemine vurgu yapmaktadır. Büyük güçlerin sistem içerisinde oynadığı rol merkez(gelişmiş) ve çevre(az gelişmiş) ülkeler arasında karşılıklı ilişki ağını ortaya koymaktadır. Uluslararası sistem hem bireyler, hem şirketler hem de devletler arasında karşılıklı çıkar ve rekabet ilişkileri çerçevesinde ilerlemektedir.

Az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere olan bağımlılığı gelişmiş ülkelerin kalkınmasına, az gelişmiş ülkelerin hiçbir zaman gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşamamasına yol açmaktadır. Merkez ve çevre ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkisi devam ettikçe, çevre ülkelerin kalkınması, gelişmesi ve zenginleşmesi mümkün değildir. Az gelişmiş ülkelerin üzerinde yürütülen küresel yayılma politikaları gelişmiş ülkelerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Az

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

gelişmiş ülkelerin merkeze olan bağımlılığı sistem içerisindeki eşitsizliğin artmasına ve insani değerlerin çığnemesine yol açmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerin gelişmemesinin nedeni, sömürgeci tarihsel geçmişleri, kendi içinde yaşadıkları iç çatışmalar, buldukları coğrafi şartlar ve kapitalist sistem içerisindeki pasif rolleri büyük etki yaratmaktadır. Wallerstein merkez ve çevre ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkisini dört sermaye döngüsü üzerinden tarihsel olarak analiz ederken her bir döngüde farklı mekanizmaların rol oynadığını belirtmektedir. Ceneviz hegemonyasında şehir devletleri, Hollanda hegemonyasında feodal yapı, İngiltere hegemonyasında sömürgeci imparatorluklar ve Amerikan hegemonyasında ise ulus devletlerin küresel sermaye üzerindeki öneminden bahsetmektedir. Toplumsal kalkınma şehir devletlerinde tarımsal üretim, feodal yapılarda denizcilik sektörü, sömürgeci sistemlerde sanayi devrimi ve ulus devlet yapısında ise şirket temeli çok uluslu şirketler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Dünya sistem teorisi, kapitalizmin tarihsel olarak ortaya çıktığı ve nasıl yol aldığını tanımlarken, hegemonik düzenin nasıl inşa edildiğini açıklamaktadır. Modern tarihi feodal düzenden ulus devlet modeline kadar devam eden süreç ekonomik temelli bağımlılık ilişkisi üzerinden tanımlanmaktadır. Küreselleşme ve sanayileşme orta sınıfa avantajlar sağlarken, merkez ülkelerin ise zenginleşmesine yol açmaktadır. Merkez ülkeler dünya ticaret düzenini kendi çıkarları doğrultusunda düzenlerken, az gelişmiş ülkelerin küresel iş bölümünden faydalanarak üretim risklerini azaltmakta ve aynı zamanda ucuz girdiler sayesinde sermaye birikimini artırmaya devam etmektedir.

Wallerstein, dünya sistemi teorisini açıklarken tanımladığı merkez ve çevre ülkelere ek olarak yâri çevre ülke kavramını da ön plana çıkararak, yarı çevre ülkelerin merkez ve çevre arasında oynadığı köprü rolüne önemle vurgu yapmaktadır. Devletlerarasındaki bağımlılık ilişkisi uluslararası işbölümü çerçevesinde yeniden tanımlanmaktadır. Sistem içerisinde yer alan ülkelerin sahip olduğu farklı sosyo-ekonomik yapı küresel iş bölümü ve sermaye birikimindeki rolü ile yakından ilgilidir. Merkez, çevre ve yâri çevre ülkelerin dünya sistemi içerisindeki konumları sahip oldukları sermaye birikimi ile açıklanmaktadır. Çevreden merkeze doğru giden artı değer akışı sermayenin yönünü belirlerken, sistem içerisinde yapısal düzenin yeniden şekillenmesini de sağlamaktadır. Avrupa kapitalizmi içerisine eklemlenen Osmanlı Devleti gerileme döneminde merkez ülkelerin ihtiyacı olan hammaddeyi ihraç ederken, ihtiyacı olan sanayi mallarını ithal eden bir çevre ülke ekonomisine dönüşmesi Wallerstein'ın vurguladığı bağımlılık ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmektedir.

3. BAĞIMLILIK İLİŞKİSİ: OSMANLI DEVLETİ'NİN KAPİTALİST EKONOMİYE EKLEMLENME SÜRECİ

Osmanlı Devleti 17 ve 18.yy'da dünya kapitalist düzeni içerisinde kendi kendine yetebilen bir imparatorluk iken kapitalist düzen içerisinde var olan gücünü zamanla kaybetmeye başlamıştır. Wallerstein'a göre Osmanlı İmparatorluğu 1750 öncesinde merkez, yarı-çevre ve çevre olarak üçlü bir hiyerarşik yapıya sahip olan kapitalist dünya-ekonomi dışında yani dışsal bölgede yer alırken bu tarihten sonra önce dışsal alandan sistem içine çekilerek dünya-sistemine eklenmiş (Wallerstein, 1999: 18) çevre ülke konumuna getirilmiştir. Neo-Marksist geleneğe sahip olan Dünya Sistem Teorisi Osmanlı Devletinin emperyal düzene eklenme sürecini incelemektedir.

Osmanlı Devletinde 17 yy 'da iç yapı da yaşanan Celali ayaklanmalarının bürokratik yapıya olan etkisi, tımar sisteminin kalkmasıyla üretim ilişkilerinde yaşanan köklü değişiklikler tabanın ya da tarımsal yapıda çatlaklıklara zemin hazırlamıştır. Devlete düzenli bir gelir sağlayan tımar sistemini ortadan kalkınca ya da büyük ölçüde sekteye uğrayınca merkezi idare mevcut yeni güçlerin suyuna giderek bu yeni duruma uyum sağlamaya çalışmıştır. (Yerasimos,1977a: 467)

17. yy'da devlet yönetiminde yaşanan siyasi güç boşluğu başkentten taşraya kadar önemli ölçüde hissedilmeye başlanmıştır. Osmanlı devletinde meydana gelen iktisadi ve toplumsal değişiklikler sahip olduğu siyasi gücünü de zamanla yitirmesine yol açmıştır. Osmanlı Devletinin 17. ve 18.yy' da yaşadığı ekonomik ve siyasi güç boşluğu Avrupa kapitalist üretim tarzının ortaya çıktığı dönemlere denk gelmektedir.

19. yy 'da gerçekleşen Sanayi Devrimi ile endüstriyel üretimin artışı sonrasında gelişen hızlı teknoloji ekonomik ilişkilerinin yönünü değiştirmiştir. Batı'da oluşan sermaye birikimi sanayi devriminin temellerini oluşturmuştur. Sanayi Devrimi sonucunda sömürgecilik anlayışı ve azgelişmişlik kavramı ortaya çıkmıştır. Sanayi devriminin zorunlu kıldığı işbölümü üretim biçimi üzerinden yeniden tanımlanmaktadır. Üretim üzerinden tanımlanan bu işbölümü aynı zamanda toplumsal sistemler üzerinde de bir farklılaşma yaratmaktadır. (Gülalp, 1983: 17). Sanayi devrimi sonrasında üretilen mamul üretimler için ihtiyaç olan hammadde ve pazar arayışı hız kazanmıştır. Sanayi devrimi ekonomik işbölümü ve toplumsal hiyerarşik düzenin inşa edilmesinde önemli rol oynamıştır. Dünya ticaret yapısı aynı zamanda kapitalist hiyerarşik düzenin yapısına da yön vermektedir. Osmanlı imparatorluğunun kapitalist dünya ekonomisi içerisinde iş bölümü içerisinde yer alarak merkezden sanayi ürünleri satın alan ve karşılığında

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLİKLERİN ANALİZİ

hammadde sağlayan bir çevre ülke olarak yer almaktadır. Osmanlı Devleti az gelişmişlik ve çevreleşme süreci ile bu dönemde tanışmıştır. Osmanlı devleti, 1838 yılına kadar mali politikalar üzerinde tek söz sahibi bir ülke ve aynı zaman 'kendi kendine yetebilen bir ekonomik modele sahip idi.

1838 yılında İstanbul'un Balta limanı semtinde İngilizler ile yapılan Balta Limanı Ticaret antlaşması Osmanlı ticari sisteminde köklü değişikliklere yol açarken, uluslararası ticaretin yabancıların lehine işlemlerini sağlamıştır. Osmanlı devleti sahip olduğu tekel sistemini kaldırarak yerli hammaddenin yabancı tüccarlar tarafından satın alınmasına imkan tanımıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun imzaladığı ticaret anlaşması kapitalist ekonomik modele eklenme sürecinin temelini oluşturmaktadır. 1838'den 1850'ye kadar ki dönemde Osmanlı'nın, İngiltere'den ithalatı %400 artarken, Osmanlı'nın toplam İngiliz ihracatındaki payı %1,9'dan %4,9'a yükselmiştir. (Kurmuş,1977:ss43)Yabancıların Osmanlı ticaretinde artan etkileri yerel tüccarın rekabet etmesini zorlaştırırken, yeni bir burjuva sınıfın ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Fransa, İsveç, Norveç, İspanya, Hollanda, Belçika, Danimarka ve Portekiz ile de benzer anlaşmalar sonraki yıllarda da imzalanmıştır. Osmanlı devleti tarafından kaldırılan ticaret vergisi çok yönlü ticari ilişkileri hızlandırırken, Avrupa'da sermaye birikimine yol açmıştır. Osmanlı'nın sahip olduğu hammaddenin kaliteli ve ucuz olması Avrupa ülkeleri için bir avantaja dönüşmüştür. Osmanlı Devleti bu anlaşma sonrasında Avrupa Devletlerine daha fazla borçlanarak mali krizlerin altyapısının oluşmasını hızlandırmıştır. Merkez ile bütünleşme ticari anlamda Osmanlı'nın Avrupa pazarları için hammadde üreten ve bu pazarlardan mamul sanayi malları alan bir bölge (çevre) haline dönüşmesidir. (Wallerstein, 1999: 23)

Osmanlı Devletinin Dünya Sistemi içerisinde eklenme sürecinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları büyük öneme sahiptir. Osmanlı devleti içerisine sağlanan yabancı yatırımların çoğunu demiryolları ve limanlar oluşturmaktadır. Özellikle ticaret hacminin hızla arttığı 19. yüzyılın ikinci yarısında yabancı sermaye ile yapılan altyapı çalışmaları Osmanlı'nın kapitalist Avrupa'ya eklenmesini hızlandırmış ve bu yönüyle akademik çevrelerin ilgisini çekmiştir.(Kaynak,1984 :66-85)

1914'de Osmanlı Devletindeki yabancı sermaye yatırımlarının %50'si Fransız sermayesinden oluşurken %25'i ise Alman sermayesinden oluşmaktadır. Alman sermayesi Osmanlı ekonomisine geç girmesine karşın giderek önemli bir paya sahip olmuştur. (Rathmann,1976: 82-148) Demiryolu yatırımları ihracat yapan ülkeler için hammaddeyi ucuza temin ederek mamul ürünlere yeni pazar yaratma işlevi görmektedir. Demiryolları yapımının Avrupa

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

ülkelerinin sermaye ve işgücü tarafından tesis edilmesi Avrupa'daki demir- çelik pazarında yeni bir talebin oluşmasına yol açmıştır. Kapitalist düzen içerisinde merkez ülkeler kar getirmeyecek olan sermaye fazlalığını sermaye kıtlığı yaşayan çevre ülkelere ihraç ederken kar oranlarını arttırmakta ve hammadde ihtiyacını karşılamaktadır. Merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasında ki ticari ilişkilerin artması sermayenin Anadolu topraklarında emperyal düzen tarafından yeniden bölünmesine, sermaye anlamında tekel pozisyonlarının güçlenmesine ve en önemlisi Anadolu topraklarının içine nüfus ederek sosyal etkileşimlerinin hızlanmasına yol açmıştır.

Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısı üzerinde büyük etkisi olan Avrupa kapitalist düzeni sosyal yapı içerisine de nüfus ederek Batılılaşma faaliyetlerinin de önünü açmıştır. Osmanlı Devleti tarafından hazırlanan bir dizi reform çalışmaları bürokratik yapının işleyişini, merkezi yönetim anlayışının yönünü değiştirmiştir. Tazminat fermanıyla ortaya çıkan Batılılaşma faaliyetleri, Avrupa'nın mali desteğine olan ihtiyacı bir kez daha ortaya koymuştur. Ekonomik temelli başlayan bağımlılık süreci zamanla toplumsal, yapısal ve siyasi boyutlara ulaşmıştır. Osmanlı yönetimi Tazminat reformları ile Batı yönetim anlayışını örnek alarak çevre ülke konumunun tabansal anlamda meşrulaşmasını sağlamıştır. Bürokratik yapı içerisinde yaşanan dönüşüm merkezi yönetim anlayışını zayıflatarak, ticari sınıfın ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1838 yılında imzalanan ticaret anlaşması, yabancıların Anadolu sermaye üzerindeki etki alanının genişlemesine, ticari imtiyazlar ile yeni sınıfın ortaya çıkmasına ve ticari ağlar ile bağımlılık ilişkisinin güçlenmesine yol açarken, Batılılaşma girişimi olan tazminat fermanı ise yeniden tanımlanan bürokratik yapı ile yerli sınıfın devlet içerisinde ki gücünü yitirmesine yol açmıştır. Batının gelişmekte olan ülkelere kendi değerlerinin empoze etmesi, batı dışındaki toplumların ötekileştirilmesi ve Batı'nın hukuk, adalet ve ahlaki değerlerin tek sahibi olarak lanse edilmesi Post Kolonyal Teorinin temelini oluşturmaktadır. Bu teorinin en önemli temsilci olan Edward Said, "Orientalism" adlı eserinde batının kendi sınırları dışına çıkmamasını eleştirirken, emperyalist ve koloni toplum arasındaki kültürel ve siyasi mücadeleyi diğer bir ifadeyle bilgi ve güç kavramları arasında ki ilişkiyi irdelemektedir. Tazminat sonrasında yeniden tanımlanan bürokratik yapı, mevcut sistem içerisinde yapısal bölünmelere ve farklılaşmalara yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nin de içinde yer aldığı Batı-dışındaki toplumların tarihlerinin, Batı hegemonyasının diliyle yazılması nedeniyle, insanlık tarihi içerisine oturtulması zorlaşmış, ve 'evrenselleşen batı-ksenli tarih paradigmasının zihinlerde oluşturduğu tarihî akış şeması' Doğu toplumlarını anlamadaki en önemli metodolojik engel haline gelmiştir.(Davutoğlu,1999:17)

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

Osmanlı Devleti 19.yy'a kadar ihtiyacı olan finansal desteği Galata Bankerleri olarak bilinen sermaye sahiplerinden yüksek faiz karşılığında temin etmiştir. Tazminat sonrasında Batı tarafından talep edilen modernleşme hareketleri ve yeniden yapılanma faaliyetleri ordu ve bürokratik düzenin yeniden şekillenmesine ve dış borç seviyesinin artmasına yol açmıştır. 1850'li yıllardan itibaren devam eden borçlanma devletin mali yapısını olumsuz yönde etkilemiştir. Osmanlı devleti uluslararası arenada ekonomik yönden saygınlığını yitirirken, siyasi anlamda da sahip olduğu gücünü kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı ticaret dengesinde ortaya çıkan dış borç açığının temini için Islahat Fermanı yayınlanmış, mali ve parasal sisteme yönelik reform ve kurumların oluşması yönünde fon oluşumunu teşvik etmiştir. Osmanlı Devleti'nin, Tazminat ve Islahat Fermanlarıyla artan borçlanma süreci kapitalist düzen içerisinde merkez ülkelere karşı olan bağımlılığını garanti altına alırken, çevre ekonomisi içerisinde ki var olan konumunu da güçlendirmiştir. 1881 yılında kurulan "Düyun'u Umumiye" idaresi devlet ekonomisinin başka dış güçler tarafından kontrol edilmesi ile sonuçlanmıştır.(Kopar,2012)Avrupa ülkeleri Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve finansal sermayesini kurumlar aracılığıyla kontrol ederek gelir kaynaklarının üzerinden hakimiyet sağlamaktadır. Osmanlı Devleti'nin dışa karşı olan ekonomik bağımlılığının her geçen gün artması ülke içerisinde yabancı sermayenin genişlemesine ve kapitalist ülkelerin hammadde ihtiyacını sağlayan bir pazar konumuna ulaşmasına yol açmıştır. Osmanlı dönemindeki serbest kapitalistleşme süreci, dış borçlanmanın artması, gelirlerin ipotek altına alınması ve beraberinde gelen iç karışıklıklar ile devletin iflasına giden sürecini hızlandırmıştır. Osmanlı Devleti kapitalist ülkelerin hammadde ihtiyacını sağlayan bir pazar konumuna doğru gerilemeye başlamıştır.

1908 yılında iktidara gelen İttihat ve Terakki Partisi ile milliyetçilik ilkesi yükselişe geçmiş, milli iktisat kavramı oluşmuş ve koruyucu bir dış ticaret politikası hedeflenmiştir. (Toprak,1982:225) İttihatçılar milli iktisat politikasıyla hem dünya kapitalizmin Osmanlı ekonomisi üzerindeki etkileri giderebileceklerini hem de ülke içerisinde giderek kötü duruma düşen azınlık tüccarlarına karşı bir milli burjuvazi yaratabileceklerini düşünüyorlardı. (Martal,1999:18) Bundan sonra ise azınlık burjuvazisine karşı Türk burjuvazisi yaratma çabası artmış, azınlıklar ekonomik yaşamdan dışlanmaya başlanmıştır. I. Dünya savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin Batı ile artan işbirliği kapitalist dünya düzeni içerisinde daha fazla yer almasına yol açmıştır. 1920 yılında yayınlanan Misak-i Milli kararları ile kapitülasyonların kaldırılması için ve tam bağımsızlık isteği ortaya konmuştur. I. Dünya savaşı sonrasında kapitülasyonların kaldırılması Avrupa aleyhine olan bir iktisadi gelişme örneği olmuştur. 10

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması'nın kapitülasyonlarla ilgili "Ticaret ilişkileri" başlığı altında yer alan hükümleri de (Sevr: 261-268.md.) Osmanlı heyeti tarafından onaylandı. I. Dünya savaşı ve Kurtuluş savaşlarının ekonomik maliyetlerin etkisi Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Osmanlı yönetimi ulusal savaş boyunca dış ticaret alanında açık vermeye başlamıştır. II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte oluşan Türk burjuvazisi, Kurtuluş savaşı ile beraber tekel olmuştur. İttihatçılar milli iktisat politikasıyla hem dünya kapitalizmin Osmanlı ekonomisi üzerindeki etkileri giderebileceklerini hem de ülke içerisinde giderek kötü duruma düşen azınlık tüccarlarına karşı bir milli burjuvazi yaratabileceklerini düşünüyorlardı. (Martal,1999:18) Bundan sonra ise azınlık burjuvazisine karşı Türk burjuvazisi yaratma çabası artmış, azınlıklar ekonomik yaşamdan dışlanmaya başlanmıştır. Dünya savaşı ile beraber Batı ile olan ilişkiler daha çok iç içe geçmiş ve kapitalist dünya düzeni içerisinde yer almaya başlanmıştır.

4. BAĞIMLILIK İLİŞKİSİ: ÇEVRE ÜLKE KONUMUNDAN YARI ÇEVRE KONUMUNA GEÇİŞ DÖNEMİ

Osmanlı devleti Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce yaşadığı ekonomik, toplumsal, demografik ve coğrafi değişiklikler yaşamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu yanda çok yönlü yapısal reformlar gerçekleştirmiştir. 1923 yılında Lozan Anlaşması ile kurulan Türkiye cumhuriyet ulus devleti ekonomik, toplumsal ve yapısal birliğin önemine vurgu yaparak, toplumsal bütünleşme amacını ön plana çıkarmıştır. Osmanlı Devleti sonrasında yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti istiklal savaşını kazanarak, kendi ekonomik bağımsızlığını ilan ederek çevre ülke konumundan yarı çevre konumuna geçiş yapma yolunda önemli adımlar atmıştır.

Türkiye Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen Türk -Yunan mübadelesi ile Müslüman nüfus birliği sağlanarak, heterojen nüfus yerine daha homojen Müslüman Türk nüfus yapısı oluşturulmuştur. 1927 yılında gerçekleşen ilk nüfus sayımında Türkiye'de nüfus sonuçları 13 milyon olarak sonuçlanmıştır. Nüfusun azalması ekonomik paylaşımı da etkilediği için bu dönemde Türkiye kendi kendini toparlama imkân bulmuştur. Mübadele ve savaş sonrası gayrimüslimlere ait olan topraklar özel sektör içerisinde paylaşılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kapitülasyonların kaldırılması sonucunda uluslararası arenada bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti 1929 yılında ekonomik yapı içerisinde kendi gümrük tarifelerini koyabilmesi ticari alanda kazandığı ekonomik bağımsızlığı ön plana çıkarırken, iktisadi yönde kalkınma için gerekli olan zemini hazırlamıştır. Osmanlı devleti gelirinin çoğunu gayrimüslim ve toprak sahiplerinden talep ettiği aşar vergisinden sağlarken, Türkiye

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

Cumhuriyeti devlet gelirlerinin çoğunu kentlerden sağladığı nakdi gelir vergisinden elde etmektedir.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılında gerçekleşen İktisat kongresinde de ekonomik alanlarda yeni düzenlemeler yapılarak, özel sektör devlet güvencesiyle desteklenmeye başlanmıştır. İzmir İktisat Kongresi ile alınan tam bağımsızlık kararı sonrasında Misak-i İktisadi resmen kabul edilmiştir. 1929 Amerikan borsasının çökmesiyle oluşan kriz, sermayenin gerilmesine ve tarım fiyatlarının düşmesine yol açmıştır. Türkiye'nin kalkınması için Sovyetler Birliği tarafından birinci beş yıllık kalkınma planı uygulanarak devletçilik politikaları yürütülmeye devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin içerisinde ekonomik ve toplumsal anlamda kapitalist ekonomi içerisine eklenme sürecinde rol oynayan altyapısal girişimlerin benzeri yeni kurulan Türkiye devletinde de görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş savaşı sonrasında kendi sınırları içinde altyapısal ulaşımı sağlamak için kurduğu demiryolları bağlantıları ile doğu ve batı arasındaki entegrasyonu sağlamayı, toplumsal bütünleşmeyi gerçekleştirmeyi ve beraberinde milli ekonomi yaratmaya çalışmıştır. Türkiye yatırımlarının çoğunu demiryolu çalışmalarına harcayarak altyapısal ulaşım ağını oluştururken toplumsal bütünleşmeyi hızlandırmıştır. Kemer sıkma politikaları, altyapısal çalışmalarda istihdama yönelik teşvikler ve tasarrufa yönelik çalışmalar yerel ekonominin gelişmesine katkı sağlamıştır. 1930'larda Batı ülkeleri de Türkiye gibi korumacı politikalar yürüterek dışa karşı daha kapalı bir ekonomik model benimsemiştir. Bu dönemde özel sektör ikinci planda kalırken devletin ekonomi üzerindeki etkisi önemli derecede devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ulus devlet olarak kurulduğunda Osmanlı Devletinden kalan borçlarını %67 sini ödemeyi kabul ederek, 1956 yılında kalan borçların ödemesini tamamlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin 19 yy'dan itibaren yürüttüğü Batı içerisinde "Denge Arayışı" politikası Türk dış politikasında da devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, 1919- 1923, 1923-1939 ve 1939-1945 dönemlerinde Batı içinde denge politikasını uygulamıştır. (Oran 2001:49) İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan iki kutuplu dünya da çevre ve yâri çevre ülkeler merkez ülkeler etrafında konumunu almaya çalışırken, bu ülkeler taraflarını seçmek durumunda kalmışlardır. Soğuk savaşın ilk yıllarından itibaren Türkiye, Batı içerisine sunulan bir takım teşvikler, yardımlar ve Batı merkezli kurulan kurumlar aracılığıyla çekilmiştir.

ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurumlar aracılığıyla inşa ettiği yeni siyasi, ekonomik ve toplumsal düzen içerisinde ahlaki değerleri ve liberal ilkeleri ön planda tutarak rakip devletlere karşı güçlü bir çevreleme ve caydırma politikası oynamıştır. İkinci Dünya

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

Savaşından sonra ABD, küresel düzenin kurucusu, barışı inşa eden ve aynı zamanda koruyan bir devlet olarak ön plana çıkmaktadır. ABD tarafından Truman Doktrini adı altında Türkiye'ye sağlanan askeri yardım ve Marshall planı doğrultusunda sağlanan ekonomik yardım Batı yönetim anlayışına olan bağımlılığının oluşmasına yol açmıştır. 1945'ten sonra ki Türk-Amerikan ittifakından Türkiye'nin beklentileri arasında da güvenliği koruma, askeri ve ekonomik yardım elde etme ve Batı tipi devlet yapısını güçlendirme arzusu yer almıştır. (Uslu 2000:204) Türkiye, Batı tarafından kapitalist düzenin sistem içerisinde var olan etkisini yaymak amacıyla sunulan politikalarının içerisinde yer alarak tarafını açıkça göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri rakibi olan Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanının genişlemesini önlemek amacıyla çevresindeki ülkelerle yürüttüğü ittifak anlayışını siyasi zeminde karşılığını bulmayı hedeflemektedir. Batı, Türkiye'yi kendi nüfuz alanı içerisine alarak, askeri hareket alanını genişletmek ve sistem içerisindeki gücünün yayılmasını sağlamıştır.

Türkiye'nin dış politika alanında Amerika önderliğinde sağlanan askeri ve ekonomik yardımları kabul etmesi, NATO güvenlik şemsiyesi altında yer alması ve Bretton Woods sistemin bir parçası olması Batı kapitalist düzeninin içerisinde yer aldığını göstergesidir. Türkiye'nin farklı Avrupa kurumları içinde temsil edilişi, elitler tarafından ülkenin Batılı kimliğinin nişanesi, Avrupa ile kurulan daha yakın ortaklıklar ise her şeyin üzerinde bir uygarlık misyonu olarak görülmekteydi (Eralp 1994:132-134) 1950'lerde Amerika Türk dış politikasının en önemli, hatta tek dayanağı haline almış; Osmanlı döneminden bu yana Avrupa ile yürütülen ilişkiler de Amerika ile gelişen münasebetler arasında eritilmiştir. (Bostanoğlu 1999:331) Türkiye'nin politika yapıcılarını tarafından AT, Batı ittifakının siyasî paktını destekleyen ve güçlendiren iktisadi eksenini olarak algılanmıştır. (Eralp 1996: 37).

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Batılı güçlerin Osmanlı Devleti'ni kendi ekonomik düzeni içerisine çekerek elde ettiği ticari imtiyazların temelini oluşturan ticari anlaşmaların benzerini 1996 yılında Türkiye ve Avrupa Birliği arasında ortak pazar amacı taşıyan gümrük birliği Anlaşmasında görmek mümkündür. Gümrük birliği anlaşması Türkiye ve AB ülkeleri arasında ki ekonomik tarifelerin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük birliği tarifesi uygulanmasını öngörmektedir. Türkiye'nin AB'ye ihracatında ciddi bir artış meydana gelmemesine rağmen, Türkiye'nin AB ürünlerinin ithal etme oranında önemli ölçüde artış mevcuttur. Buna bağlı olarak AB'ye ihracatın toplam ihracat içindeki payı değişmemiş, AB'den ithalatın toplam ticaret içindeki payı artmıştır. (Ege, 2006: 3) Türkiye, Gümrük birliği ile kapitalist düzenin içine çekilerek, Batı lehine işleyen sistemin bir parçası olmuştur. Türkiye'nin

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

merkez ülkelerin ekonomilerine olan bağımlılık ilişkisi, şartlı yardım paketleri, gümrük birliği kapsamında gerçekleşen serbest ticaret anlaşmaları ve ekonomik hibeler ile daha belirgin hale gelmiştir. Türkiye'nin Batı'lı güçlere sağladığı ucuz hammadde ve iş gücü sermaye birikiminin temelini oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan günden itibaren Batı ittifakı içerisine eklenerek, kapitalist düzenin bir parçası olmuştur. Türkiye'nin kapitalist dünya ile entegre olma süreci Neo liberal politikalar ile hızlanmıştır. Türkiye, 1980 kararları ile ithal ikameci modelden vazgeçerek ihracatı teşvik modeline geçerek yabancı sermayenin ülke içerisine girişi desteklenmiştir.

Küreselleşmenin etkisiyle daha fazla önem kazanmaya başlayan Neo liberal politikalar gelişmekte olan devletlerin üzerinde hem ekonomik hem de sosyo politik anlamda olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Neo liberal politikalar toplumsal anlamda eşitsizlik ve yoksullaşmayı arttırarak, tek taraflı ekonomik büyüme sağlamıştır. Piyasa odaklı uygulanan politikalar tarım ekonomisinin yavaşlamasıyla yerli istihdamının olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye'de gelir eşitsizliği ve büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki gerçekleşmemiş, diğer bir ifadeyle artan gelir eşitsizliği arzu edilen büyüme performansının yakalanmasına yardımcı olmamış, gerçekleşen düşük büyüme oranları ise ücretli kesimin durumunu daha da kötüleştirmiştir. (İncekara, 2016:366) Neo-liberal politikalar politik ve ekonomik özgürlüğü ortadan kaldırarak merkez ülkelerin ekonomilerine olan bağımlılığı arttırmıştır. Türkiye de liberal politikalar sonucunda hız kazanan özelleştirme faaliyetleri çok uluslu şirketlerin varlığını ve sermaye çıkarlarının korunurken, orta ve fakir sınıf üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır.

Amerikan hükümeti tarafından ihracatı teşvik amacıyla oluşturulan ‘‘Washington Konsensüsü’’ ile kemer sıkma politikaları, özelleştirme, minimal devlet anlayışı ve doğrudan yabancı yatırım politikaları ön planda yer almıştır. ABD tarafından oluşturulan ‘‘Washington Uzlaşısı’’ terimi sürdürülebilir bir büyüme anlayışı altında tanımlanmıştır. IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla yapısal reformlar tüm gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ödemeler dengesinde sorun yaşayan ülkelere finansal destek sağlamayı, uluslararası ticaret ve istihdamın yeniden canlanması hedeflenmiştir. Washington Uzlaşısının ortaya koyduğu politikalar pek çok ülkede kararlı bir şekilde takip edilmiş olmakla birlikte, bu ülkelerde ekonomik istikrarın sağlanması ve korunarak devam ettirilmesini başaramadığı gibi kriz yaşanma olasılığını da yok etmemiştir. (Karakurt,1999:29) Gelişmekte olan ülkelerin bütçe açıklarının kontrolünü sağlayamaması ve yoksulluğun uzun süreli devam etmesi krizlerin tekrar ortaya çıkmasını yol açmıştır. Küreselleşme ekonomik kalkınma için fırsatlar sunsa bile az gelişmiş ülkelerin çoğu bundan mahrum kalmaktadır.

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

Uluslararası sistem içerisinde sermaye sahiplerine sağlanan yüksek getiri ile toplumsal yapı içerisinde farklılaşmalar oluşmaktadır. Thomas Piketty, zengin dünyanın içindeki farklılıklara dikkat çekmektedir. (Piketty,2014:787) Batı Avrupa'da merkez ülkelerde vergi oranları %50 seviyelerinde, az gelişmiş ülkelerde %10 ve gelişmekte olan ülkelerde ise %30 seviyelerindedir. Vergi oranının düşük olan ülkelerde tam aksine refah gelişmişlik seviyesi düşüktür. Refah düzeyi yüksek olmayan ülkelerde gelir eşitsizliği farkı açılırken, ülkelerin gelir dağılımı arasında da büyük farklar ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin ekonomik başarıları kurumlara, ekonomik kurallara ve sömürücü siyasal kurumlara bağlıdır. Devletlerin çoğulcu ve katılımcı politika yürütmemeleri, bireysel icatların olmaması, kaynakların eşit dağıtılmaması ve mevcut gücün denetlenmemesi hem ulusal hem de uluslar arası yapı içerisinde başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Artı değer, düşük ücretler, uzun çalışma saatleri ile devam eden sömürü döngüsü kapitalist düzenin sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Batı aracılığıyla az gelişmiş ülkeler üzerinde etkili olan Neo-liberal politikalar gelişmiş ülkelerin sermaye birikimini ve dış yatırımını desteklerken, gelişmekte olan ülkelerin kapitalist ülkelere olan bağımlılık ilişkisini ve üretici pozisyonlarının devam etmesini sağlamaktadır.

5. SONUÇ

Dünya sistem teorisi, kapitalizmin tarihsel olarak ortaya çıkışını, nasıl yol aldığını ve hegemonyal düzenin nasıl kurulduğunu merkez, çevre ve yarı çevre ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkisi ile açıklamaktadır. Bağımlılık ilişkisi sürdükçe, çevre ülkelerin kalkınması, gelişmesi ve zenginleşmesi mümkün değildir. Merkez ülkelere, kapitalist dünya ekonomisinden en fazla yararlanan bölgedir. Az gelişmişlik ise kapitalist kalkınmanın bir sonucudur. Her bölgede farklı sosyal-ekonomik yapıların oluşması o bölgelerin küresel iş bölümündeki yeri ve sermaye birikimindeki rolü ile yakından ilgilidir. Eşitsiz mübadele, artı değerın merkez ülkelere transfer edilmesi, eski teknolojinin az gelişmiş ülkelere olan transferi, ucuz hammadde ve emek sömürsünün devam etmesi, gelişmiş ülkelerin sermaye birikimini arttırmasına ve daha fazla gelişmesine katkı sağlayacaktır. Sanayi devrimi ile beraber, üretim çapında yaşanan artış burjuva karşısında duran yeni bir sınıf olan kent proletaryası oluşmuştur. Kapitalist düzen içerisinde işgücünün satılır hale gelmesi, sermaye ve mülk sahiplerine artan bağımlılık ilişkisi, üretim araçlarının özel mülkiyette yer alması, ucuza alınan hammaddenin işlenip piyasaya karla sunulması vb. benzeri konular kapitalizm ruhunu oluştururken, yapısal hiyerarşik düzeninde yönünü belirlemektedir. Kapitalist sistem daha çok sermaye biriktirenlerin fayda sağladığı bir sistemdir. İktisadi büyüme ulusların zenginliğini ve yoksulluğunu ölçmede en önemli süreç olmaktadır.

IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ

Dünya ölçeğinde genişlemeye ve her geçen gün etkisini arttırmaya devam eden kapital ekonomik düzen Osmanlı Devletini ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni de kendi içine çekerek devletlerin üretim biçimlerini, yönetim biçimlerini ve yaşamsal değerlerini yeniden şekillendirmiştir. Osmanlı Devleti'nin gerilemesine yol açan ekonomik ve toplumsal temelli dönüşüm üzerinde kapitalist düzenin çevreleme süreci belirleyici olmuştur. Osmanlı Devletinin çevre ekonomileri içerisinde eklemelenmesi kapitalist düzenin sunduğu liberal yönetim anlayışından kaynaklanmaktadır.

Osmanlı Devleti yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı devletinden kalan mirasın izlerinin silinmesinde rol oynayan milli sermaye odaklı politikalara yönelerek, ekonomik temelli bağımsızlığın kazanılması için bir dizi reformlara yönelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti emperyal sistemin içerisinde kaybolan Osmanlı Devletini çevre ülke konumundan kurtararak yerine kurulan devleti yarı çevre ülke statüsüne yükseltmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasına büyük rol oynayan korumacı ve milli politikalar aynı zamanda dışa karşı bağımsız bir devlet modeli inşa etmiştir. 1980 ve sonrasında Türkiye'nin dışa olan bağımlılığının artmasında, rekabet gücünün zayıflamasında ve sermaye birikiminin azalmasında Neo liberal politikalar olumsuz etkiler bırakmıştır. Neo-liberal politikalar küresel kapitalizmi desteklerken, az gelişmiş ve ya gelişmekte olan ülkelerin dışa olan bağımlılığını arttırmıştır. Küreselleşme ile birlikte daha fazla tüketim kapitalist düzende sermaye sahiplerinin daha fazla kar etmesine ve daha fazla biriktirmesine yol açarken, ihtiyaçlarını doyum seviyesine ulaştırmaya çalışan alt sınıfın daha fazla çalışması kapitalistlerin artı değer sağlamasına yol açmaktadır. Dünya kapital ekonomisi içerisinde gelişmiş ülkeler iktisadi gelişmelerini devam ettirirken, Türkiye çevre ve gelişmiş ülkeler arasında köprü görevini gören yarı çevre bir ülkeye olmaya devam ettirmektedir.

6. KAYNAKÇA

Acemoglu. D,&Robinson, J.A.(2012) "*Ulusların Düşüşü -Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*", Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul.

Arrighi,Giovanni,(2016)"*Uzun Yirminci Yüzyıl*",(Cv Bozdemir, Recep) ,İmge Kitapevi Yayinlari.

Boratav. K,(2007) "*Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005* İmge Kitapevi, Ankara,

Bostanoğlu, B. (1999) "*Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*". Ankara: İmge Yayınevi

Gilpin.R(2004)"*Global Political Economy*"*Understanding the International Economic Order*" Princeton,NJ,Princeton Universty Press.2004.

**IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE
CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ**

Ege Aylin,(2006) *Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin Ekonomik Etkileri: Üç Muhtemel Senaryo Üzerinde Düşünceler* SPK Yayınlan.

Eralp, A. (1994) ‘‘Turkey and European Identity: Forging New Identitites Along Old Lines’’, International Journal of Sociology, 24

Eralp, A. (1996) *Değişen Savaş-Sonrası Uluslararası Sistemde Türkiye ve Avrupa Topluluğu, Türkiye ve Avrupa İlişkileri içinde*, (Canan Balkır ve Allan M. Williams, ed.) İstanbul: Sarmal Yayınları.

Davutoğlu,Ahmet (1999) ‘‘Tarih İdraki Oluşumunda Metodolojinin Rolü: Medeniyetlerarası Etkileşim Açısından Dünya Tarihi ve Osmanlı’’, Dîvân İlmî Araştırmalar, sayı: 7, s. 17.

Gülalp, Haldun: (1983) ‘‘Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri’’, Yurt Yayınları, Ankara.

Incekara, Ahmet.(2016) *Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları Sürecinde Gelir Bölüşümü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi’’*,International Conference on Eurasian Economies,

Kara, Ishak Gazi(2007)’‘Küreselleşme, Medeniyetler ve Dünya Düzeni’’, Disiplinlerarası Çalışma Dergisi, Cilt 12/23.

Kaynak, Muhteşem (1984) ‘‘Osmanlı Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Eklemlenme Sürecinde Osmanlı Demiryollarına bir Bakış’’, Yapıt, sayı 5, Haziran-Temmuz .

Kazgan, G.(2008) ‘‘Türkiye Ekonomisinde Krizler(1929-2001),Ekonomi Politik açısından bir irdeleme ‘‘İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı,İstanbul.

Karakurt,Birol (2011) ‘‘Washington Konsensüsünden Küresel Mali Krize Mali Disiplin ve Türkiye’deki Gelişmeler’’, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 1.

Kurmuş, Orhan(1977) *Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi*, Bilim Yayınları, İstanbul.

Martal, Abdullah, (1999)’‘Değişim sürecinde İzmir’de Sanayileşme’’, Dokuz Eylül Yayınları ,İzmir.

Mandel.E.(2013) ‘‘Geç Kapitalizm’’,(Cv.Badem,Cev),Versus Kitap Yayınları.

Lewis, B. (2001) ‘‘The Revolt of Islam’’. The New Yorker. 10 Aralık

Oran, B. (2001) *Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri. Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar içinde*, (Baskın ORAN ed.) C.I

**IMMANUEL WALLERSTEIN BAKIŞ AÇISIYLA OSMANLI'DAN TÜRKİYE
CUMHURİYETİNE EKONOMİK VE POLİTİK DEĞİŞİKLERİN ANALİZİ**

Özgün, Cihan (2008) “*Osmanlı Ekonomik Politığıne Kısa Bir Bakış*”(XVIII-XIX. Yüzyıllar), Tarih Okulu, Şayı I(5-17), İzmir.

Pamuk, Şevket:(1994)*Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913*, Türkiye Araştırmaları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Pamuk, Şevket(2016),” *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi Tarihi*” İş Bankası Kültür Yayınları.

Piketty, Thomas,(2014) ”*Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*”, İş Bankası Kültür Yayınları.

Rathmann, Lothar:(1976) “*Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*,” Bilim Araştırma Dizisi, Gözlem Yayınları, İstanbul.

Said, Edward,(1998)”*Oryantalizm*”, İrfan Yayınevi, Ankara.

Toprak, Zafer (1982) “*Türkiye'de Milli İktisat(1908-1918)*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Uslu, N. (2000)” *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*”, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.

Wallerstein, Immanuel (1999) “*Osmanlı İmparatorluğu ve Kapitalist Dünya-Ekonomi: Bir Kaç Araştırma Sorusu*” (Ter: Ebru Afat), Bilim ve Sanat Vakfı, Bülten.

Wallerstein, Immanuel,(2014)”*The Ottaman Empire and the Capitalist World Economy* “Research Foundation of Suny.

Wallerstein, Immanuel,(2012) ”*Modern Dünya Sistemi I*”,(Cv Boyacı, Latif),Yarin Yayınları.

Yerasimos, Stefanos:(1977)”*Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Bizanstan Tanzimata*”, Cilt 1, Çev: Babür Kuzucu, Gözlem Yayınları, İstanbul.

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI

USING BLOCK CHAIN TECHNOLOGY IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

Emir YAVUZ¹

Doç. Dr. Hüseyin AVUNDUK²

Özet

Küreselleşen tedarik zinciri beraberinde aşılması gereken birçok problem getirmiştir. Bu problemlerin başında ise izlenebilirlik ve güvenilirlik gelmektedir. Bu nedenle blok zinciri uygulamalarının tedarik zinciri yönetimine adapte edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır çünkü basit tedarik zincirinde alt düzey tedarikçiler kontrol edilememektedir ancak blok zinciri uygulamaları ve bu uygulamalardan birisi olan akıllı sözleşmeler sayesinde tedarik zinciri yönetiminde iş ve bilgi akışı kolaylaşmakta, izlenebilirlik ve güvenilirlik sağlanmakta, hatalar azaltılabilmekte ve zaman ile maliyet tasarrufu yapılabilmektedir. Bahsi geçen uygulamalar ve avantajları sayesinde ise halihazırda yapılan birçok proje ile birleşik tedarik zinciri yönetimi uygulamaları hız kazanmakta ve gelişim göstermektedir. Bu derlemede ise blok zincirinin gelişiminden ve altyapısından bahsedilmekle birlikte blok zincirinin, tedarik zincirine sunmuş olduğu bazı avantajlar ile uygulanan kullanım alanları açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tedarik Zinciri, Blok Zinciri, Akıllı Sözleşmeler

Jel Sınıflandırması: Y200, Y800

Abstract

The globalizing supply chain has brought many problems to overcome. At the top of these problems are traceability and reliability. For this reason, the necessity of adapting blockchain applications to supply chain management has emerged because low-level suppliers cannot be controlled in a simple supply chain, but thanks to blockchain applications and smart contracts, which is one of these applications, work and information flow in supply chain management is facilitated, traceability and reliability can be achieved, errors can be reduced, time and cost savings can be made. Thanks to the aforementioned applications and advantages, combined supply chain management applications are gaining momentum and developing with many projects currently being carried out. In this article, the development and infrastructure of the blockchain are mentioned, as well as some of the advantages offered by the blockchain to the supply chain, and the areas of use applied.

Keywords: Supply Chain, Block Chain, Smart Contracts

Jel Codes: Y200, Y800

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Üretim Yönetimi ve Endüstri İşletmeciliği Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, yavuzemir96@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7824-330X

² Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, huseyin.avunduk@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3573-195X

1. GİRİŞ

Gelişen teknoloji ve değişen ihtiyaçlarla birlikte veri tabanı teknolojilerinde de ciddi bir değişim söz konusu olmuştur. Bu yaklaşımların başında güvenlik, performans ve denetim yer almaktadır. Özellikle verinin korunması, veri depolayan ve yöneten herkesin önceliği durumuna gelmektedir. Son yıllarda popülerliğini artıran kripto para birimi Bitcoin ile birlikte bu para biriminin altyapısını oluşturan Blok zinciri sistemi, veri yönetimi alanında teknoloji sektöründe de yerini almıştır. Bu sistem aynı zamanda güvenli ve tutarlı bir veri tabanı sistemi olarak çeşitli sektör ve alanda yaygınlaşmaya başlamıştır. Tedarik zinciri yönetiminde ise çeşitli sorunlara çözümler sunan blok zinciri teknolojisi, sunduğu çözümler ile tedarik zincirinin dijitalleşmesinde, gelişmesinde ve tedarik zinciri yönetimindeki sorunlara yenilikçi çözümler bulunmasında büyük roller oynamaktadır.

1.1 Blok Zincir Teknolojisinin Tarihsel Gelişimi

Blok zinciri teknolojisinin kavramsal temeli ilk olarak 90'lı yıllarda makalelerde ortaya çıkmıştır, ancak dijital para ile ilgili ilk araştırma ise 1980'lerde yapılmıştır. Bu alandaki ilk şirketlerden olan DigiCash Inc. 1989 yılında kurulmuştur. Şirket, ilk dijital para birimine kendini adanmıştır, ancak dijital para biriminin benimsenememesi nedeniyle 1998'de DigiCash Inc. şirketi iflas etmiştir (Usta ve Doğantekin, 2017:18-22). Blok zinciri teknolojisinde şifreleme yoluyla verilerin güvenli iletiminin araştırma temeli 1991 yılına kadar izlenebilir. "PGP (Pretty Good Privacy) algoritması" olarak adlandırılan bu yapıda, veri güvenliği ve şifreleme uzmanı Phil Zimmermann, asimetrik bir şifreleme algoritması önermiştir. Bu algoritmanın en büyük katkısı, veriler yetkisiz bir kişi tarafından ele geçirilse dahi belgenin içeriğine erişimi engelleyebilmesidir. PGP algoritması, blok zinciri teknolojisinde dijital para transferinde uygulanmaktadır. (Özyüksel ve Ekinci, 2020:84) 2008 yılında yaşanan krizin ardından Satoshi Nakamoto tarafından yayınlanan "Bitcoin: Eşten Eşe Elektronik Nakit Ödeme Sistemi" makalesinde anlatılan Bitcoin ve altındaki blok zinciri teknolojisi özellikle geleneksel sisteme güveni kalmayan tüketiciler için bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Makalenin yazarı olan ve Bitcoin'i geliştiren Satoshi Nakamoto takma isimli mucidin amacı, herhangi bir banka veya hükümet tarafından kontrol edilemeyen bir para birimi oluşturmaktır. Merkezi finansal araçlara ihtiyaç duymayan, hükümet tarafından kontrol edilmeyen ve kişiler arası para transferine olanak sağlayan bu elektronik paranın bir parçası olan blok zinciri de bir defter olarak tasarlanmıştır (Nakamoto, 2008:2).

1.2 Blok Zincir Teknolojisinin Tarihsel Gelişimi

Blok zinciri teknolojisi, dağıtılmış bir defter olarak tanımlanır. Genel olarak konuşursak, blok zinciri dağıtık, paylaşılabılır, şifreli, geri döndürülemez, değiştirilemez ve yok edilemez bir bilgi deposudur. Blok zinciri, ağ yardımı ile sistemi kullanan kullanıcılar arasındaki işlemlerin tümünü doğrulayan ve saklayan bir sistemdir. Bu nedenle tamamen güvenilir bloklardan ve bu blokları oluşturan sorgulanabilir işlemlerden oluşan bir veritabanı olarak tanımlanmaktadır. (Ünal ve Uluyol, 2020:168) Aynı zamanda blok zinciri teknolojisi “sadece finansal işlemleri değil aynı zamanda değerli olan hemen her şeyi kaydetmek için programlanabilen, tahrif edilemez bir dijital veritabanı” olarak tanımlanmaktadır. Blok zinciri veritabanına girişi yapılan kayıtların tahrifi, değiştirilmesi veya silinmesi mümkün değildir. Blok zincir veritabanına eklenen her yeni kayıt için işlem tarihinin günü ve saati işlenir. Ayrıca yeni girişi yapılan bilgiler önceki bir bilgiye sıra ile dijital bir link ile bağlanır. (Akben ve Çınar, 2018:1454) Böylece sürekli artan kayıtların birbirine bağlanması sonucu bir zincir kaydı oluşur ki blok zincir adı da buradan gelmektedir.

1.3 Blok Zincir Teknolojisinde Karşılaşılan Teknik Kavramlar

1.3.1 Eşler Arası Ağ (P2P)

Birbirine bağlı düğümlerin "eş" bir merkezi yönetim sistemi kullanmadan kaynakları birbirleriyle paylaştığı bir eşler arası iletişim modeline eşler arası ağ denir. Ağdaki her makine kendi kaynaklarından sorumludur ve hem sunucu hem de istemci olarak davranabilir. Kendi kaynaklarını kullanıma açarsa, ağdaki diğer makineler de verilen erişim haklarına göre makinenin kaynaklarına erişebilir ve kullanabilir. (Kınacı, 2019:8) Blok zinciri teknolojisindeki uçtan uca veri paylaşımı ile aracısız iletişim ve veri transferi sağlanabilmektedir. Tüm tarafların birbirleriyle iletişim kurması için herhangi bir merkezi sistem kullanmaya gerek yoktur, her bir düğüm uçtan uca ağda doğrudan birbirleriyle veri iletimi sağlayabilir ve verileri depolayabilir. (Nakamoto, 2008:6) Eşler arası ağ aynı zamanda, blok zinciri sistematığında verilerin tüm ağ üzerinde eş zamanlı olarak güncellenmesini sağlar. (Özyüksel ve Ekinci, 2020:85)

1.3.2 Eşler Arası Ağ (P2P)

Kriptografi , matematiksel işlemler yolu ile şifreleme ve şifreyi çözme olarak bilinen gizleme ve ifşa etme yöntemidir. Şifreleme yoluyla herhangi bir veri seti, düzenli bir yapı kullanılarak görünüşte rastgele bir veri setine dönüştürülür, bu veri setlerini alıcı dışında hiç kimse geri getiremez. Bu rastgele gibi görünen veri kümesi, şifreleme ile ilgili anahtar yapısına sahip

olmayan kişiler tarafından ele geçirilseler bile orijinal yapısına geri çevrilemez. Yalnızca ilgili anahtara sahip olan kişi, verileri orijinal yapısına dönüştürebilir, yani şifresini çözebilir. (Usta ve Doğantekin, 2017:23) Blokları oluşturan katılımcıların belirli bir algorithmada yazılmış kimliği oluşturulmaktadır. Bloğu oluşturan katılımcıların kimlikleri belirli bir algoritma ile yazılır ve oluşturulur. Kriptolu yapılar sadece blok zincirine katılan katılımcılar tarafından görölmektedir. Bu şekilde bir kripto yapısının çözümlenmesi ve başka tarafların işlemlere müdahale etmesi çok düşük bir ihtimaldir. Blok yapısına dahil edilen her yeni katılımcı, yeni bir blok oluşumuna yol açmaktadır. Güvenlik açasından her yeni katılımcı kırılması gereken kriptoloji güvenliği anlamına gelmektedir. Katılımcıların miktarının artması güvenlik gücünü artırmaktadır. (Tekin ve Diğerleri, 2020:575) Güvenlik için şifreleme yöntemleri kullanılmaktadır ve şifreleme işleminde şifrelenecek veri kümesi ve şifrelemede kullanılacak bir anahtar veri yapısı ile yapılmaktadır. Burada temel olarak iki teknik kullanılmaktadır:

1.3.2.1 Simetrik Şifreleme

Hem şifreleme hem de çözümlenme adımlarında aynı anahtar bilgisi kullanılmaktadır. Anahtarı ele geçiren bir kişi, şifrelenmiş olan veriden direkt olarak orijinal veriye erişebileceği için anahtar bilgisinin sadece ilgili kişilerde bulunması önemlidir (Usta ve Doğantekin, 2017:115).

1.3.2.2 Asimetrik Şifreleme

Şifreleyen ve çözümlenyen anahtar bilgileri birbirinden farklıdır. Kullanıcının herkese açık (public) anahtarı ile özel (private) anahtar çifti bulunmaktadır. Bu açık anahtar herkese dağıtılabilir bir yapıdadır, açık anahtardan özel anahtara ulaşmak bunun için gerek duyulan çok yüksek hesap gücünden dolayı imkânsız olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca açık anahtar ile şifrelenmiş bir veri, ancak ilgili özel anahtar ile çözümlenebilmektedir. Benzer şekilde özel anahtar ile şifrelenmiş veri de sadece ilgili açık anahtar ile çözümlenebilmektedir. (Usta ve Doğantekin, 2017:115; Kınacı, 2019:9).

1.3.3 Node (Düğüm)

Blok zinciri ağındaki cihazlara verilen bir isimdir. İnternete bağlı olan ve IP adresi olduğu müddetçe bir bilgisayar, telefon ya da herhangi bir aktif cihaz node olabilmektedir. Blok zinciri teknolojisinin özü, düğümün çalışmasına bağlıdır. Bir düğümün görevi, bir blok kopyasını muhafaza etmek ve bazı durumlarda işlemleri işleyerek ağı desteklemektir. Her düğüm eşit olarak kabul edilir ancak belirli düğümlerin ağları desteklemekte birbirinden farklı rolleri bulunmaktadır. Bütün düğümler bağlı oldukları blok zinciri yapısının tüm kopyasını depolayamazlar veya tüm işlemleri doğrulamazlar. Bu durumda belirli parçalar halinde

kopyalanarak doğrulanmaktadır. Sadece tam düğüm olarak adlandırılan makineler, blok zinciri yapısının tam bir kopyasını indirebilir. Tüm düğümler birbirleri ile uyumlu olabilmek için aynı fikir birliği protokolünü kullanmaktadır. (Kınacı, 2019:10)

1.3.4 Blok

Blok zinciri yapısında veri depolayan yapıya blok denir. Blok yapıları zaman açısından doğrusal olacak şekilde birbirlerine bağlıdır. İlk blok yapısına “genesis” (başlangıç) blok denir (Usta ve Doğantekin, 2017:118). Blok yapısı temel olarak içerisindeki veriler ve başlık olmak üzere iki parçadan oluşur. Bir blok başlığı ise bir önceki bloğa ait özet (hash) değeri, blok içerisindeki verilere ait Merkle kök değeri ve zaman bilgisi içerir. (Kınacı, 2019:10-11)

1.3.5 Hashting (Özetleme)

Herhangi bir uzunluktaki bir girdiyi kabul etme ve onu şifreli sabit bir çıktıya dönüştürmek için matematiksel bir algoritma kullanma işlemine özetleme (hashing) denir. Özetleme algoritmaları özetledikleri veriden bağımsız olarak sabit uzunlukta özet değer üretirler. Özetleme algoritması ile büyük bir veriden küçük bir özet oluşturmak için kullanılır. Özetleme algoritmaları tek yönlü olarak çalışır yani özet bilgidan kaynak veriye ulaşmak mümkün değildir. Küçük veri değişiklikleri bile çok farklı özet bilgi üretir ve bu özelliğe çığ etkisi adı verilir. Blok başlığı içerisindeki bilgilerin toplu bir şekilde güvenli özetleme algoritmasından (secure hash algorithm) geçirilmesi ile o bloğa ait özetleme bilgisi (block hash) elde edilir. Blok zinciri ağına saldırmak isteyen birinin hedef aldığı bir blok içeriğini değiştirebilmesi için hem hedef bloğu hem de ondan sonra gelen tüm blokları değiştirmesi gerektiği için ağ saldırıları pek mümkün gözükmemektedir. (Usta ve Doğantekin, 2017:113-114; Kınacı, 2019:11-12)

1.3.6 Merkle Ağaçları

Merkle ağaçları, verileri bir zincir üzerine güvenli ve verimli bir şekilde kaydetmek için kullanılan veri parçalama, kaydetme ve dağıtma potansiyeline sahip yapı modelidir. Sistem, orijinal işlemlere dayanarak o verilerin gerçekliğini doğrulama aracı olarak karma oluşturmak için bir algoritma ile işlem bloklarını çalıştırır. Sonunda tüm bu bloklar için bir karma oluşturulur. Oluşan bu yapıya Merkle ağacı denir. (Kınacı, 2019:12) Merkle ağaç yapısında ikili bir ağaç yapısı oluşturulup, en alt seviyeye veri kümesindeki parçalar yerleştirilir. Sonrasında en alt seviyeden yukarıya doğru ikili bir şekilde özetleme değeri üretilerek ilerlenip, tüm ağaç yapısı için tekil bir Merkle kök değeri üretilmiş olur. (Usta ve Doğantekin, 2017:116) Bilgisayarlar arasında taşınan ve saklanan her türlü veriyi doğrulamak için Merkle ağaçları

kullanılabilir. Merkle ağaçları, eşlerden alınan veri bloklarının hatasız olarak alınmasını sağlar ve sahte bloklar gönderilmediğinin doğrulanmasını kontrol eder (Kımacı, 2019:12).

1.3.7 Mutabakat Mekanizması

Blok zinciri, mutabakat adı verilen kurallar tarafından yönetilmektedir. Bu kurallar sayesinde veri tabanında hangi değişikliklerin yapılmasına izin verildiği ve bu değişikliklerin kimler tarafından yapılabileceği belirlenmiş olur. 2 tür mutabakat protokolü mevcuttur:

1.3.7.1 Proof of Work (PoW)

Proof of Work (Emeğin İspatı), birden fazla sahte istek göndererek bilgisayar sisteminin kaynaklarını tüketmek amacıyla yapılan siber saldırıları önlemek amaçlı ortaya çıkan bir protokoldür. PoW mutabakat protokolünde ne kadar çok madencilik yapılırsa o kadar para kazanılır. Bu sistemde ödül, bir sonraki bloğu blok zinciri yapısına eklemek için gereken algoritmayı belirleyen ilk kişiye verilir. (Usta ve Doğantekin, 2017:120-121). Algoritmada dikkate alınması gereken asıl etkenler işlem gücü ve madenci sayısıdır çünkü işlem gücünün ve madenci sayısının artması nedeniyle algoritma, teorik olarak daha güvenli bir hale gelmektedir. Bu sistemin temel amacı ise blok ekleme işleminin her kullanıcı tarafından yapılmasının engellenmesidir. (Özyüksel ve Ekinci, 2020:85-86)

1.3.7.2 Proof of Stake (PoS)

Sahipliğin ispatı mekanizması, blok üretim ve doğrulama sürecini hızlandırmak ve enerji tüketimini azaltmak için tasarlanmış bir sistemdir. (Özyüksel ve Ekinci, 2020:86) Proof of Stake (Sahipliğin İspatı), blokları doğrulamak için kripto para birimleri tarafından kullanılan mutabakat algoritmasıdır. PoS mutabakat algoritması ile kazanılan para, cüzdanda tutulan para miktarı ve süre ile doğru orantılıdır. Kullanıcıların para üretmek için herhangi bir madencilik işlemi yapmasına gerek yoktur (Usta ve Doğantekin, 2017:122).

1.3.8 Madencilik (Mining)

Bitcoin için iş kanıtı oluşturma işlemi madencilik (mining) olarak adlandırılmaktadır. (Ünal ve Uluoğlu, 2020:169) Madencilik için öncelikle yeni bloğa dahil edilecek verileri seçin. Bu verilere dayanarak, Merkle ağaç yapısı ve kök değeri oluşturulur. Merkle kök değeri, bir önceki bloğun özetleme değeri, zaman bilgisi kullanılarak blok başlığı oluşturulur. Blok başlığı özetlenerek (hashing) uygun bir değer oluşup oluşmadığı kontrol edilir. Eğer uygun bir blok özetleme değeri oluştu ise yeni blok başarılı bir şekilde oluşturulmuş olur ve bu bilgi ağ üzerindeki tüm makineler ile paylaşılır. Çoğunluk, oluşturulan yeni bloğa onay verirse yeni blok, blok zincirine

eklenir. Eğer uygun bir blok özetleme değeri oluşmadı ise uygun özetleme değeri yaratılmaya çalışılır (Kınacı, 2019:17).

2.1 Blok Zincir Çeşitleri

2.1.1 Açık Blok Zinciri

Blok zinciri ağında herkes ağa katılabilir. Sistem, merkezi bir otoriteye gerek olmayan tamamen bağımsız bir blok zinciri sistemi olarak kabul edilir. Bu çerçeveye örnek olarak, akıllı sözleşmeleri mümkün kılan ve geliştiricilerin dağıtık uygulamalar yayınlamasını sağlayan platformlar ve programlama dilleri sağlayan Ethereum ve Bitcoin verilebilir (Ünal ve Uluyol, 2020:169). Bu tip blok zinciri ile işlem hacmi daha düşük ve gecikme süresi daha uzundur. Yetkilendirme gerektirmemesine ve kullanıcı sayısının fazla olmasına rağmen güvenlik seviyesi düşüktür. Bu nedenle şirketler tarafından pek tercih edilmezler. (Bakan ve Şekkeli, 2019:2854)

2.1.2 Özel Blok Zinciri

Bu tür zincir, yazma (işlemleri yürütme yetkisi) izinlerinin bir kuruluşta merkezi olarak tutulduğu bir blok zinciridir. (Uzun, 2020:93) Ağındaki kullanıcılara güvenen ve içerisinde hassas bilgiler bulunduran oluşumlar tarafından tercih edilmektedirler. (Avunduk ve Aşan, 2018:378) Blok zinciri sisteminde sadece yetkili kullanıcılar ağa katılabilir. Ağ içindeki mutabakata dahil olmak herkese açık ya da izin gerektiren bir biçimde tanımlanabilir. Özel blok zinciri sisteminde izinli olup sisteme yerleşenler mutabakat yapısına izinsiz giriyorsa bu sistemlere kısmen izin gerektiren sistem adı verilmektedir. Bu ağlarda merkezi bir otoritenin ihtiyaca dayalı olarak kuralları değiştirmek ve işlemleri geri almak gibi yetkileri bulunmaktadır. Özel sistemler oluşturmak, maliyetleri düşürmek ve verimliliği artırmak için kullanılmaktadır. (Usta ve Doğanekin, 2017:35; Ünal ve Uluyol, 2020:169)

2.1.3 Konsorsiyum Blok Zinciri

Konsorsiyum blok zinciri ağları açık ve özel blok zinciri ağlarının karışımı olarak kabul edilmektedir. Yetkili personel veya kurumlar tarafından düğümün önceden seçilebildiği bir sistemdir. Bu blok zincirindeki veriler açık ya da özel olabilir. Konsorsiyum Blok Zinciri sistemi ağa katılım serbest olmasına rağmen katılımcıların verilere erişim sağlayabilmeleri ve mutabakat sürecine katılabilmelerinin izne tabi olduğu ağ türüdür. Bu durum, bir araya gelerek ve birbiriyle iş birliği yaparak farklı modeller geliştirmeye çalışan kurum veya kuruluşlar tarafından kullanılabilir ancak genellikle konsorsiyum şeklinde organize edilen birkaç işletmeden oluşan yarı kapalı sistemler için uygunluk göstermektedir. Konsorsiyum Blok

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI

Zinciri uygulamasına bir örnek, Singapur tarafından uluslararası ticaretin geliştirilmesi için oluşturulan, alıcıları ve satıcıları aracı olmadan birbirine bağlayan Fast Track Trade platformudur. Aynı zamanda IBM firmasının Hyperledger projesi bu zincir türünün en büyük örneği olarak kabul edilmektedir. (Ünal ve Uluyol, 2020:169; Özyüksel ve Ekinçi, 2020:87; Uzun, 2020:93)

2.2 Blok Zincirin Özellikleri

Blok zinciri teknolojisinin kilit unsuru güven faktörüdür. Blok zinciri, dijital işlemler için kullanılan merkezi olmayan bir teknoloji olduğundan geleneksel defterden daha hızlı ve doğrudur. Bunun yanında blok zincirinin çeşitli başka özellikleri de vardır. Söz konusu özellikler, (1) merkezsizlik, (2) kalıcılık ve geçerlilik, (3) anonimlik ve kimlik ve (4) denetlenebilirlik olarak sıralanabilmektedir.

2.2.1 Merkeziylik

Blok zinciri ağındaki bir işlem, merkezi bir kurumun izni olmadan iki eş arasında gerçekleştirilebilir. Başka bir deyişle işlemlerin yapılması ya da onaylanması için hükümet ya da merkezi bir kurum gibi bir yere ihtiyaç duyulmamaktadır. Taraflar arasındaki iletişim için merkezi bir yapı yerine bireysel düğümler, bilgileri doğrudan eşler arası bir ağda birbirlerine iletmekte ve depolamaktadır. (Nakamoto, 2008:1; Kırbaç, 2020:15)

2.2.2 Kalıcılık ve Geçerlilik

Bir blok zinciri defterine kaydedilen işlemler, her bir düğüm tarafından kaydedildikleri ve kontrol edildikleri ağda yayıldıkları sürece kalıcı olarak kabul edilir. Blok zincirlerinde güvenliği garanti eden önemli ilkelerden biri, madencilerin en az %51'inin yeni oluşturulan bloğu kabul edip etmeme konusunda oybirliği ile karar vermeleridir. Ağa yayılan işlemlerin her birinin onaylanması ve tüm ağda dağıtık bloklar halinde kaydedilmesi gerektiğinden, işlemler üzerinde değişiklik yapmak neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Ayrıca, yayınlanan her blok, diğer düğümler tarafından onaylanabilmekte ve işlemler kontrol edilebilmektedir. Bu sayede herhangi bir müdahale kolayca tespit edilebilmektedir (Uzun, 2020:92; Yıldız, 2019:125).

2.2.3 Anonimlik ve Kimlik

Anonimlik, genel (kamuya açık) blok zincirinin ana özelliğidir. Sistem bir ya da birkaç yetkili tarafından değil, çok sayıda küçük kullanıcı tarafından oluşturulup, sürdürülebilmektedir. Her kullanıcı, oluşturulan bir adresle blok zinciri ağı ile etkileşime girebilmektedir. (Uzun, 2020:92). Bu sistemdeki kimlik, kullanıcının gerçek dünya kimliğine de bağlanabilmektedir.

2.2.4 Denetlenebilirlik

Blok zincirindeki işlemlerin her biri doğrulanmakta ve bir zaman damgası ile kaydedilmektedir. Böylece kullanıcılar, dağıtılmış ağdaki herhangi bir düğüme erişerek geçmiş kayıtları kolayca gözden geçirebilir ve takip edebilir. Kayıt, zaman damgası ve kalıcı bilgiler, bir blok zinciri ağındaki düğümler aracılığıyla önceki kayıtları kolayca gözden geçirmelerine ve izlemelerine olanak tanır. Blok zincirinde, her işlem tekrarlamalı olarak önceki işlemlere göre izlenebilmektedir. Bu da blok zincirinde depolanan verilerin izlenebilirliğini ve şeffaflığını artırmaktadır (Uzun, 2020:92).

2.3 Blok Zincirin Çalışma Prensibi

Blok zinciri teknolojisinin özü, daha önce toplanan ve depolanan güvenilir verilerin teknik bir şemaya dönüşmesiyle oluşmaktadır. (Bakan ve Şekkeli, 2019:2851) Blok zinciri teknolojisinin genel çalışma prensibinde işlem yapmak isteyen taraflar ve bu işlemin doğruluğunu kanıtlamak için çalışan uç noktalar mevcuttur. Öncelikle işlem yapmak isteyen taraflar aralarında işlem yapmak istediklerinde işleme ait tüm detaylar bloklar halinde tutulur. Burada her bir blok belirli kurallara göre oluşturulur. İşlemler, doğrulanmış bloklar halinde gruplandırılır. Bu blok yapısında nonce (tek seferlik anahtar), bir önceki bloğa ait hash bilgisi, blok işlemlerinin Merkle ağacının kök hash'i, zaman bilgisi ve zorluk seviyesi (iş kanıtı - proof of work) bulunur. Zincir halkasında zaman bakımından ilk oluşturulan başlangıç bloku ise "genesis" olarak adlandırılmaktadır (Usta ve Doğantekin, 2017:118-122). Genesis blokundan sonraki her blok bir önceki bloğun bir özetini içerir. Oluşturulan bu bloklar dağıtık kayıt defterindeki bütün uç noktalara yayılır ve her uç nokta başlangıçtan itibaren tüm kayıtların kopyasını tutar. Burada kullanılan dağıtık defter ifadesi çok doğrudur çünkü sistem teoride defterin sayfaları gibi işler ve bir sayfa bittiğinde diğerine geçilir. (Takaoğlu ve Diğerleri, 2019:265)

Diğer uç noktalar, işlemin tarafları arasında işlemin tamamlandığını doğrular. Burası, sistemin hasar görüp görmediğini doğrulamak için tüm uç noktaların birbirleriyle iletişim kurduğu yerdir. Bloklarda bir değişiklik olursa zincir kırılır ve sistem doğrulama veya fikir birliği sağlamaz. Eğer uygun bir blok özetleme değeri oluşmadı ise nonce değeri artırılarak uygun özetleme değeri yaratılmaya çalışılır. Yeni bir blok oluştuğunda ise bir önceki bloğun kriptografik özeti alınarak yani hash fonksiyonundan geçirilerek ikinci bir blok yapısı oluşturulur. Böylelikle her bir blok yapısı bir önceki yapının özetiyle ilişkili olacak şekilde tüm zincir yapısına sahip olur ve böylece son olarak taraflar arasındaki işlem gerçekleşmiş olur. (Özyüksel ve Ekinci, 2020:84-85)

2.4 Blok Zincir Teknolojisinin Potansiyel Yararları

Blok Zinciri Teknolojisinin potansiyel yararları stratejik, organizasyonel, ekonomik, bilgisayar ve teknolojik olmak üzere beş ana grupta toplanabilir. (Altay Topcu ve Sümerli Sarıgül, 2020:31)

2.4.1 Stratejik Yararlar

- **Şeffaflık:** Ağın tüm kullanıcıları, zincirde gerçekleşen tüm işlemleri aynı anda görebilir. Verilere erişim hakkı herkese açıktır.
- **Dolandırıcılıktan ve Manipülasyondan Kaçınma:** Saldırıların veya yetkisiz olarak yapılan değişikliklerin kimsenin fark edemeyeceği şekilde yapılması güç bir durumdur çünkü bilgiler birden fazla deftere kaydedildiği için dağıtılmıştır ve herkesin gözetiminde olduğu için şüpheli işlemler mutlaka dikkat çekmektedir.
- **Yolsuzluğun Azaltılması:** Dağıtık defterler vasıtasıyla yapılan depolama, sistemdeki verilerin bozulmasını ve değiştirilmesini önler.

2.4.2 Organizasyonel Yararlar

- **Güvenin Artması:** Kayıtlar değiştirilemediğinden ve veriler birden fazla düğümlerle doğrulandığından dolayı süreçteki kontrol artar ve bu da sisteme olan güveni artırır.
- **Şeffaflık ve Denetlenebilirlik:** İşlem geçmişinin takibi için birden fazla kayda erişim sağlanarak kontrol ve tutarlılık sağlanır.
- **Tahmin Yeteneğini Arttırmak:** Tüm tarih bilgileri geriye doğru izlenebildiğinden bu durum tahmin yeteneğini arttırabilir.
- **Kontrolün Arttırılması:** Sistemdeki tüm bilgiler oybirliği ile ve kontrollü bir şekilde kaydedildiği için verilerin doğruluğu ve kalitesi yüksektir.

2.4.3 Ekonomik Yararlar

- **Maliyetin Düşürülmesi:** Herhangi bir merkez veya kuruma ihtiyaç duyulmadığı için bir işlemi gerçekleştirme veya doğrulama maliyeti düşürülebilmektedir.
- **Spam İletilere Karşı Daha Fazla Esneklik ve DDOS Saldırıları:** Sistemin kendisi yüksek düzeyde güvenlik sunduğundan, siber saldırılara karşı mevcut sistem içerisinde önlem alma çabası azaltılabilir ve önlemlerin maliyetleri düşürülebilir.

2.4.4 Bilgisel Yararlar

- **Üstün Veri Kalitesi ve Verilerin Bütünlüğü:** Sistemde saklanan bilgiler fikir birliği ile elde edilir, bu nedenle yüksek veri kalitesine sahiptir.
- **İnsan Hatalarını Azaltmak:** İşlemler ve kontrolleri otomatik olarak yapıldığından insan hatalarının sayısı azalmaktadır.
- **Bilgiye Ulaşmak:** Bilgiler, ağdaki kişilerin bilgiye kolayca erişebilmesi için hızlı ve kolay erişilebilen birden fazla yerde saklanmaktadır.
- **Gizlilik:** Kullanıcılar, kendilerini anonim hale getirmek için şifreleme anahtarlarını kullanabilir, böylece ağdaki diğer kişilerin kimliklerini görebilmelerini engelleyebilirler.
- **Güvenilirlik:** Sistemin çalışma şekli nedeniyle veriler birden çok yerde depolanır ve bu bilgiler sadece ağ katılımcılarının fikir birliği ve onayı ile değiştirilebilir.

2.4.5 Teknolojik Yararlar

- **Esneklik:** Sistem kötü niyetli davranışlara karşı dayanıklıdır.
- **Güvenlik:** Veriler birden fazla dağıtık, merkezi olmayan veritabanlarında depolandığı için, fark edilmeden veri toplamak mümkün değildir.
- **Kalıcılık ve Değişmezlik:** Veriler çeşitli dağıtık defterlerde saklanır ve blok zincirine yazıldıktan sonra değiştirilmesi veya silinmesi zordur.
- **Azalan Enerji Tüketimi:** Ağdaki güç tüketimi miktarı, verimliliğin artırılması ve işlem mekanizmalarının geliştirilmesi sayesinde azaltılabilir.

2.5 Blok Zincirin Uygulama Alanları

Teknolojinin zaman içinde gelişmesine paralel olarak küreselleşme ile birlikte artan istek ve ihtiyaçlar doğrultusunda blok zincirinin uygulama alanları genişlemiştir. Bu alanları şu şekilde listeleyebiliriz (Avunduk ve Aşan, 2018:379):

Dijital Kimlik • Müşteri Tanıma • Küresel Ödeme Sistemleri • Girişimler İçin Sermaye İhtiyacı Karşılama • Bağış Toplama ve Yönetimi • Mal ve Kaza Sigortası Tazmin Süreci • Nesnelerin İnterneti Blok zinciri • Sendikasyon Kredisi • Otomatikleştirilmiş Uyum Mekanizması • Vekaleten Oy Kullanma • Tedarik Zinciri Yönetimi • Telif Kayıt Sistemleri • Tapu Kayıt Sistemleri • Kamu ve Sağlık Kayıtları ile İhaleler • Askeri Emir Komuta Zincirleri • Kopya Ürün Koruması • Noterlik uygulaması • Akıllı Sözleşmeler

3.1 Blok Zincir Teknolojisinde Akıllı Sözleşmeler

Blok zinciri teknolojisinin en ilgi çekici uygulamalarından biri, merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymadan farklı taraflar arasında dijital sözleşmeler tanımlayabilme, sözleşme paydaşlarının sözleşme şartlarına uyumuna ve sözleşmenin sonuçlarına göre belirli aksiyonları otomatik olarak alabilmesi yeteneğidir. (Ünsal ve Kocaoğlu, 2018: 59). Blok zincir teknolojisinin ortaya çıkmasıyla birlikte akıllı sözleşmeler en popüler teknolojilerden biri haline gelmiştir çünkü blok zinciri, kesinti, sansür veya dolandırıcılık riski olmadan uygulanan akıllı sözleşmeleri de içerebilmektedir. Blok zinciri teknolojisi, farklı paydaşların blok zinciri üzerinde dijital sözleşmeler tanımlamasını sağlamaktadır. (Ünsal ve Kocaoğlu, 2018: 59). Akıllı sözleşmeler, gerçek sözleşmelere benzer şekilde belirli koşullara dayalı değer akışını ifade eder. Tek fark, tamamen dijital olmalarıdır. Bu, blok zincirinde saklanan küçük bir programlama kodu anlamına gelmektedir. (Uzun, 2020:94) Akıllı sözleşmenin adresi blok zincirindeki hesap adresine benzer ve blok zincirine eklendikten sonra değiştirilemez. Süreç otomasyonunda oynayabilecekleri rol çok büyüktür, çünkü sözleşme şartları karşılandığında blok zincirine dahil olan makineler tarafından otomatik olarak işlenen komutları içerirler. Ethereum blok zinciri ise bu sözleşmeleri en kapsamlı şekilde destekleyen blok zinciridir. Akıllı sözleşmelerin özelliklerini şu şekilde belirtebiliriz (Tanrıverdi ve diğerleri, 2019:210):

- Akıllı sözleşmeler, blok zinciri ağındaki makine ile okunabilen yazılım kodlu parçalar ve süreçlerdir,
- Olay merkezli programlardır,
- Bir kez oluşunca tekrar edilmesine gerek olmadan otomatik çalışan sistemdir,
- Merkezi bir otoriteye bağlı olmayan dağıtık yapıdadır.

Akıllı sözleşmeler, akıllı varlıkların alımı, satımı, devri ve kiralanması gibi alanlarda kullanılabilen ve bazı kaynak kodlardan oluşmaktadır. Program kontrolünden geçerken, süreç otomatik olarak sözleşme adımlarını oluşturur. Blok zinciri teknolojisinin doğrulama sistemi sayesinde güvensiz taraflarla yapılan işlemler güvenli bir hale dönüştürülür. Bu doğrulama işlemi, özellikle sözleşmedeki kullanıcı sayısının fazla olduğu ve aralarındaki güvenin net olmadığı durumlarda daha yaygın olarak kullanılabilir. (Bakan ve Şekkeli, 2019:2856). Akıllı sözleşmeler, blok zincirindeki verileri kullanarak şartları kesinleşen sözleşmelerin otomatik bir şekilde doldurulmasıyla oluşur. Zincirdeki tüm taraflarca mutabık kalınmadıkça burada herhangi bir değişiklik yapılamaz. Sözleşme tarafları, yeni sözleşmeler oluşturma, mevcut sözleşmeleri değiştirme ve önemli yazılım güncellemelerini uygulama

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI

sürecini etkin bir şekilde tasarlamalı ve kontrol etmelidir. (Deloitte, 2018: 26). Tedarik zinciri süreçlerinde en önemli vazgeçilmez olarak görülen güven faktörünün oluşturulmasında büyük katkı payı olan akıllı sözleşmelerin kullanımının artmasıyla tedarik zinciri de dijitalleşmeye ve hareket ivmesi kazanmaya başlayacak ve bu sayede taraflar arasındaki çift yönlü bilgi ve veri paylaşımında fikir birliği sağlanarak süreçler daha güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilecektir.

3.2 Akıllı Sözleşmelerin Swot Analizi

3.2.1 Akıllı Sözleşmelerin Güçlü Yönleri	3.2.2 Akıllı Sözleşmelerin Zayıf Yönleri
İhracatçılar, ithalatçılar, limanlar, nakliye komisyoncuları, gümrük makamları ve diğer paydaşlar arasında tam şeffaflık sağlanır.	Ulaşım ve bankacılık sektörlerinin, modern akıllı sözleşme teknolojisini tanınmasındaki zorluklar.
Akıllı sözleşmelerin, güven temelinde alıcıya zamanında ulaşmasıyla verimlilik ve hız sağlanır.	Mevcut akıllı sözleşme teknolojisinin bazı entegrasyon sorunlarının olması.
Akıllı sözleşmelerin içeriğindeki verilerin dijital bir imza ile bloğa eklenmesi sayesinde yüksek veri güvenliği sağlanır ve verileri kaybetme riski de ortadan kalkar.	Blok zinciri teknolojisindeki standart eksikliklerinin varlığı.
Akıllı sözleşmelerle ilgili iş süreçlerinin verimliliği ve üretkenliği artar.	Blok zinciri teknolojisinde kapasitenin ve işlem hızının düşük olması.
Elektronik izleme özelliğine sahiptir ve paydaşlar tarafından gözden geçirilip yeniden doğrulanabilir.	Akıllı sözleşme teknolojisinin hala geliştirilme aşamasında olması.

Tablo 1. Akıllı Sözleşmelerin Güçlü ve Zayıf Yönleri

(Kaynak: Yıldız ve Baştuğ, 2018:7-9; Kınacı, 2019:35)

3.2.3 Akıllı Sözleşmelerin Sunduğu Fırsatlar	3.2.4 Akıllı Sözleşmelerin Sahip Olduğu Tehditler
Akıllı sözleşmelerle ilgili hizmetlerdeki kalitenin iyileştirilmesi.	Blok zinciri tabanlı akıllı sözleşme platformlarının tam ve etkili bir şekilde çalışması için ek bilimsel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
Nesnelerin İnterneti'ndeki blok zinciri teknolojisinin, yükleri ve akıllı sözleşmeleri sanal bir ortamda birbirine bağlaması.	Akıllı sözleşmeler, özellikle konteyner operatörleri olmak üzere dokümantasyon veya konşimento departmanındaki çalışan sayısını azaltabilir veya bu departmanların tamamen kapanmasına yol açabilir.
Tüm alanlarda inovasyonu mümkün kılmak amacıyla akıllı sözleşmelerle ilgili iş süreçlerinin optimize edilmesi.	Blok zincirine dayalı akıllı sözleşmelerin araştırılması ve geliştirilmesi için çok fazla yatırım gerekmektedir.
Paydaşlar arasındaki akıllı sözleşme transferinin hızlı bir şekilde yapılabilir olması.	Blok zinciri temelli akıllı sözleşmelere ilişkin yasal düzenlemelerin bazı ağır etkileri olabilir.
Güvenin oluşmasıyla birlikte müşteri memnuniyetinin de artması.	Akıllı sözleşmenin onaylanmasının zaman alıyor olması.

Tablo 2. Akıllı Sözleşmelerin Sahip Olduğu Fırsatlar ve Tehditler

(Kaynak: Yıldız ve Baştuğ, 2018:7-9; Kınacı, 2019:35)

4.1 Tedarik Zinciri Yöntemindeki Sorunlar

Küreselleşmenin gelişmesiyle birlikte tedarik ve lojistik çok karmaşık hale gelmiştir. Tedarik zinciri sürecine birçok kişi, şirket ve kuruluş katılmaktadır. Ayrıca işlemlerdeki belgeler sayıca fazla ve tür olarak çeşitlidir. Farklı devlet sınırlarının ve gümrüklerin farklı hukuksal yapıları tedarik zincirini çok boyutlu, çok taraflı, çok kurumlu ve çok belgeli bir hale getirmektedir. Her işlem ve belgenin izini sürmek maliyetleri artırmaktadır. Önemli belgelerin kaybolma veya sahte belge oluşturma riski her zaman mevcuttur. Tüm bu olasılıklar sistemde karmaşa yaratır ve büyük maliyetlere ve zaman kaybına neden olur. Şu anda, müşterilerin / alıcıların ürünlerin değerini ve kökenini tam olarak bilmeleri çok zordur çünkü mevcut tedarik zinciri sisteminde şeffaflık eksikliği var. Ayrıca, sistemde herhangi bir yasadışı veya etik dışı uygulama olup

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI

olmadığını araştırmak da aynı şekilde son derece zordur. Üretimin küreselleşmesi, süreçleri daha da karmaşık hale getirmiştir. Tüm bunların yanında işlemde şeffaflığın bulunmaması ve taraflar arası güven eksikliği süreçlerde etkinlik ve verimliliği azaltmakta ve maliyet ve işlem sürelerini uzatmaktadır. O halde temel sorunlardan biri şeffaflık ve bilgi paylaşımı sorunudur. Günümüz tedarik zinciri süreçleri, küreselleşme, hızla gelişen teknolojiler, artan müşteri talepleri ile çok daha karmaşık ve dinamik bir piyasada gelişmekte ve dolayısıyla performans artışı, risklerin azaltılması, süreçlerde verimlilik ve etkinliğin artırılması gibi hedefler tüm bu süreçlerin daha entegre ve taraflar arasında iş birliği ile olması gerektiğini gösterir. Bu hedeflere ulaşmak için ise taraflar arasında tam bir güven ortamı olmalıdır. Hızlı değişen ekonomi ve küreselleşmenin yarattığı karmaşık süreçler, şirketlerin verimli süreçlere sahip olmaları ve sadece kendilerini değil genel tedarik zinciri performansını iyileştirmeleri için iş birliği yapmalarını gerektirir (Akben ve Çınar, 2018:1453).

4.2 Blok Zincir Teknolojisinin Tedarik Zincirindeki Kullanımı

Tedarik zinciri süreçlerinin etkin yönetimi şirketlere rekabet avantajı sağlayabilmekte, maliyetleri azaltabilmekte, verimliliği ve müşteri memnuniyetini artırabilmektedir. Tedarik zincirinin son derece karmaşık yapısı nedeniyle, küresel normlara sahip büyük şirketler bile tedarik zinciri katılımcıları ile uçtan uca bilgi bağlantıları oluşturmakta ve uygulamakta zorluklarla karşılaşabilmektedir. İşletmeler tedarik zincirinin karmaşık yapısı içerisinde karşılaşılan bu gibi iletişim ve mutabakat sorunlarını çözmek ve ayrıca aralarındaki entegrasyonu güçlendirmek için tedarik zincirinin dijitalleşmesi süreçlerine önem vermişlerdir. Tedarik zincirinin dijitalleştirilmesinde entegrasyonun sağlanması için en önemli destek bilişim teknolojilerinden gelmektedir. Buradan yola çıkarak hem tedarik zincirinin dijitalleşmesinin hem de tedarik zinciri entegrasyonunun etkin bir biçimde sağlanmasında günümüzde hızla gelişen ve yakın gelecekte birçok çalışma alanını da etkileyeceği düşünülen blok zinciri teknolojisinin kapsamlı çözümler getireceği söylenilebilir. Tedarik zinciri entegrasyonu, zincirdeki bütün paydaşlar arasında kapsamlı bir şekilde ileri (tedarikçiden müşteriye) ve geri (müşteriden tedarikçiye) veri alışverişi gerektirmektedir (Kırbaç, 2020:33). Bu veri akışının kapsamlı, eksiksiz ve güvenli bir şekilde şeffaf ama kesin verilerle tutulması ise blok zinciri teknolojisi ile mümkün görülmektedir. Örneğin blok zinciri tedarik zincirlerinde kullanılarak bir ürünün malzeme halinden bir ürüne dönüştürülmesi, ürünün satılmak amacıyla anlaşmalı firmalara iletilmesi, ürünün satıldıktan sonraki tüm garanti süresinin takibi ve yapılmışsa tamir işlemlerinin kaydı, ürünün el değiştirmesi durumunda yeni sahibinin sisteme girilmesi ve son olarak kullanılamaz hale gelip geri dönüşüme uğramasına varıncaya kadar ki tüm adımlarının

takibi yapılabilir. Bu sayede blok zinciri teknolojisi, güvenilir ve doğrulanmış bir lojistik sistemi ve tedarik zinciri bilgi alışverişi ağı sağlamaktadır. (Takaoğlu ve diğerleri, 2019:273)

4.3 Blok Zincir Teknolojisinin Tedarik Zincirine Faydaları

4.3.1 İzlenebilirlik ve Şeffaflık

Finans ve iş operasyonlarında şeffaflığın az olması, zayıf iş ilişkilerine ve operasyonlarda gecikmelere yol açabilmektedir. (Yıldız ve Baştuğ, 2018:11) Bu nedenle karşılaşılan sorunların en önemlilerinden bir tanesi yeterince şeffaflığın olmamasıdır. Bu durum ürünün izlenebilirliğini zorlaştırmaktadır. Ancak blok zinciri uygulamaları aracılığıyla, tedarik zinciri yönetimindeki tüm işlemlerin her adımda eş zamanlı ve şeffaf bir şekilde izlenmesi için RFID, barkodlar, otomatik kimlik tarayıcıları vb. kullanılabilir. (Bakan ve Şekeli, 2019:2859). Güvenilirliği anlamak için gıda tedarik zincirini izlemek ve doğrulamak, küresel gıda tedarik zincirindeki aksaklıkları belirlemek ve çözmek için kritik öneme sahiptir. İzlenebilirlik sorununun çözmenin ve şeffaflığı sağlamanın yolu blok zinciri teknolojisini kullanmaktan geçmektedir çünkü tedarik zinciri ve lojistik faaliyetlerinde blok zinciri teknolojisinin kullanımı, tüm taraflar arasındaki güveni artırarak şeffaflık ve öngörülebilirlik sağlamaktadır. Ayrıca blok zincirinin yardımıyla kullanıcılar, istedikleri zaman kargo, gönderi veya konteynerlerin yerini takip edebilirler. (Gerdan ve diğerleri, 2020:10; Akben ve Çınar, 2018:1455) Tedarik zincirindeki izlenebilirlik konusunun, genel olarak ilaç ve gıda tedarik zincirinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Gıda tedarik zincirine entegre edilecek olan blok zinciri teknolojisi ise, tüketicilerin güvenilir, şeffaf, izlenebilir ve kaliteli ürünler tüketmesini sağlayarak müşterilerin aklındaki endişeyi ortadan kaldıracak olan bir sistemdir. (Yıldızbaşı ve Üstünyer, 2019:460)

4.3.2 Otomasyon

Akıllı sözleşmelerin kullanılması, tedarik zinciri işlemlerinin otomatikleştirilmesini, maliyetlerin düşürülmesini ve zaman kazanılmasını sağlar. Aynı zamanda tedarik zincirindeki işlem akışı ve güvenliği de artırma potansiyeline sahiptir. (Akben ve Çınar, 2018:1455)

4.3.3 Ulaşılabilirlik

Blok zinciri teknolojisi, tedarik zinciri paydaşlarının ürün kaynağı, depolama konumu, güvenilirlik, ürün sertifikasyonu ve kayıtları gibi önemli bilgilerin tek bir veritabanında şeffaf ve erişilebilir bir şekilde saklanmasını sağlayarak sahteciliği ve hırsızlığı azaltmaktadır. (Akben ve Çınar, 2018:1455) Örneğin pırlantaların, ünlü şarapların, ilaçların, saatlerin veya cüzdanların gerçek mi yoksa sahte mi olduğunu belirlemek her zaman kolay olmamaktadır ancak bu

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI

eşyalara ait tüm bilgiler blok zinciri aracılığıyla kaydedildiği için ürünün orijinalliğinin onaylanması ve belgelenmesi daha kolaydır. (Bakan ve Şekkeli, 2019:2861)

4.3.4 Güvenlik

Tedarik zincirindeki alt tedarikçileri haritalamak ve izlemek zordur. Bu sınırlı izleme, birçok detayın kaçırılmasına ve güvenlik açıklarına yol açmaktadır. Bu güvenlik açıkları nedeniyle kayıp, kaçakçılık, hırsızlık, sahte ürünlerin taşınması gibi yasa dışı durumlar oluşabilmektedir. Ancak blok zinciri sayesinde ürünle ilgili tüm bilgiler kayıt altına alındığı için bu bilgilerin onaylanması daha kolay olmaktadır. Aynı zamanda tüm bilgileri sadece eklenen taraflar görebilir, bu da işlemlerin denetlenebilirliği için önemlidir. (Bakan ve Şekkeli, 2019:2860-2861; Yıldız ve Baştuğ, 2018:11) Blok zinciri veritabanı değiştirilemez bir dağıtılmış veri tabanı olduğundan, ürünlerin, hizmetlerin veya diğer değer türlerinin mülkiyetinin devri veritabanına anında ve kalıcı olarak yazılmaktadır. Blok zinciri teknolojisi kriptografik olarak güvenli, merkezi olmaktan ziyade dağıtık olduğundan, veri sahipliği ve transferi siber saldırılara güvenli bir şekilde direnebilir ve dolandırıcılık girişimlerini daha iyi önleyebilir. (Akben ve Çınar, 2018:1455)

4.3.5 Maliyet ve Zaman Tasarrufu

Lojistik firmaları, depolama kapasitesi ve taşıma rotaları hakkında bilgi alışverişinde bulunabilir ve bu sayede malları taşırken zamandan ve paradan tasarruf edebilir. Tüketiciler ise blok zinciri teknolojisi sayesinde ürünün kaynağını, üreticisini, üretim tarihini ve benzeri bilgilerini anında öğrenir ve böylece tüketici güveni de artmış olur. (Akben ve Çınar, 2018:1455)

4.3.6 Evrak İşlerinde Kolaylık

Taşıma sırasında gereksiz zaman ve para kaybına neden olan bir sürü evrak işi yapılmaktadır. Örneğin, birçok şirket hala kâğıt konşimento kullanmaktadır. Bu durum lojistik hizmeti sağlayanların ve orada çalışan personelin organizasyon yapısı içerisinde, dokümanları organize edecek bir departmanın da gerekliliğini doğurmaktadır. Blok zincir teknolojisi sayesinde şirketlerin kâğıt belgeler ile olan ilişkisi ortadan kalktıkça irsaliye veya konşimento departmanlarının varlığı da ortadan kalkacaktır. (Bakan ve Şekkeli, 2019:2861; Yıldız ve Baştuğ, 2018:11-12).

4.3.7 İnsan Kaynaklı Hataların Azaltılması

Firmalar fatura, nakliye ve satış belgelerinin sözleşmeye uygun olarak oluşturulmasına büyük önem verse de tedarik zinciri çok fazla süreç ve işlemden oluştuğu için belge kayıpları, yanlış düzenlemeler ve işlem hataları gibi insan kaynaklı hatalar çokça yaşanmaktadır ancak blok zincir uygulamaları herhangi bir manuel işlem gerektirmediği için insan kaynaklı hatalar büyük ölçüde azalmaktadır. (Bakan ve Şekkeli, 2019:2861).

4.4 Blok Zincir Teknolojisinin Tedarik Zinciri Yönetiminde Uygulama Örnekleri

4.4.1 Türkiye Örneği

Bir Türk gümrük müşavirliği firması ve bir ulusal yazılım firması tarafından IBM'nin teknik desteğiyle geliştirilen proje, Fransa'nın Lyon kentinden Manisa'ya ihraç edilen malların ticari ve finansal takibini amaçlamaktadır. Bu, eşten eşe ağların birbirine bağlandığı ve tedarik zincirinin yönetildiği Türkiye'nin ilk ve en önemli girişimi olacaktır. Bu uygulama, satın alma işleminden ürün teslimine kadar IBM Blok Zinciri Platformunda gerçekleşmektedir. Bu platform üzerinden Türk dış ticaretine hatasız, güvenilir, şeffaf ve hızlı bir şekilde uyum sağlamaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda tedarikçi tarafından üretilen ürünler ilk olarak Schenker Lyons dağıtım merkezine teslim edilecektir. Ardından ihracatla ilgili belgeler blok zinciri ağına yüklenecek ve şifrelenecektir. Toplu ürün beyannamesi vermek, ürünleri gümrük antrepolarına getirmek, antrepo düzenlemek ve ithalat beyannamesi vermek gibi birçok gümrük prosedürü blok zinciri aracılığıyla gerçekleştirilecektir. Sonuç olarak dış ticaret süreci ile ilgili tüm belgeler blok zinciri teknolojisi ile korunacak, izlenecek ve dijitalleştirilecektir. (Altay Topcu ve Sümerli Sarıgül, 2020:37)

4.4.2 Walmart

Gıda endüstrisi toplumun sağlığı ve güvenliği ile ilgilendiğinden, gıdanın üretimini ve menşeyini kaynaktan son kullanıma kadar takip etmek için güvenilir kayıtlara sahip olmak çok önemlidir. Bu nedenle WalMart, Çin'den satın alınan domuz etinin yanı sıra her bir et parçasının kaynağını, işleme yerini, depolama yerini ve satışlarıyla ilgili tüm işlemleri tarihsel süreciyle birlikte takip edebilen ve kaydedebilen bir blok zinciri kullanmaktadır. Blok zinciri teknolojisi sayesinde geçmişte takip ve denetimi günler alan gıda ürünlerinin takip işlemleri yalnızca birkaç dakikada yapılabilmektedir. Ayrıca domuz eti ürününün geldiği çiftlik, işlendiği fabrika, malın parti numarası, ürün ile ilgili depolama sıcaklığı ve nakliye hakkındaki tüm ayrıntılı bilgiler blok zinciri üzerinden takip edilebilmektedir. Bu sayede bozuk bir ürünün geldiği kaynağın takibi, tespiti ve gerekli önlemlerin hızla alınması imkânı doğmuştur. (Akben ve Çınar, 2018:1455)

Walmart bu platformu kullanarak organizasyonel dijitalleşmeyi güçlendirmeyi ve süreç kalitesi artışıyla tüketicilere değer sağlamayı da hedeflemektedir. Aynı zamanda Walmart IBM tarafından blok zinciri altyapısıyla geliştirilen IBM Food Trust sistemini kullanarak Meksika’da yetiştirilen dilimlenmiş mangoların tedarik zincirindeki takibini sağlamıştır. Bu platformun kullanılmasıyla şeffaflık, güven, değişmezlik ve bütünlük sağlanarak değer oluşturulması hedeflenmektedir (Kırbaç, 2020:58-59).

4.4.3 Provenance

Provenance firması balıkçılık endüstrisinde ürünlerin denizden sofraya kadar olan hareketlerini şeffaf bir şekilde takip etmek için Endonezya’da blok zinciri temelli bir pilot proje yürütmüştür. Normalde deniz ürünleri ticareti çok geniş bir balıkçı ağından oluşmakta ve kalite kontrolü çok zor olan bir sektördür. Sektörde güvenilir bir denetim mevcut değildir. Bu proje uygulama ile amaç, ton balığı endüstrisindeki yasadışı, aşırı, denize ve çevreye zararlı, sağlık kurallarına riayet etmeyen balıkçılık ihlallerini durdurmaya yardımcı olmaktır. Böylece hem tüketiciler yedikleri gıdanın kaynağı hakkında şeffaf güvenilir bilgi sahibi olur hem de bahsi geçen yasadışı balıkçılık ile ilgili önlemlerin alınması konusu daha hassas hale gelir. Bu sayede gıda güvenliğinde ve çevresel sorunlar teşkil edebilecek aşırı avlanmada şeffaf, güvenilir ve takip edilebilir bir sistem oluşturulur. (Akben ve Çınar, 2018:1456) Provenance, sürdürülebilir bir tedarik zinciri oluşturmak için hammadde aşamasından nihai ürünün müşteriye teslimine kadar ürün tipi, kalitesi, miktarı ve mülkiyeti hakkında her zaman güvenilir bilgi sağlamaktadır. (Koç, 2020:427)

4.4.4 IBM-Maersk Ortaklığı TradeLens Platformu

Maersk, dünyanın en büyük gemi konteyner taşıyıcısıdır ve yıllarca her zaman gemi filoları ve konteynerlerinin izini sürmek ve takibini yapmak için çözüm arayışı içinde olmuştur. Bu alandaki en büyük projenin, denizyolu konteyner sevkiyat süreçlerinin daha iyi yönetilmesi, gümrük ve belgelendirme süreçlerinin dijital ortamda sağlanması amacıyla IBM ve Maersk tarafından geliştirilen TradeLens projesi olduğu söylenebilir. Maersk için en büyük sorun, her bir konteyner için gereken onlarca evrakın hazırlanması, bir noktadan başka bir noktaya güvenilir bir şekilde transferi, taşınma sırasında her noktada onanması, evrak kayıtlarının güvenli bir şekilde muhafazası gibi önemli ama yüksek maliyetli hata ihtimali yüksek işlemler hem maliyetli hem de zaman kaybına yol açan işlemlerdir. IBM ve Maersk ortak çalışması ile geliştirilen blok zinciri uygulaması tüm bu sorunlara bir çözüm olarak geliştirilmiştir. Gümrük yetkilileri tarafından imzalanan bir belgenin bir kopyası anında Maersk tarafından dijital bir imza ile internete yüklenebilmekte be böylece ilgili tüm taraflar, hükümet yetkilileri, gümrükler

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI

ve gemi şirketi dahil, anında işlemin tamamlanmış olduğunu görebilmekteler. Kayıtlar şeffaf ve güvenli olacağından tahrifi nerede ise imkansızdır. Daha sonra kayıtlarla ilgili herhangi bir anlaşmazlık durumunda tüm taraflar kolaylıkla orijinal kayıtları inceleyebilme olanağına sahiptirler. Ayrıca güvenli mimarisi nedeniyle blok zincirinde dijital belgelerin sahte hale getirilmesi de nerede ise imkansızdır (Akben ve Çınar, 2018:1456; Koç, 2020:426). TradeLens platformu, uçtan uca nakliye takibi, gerçek zamanlı veri erişimi, dijital kontrol, daha verimli belge yönetimi ve süreç şeffaflığı gibi çeşitli çözümler sunar. TradeLens kullanıcıları, taşıma süreçlerini kolayca kontrol etmek için taşıma yöneticisi arayüzü aracılığıyla verileri kendi sistemlerine entegre edebilir. Gerekli izinlere sahip kullanıcılar platforma yükleme yapabilir, verileri indirebilir ve düzenleme yapabilir. Aynı zamanda platform, verileri kaydetmek ve duran varlıkları izlemek için değişmez bir kayıt defteri görevi de görmekte ve akıllı sözleşme teknolojisini kullanmaktadır. (Kırbaç, 2020:57; Özyüksel ve Ekinci, 2020:90).

4.4.5 Ripe

Ripe, gıda üreticileri, dağıtımıcılar ve müşteriler arasında daha fazla güven ve şeffaflık yaratmak amacıyla gıda ve tarım endüstrisi için kurumsal blok zincir teknolojisi sunmaktadır. Firma 2017 yılının başından itibaren gıda sektöründe tedarik zinciri şeffaflığını artırmak için çalışmaktadır. Bu, durum yetiştiriciden dağıtımıcıya kadar herkesin içinde olduğu, verilere katkıda bulunduğu ve gıdanın yolculuğunu takip ettiği bir teknoloji platformu ile gerçekleştirilebilir. Ripe'nin gıda sektörüne ilk girişi Analog Device ve Sweetgreen iş birliği ile domatesin interneti adlı ürün ile olmuştur. Domatesin interneti ile Ripe, çiftliklerden bol miktarda veri toplamak ve daha iyi domates yetiştirmek için blok zincir teknolojisini kullanmaya başlamıştır. Çiftçileri ve sensörlü makinelerini kullanarak projede sıcaklık, nem, domatesin kimyasının okunması gibi her şey hakkında bilgi toplanmıştır. Bu proje ile birlikte çiftçiler, süreçleri otomatikleştirebilecek ve pazar talebini etkin bir şekilde karşılayabilecek yüksek kaliteli, sürdürülebilir ürünler için nesnelerin interneti ve sensörleri kullanabilecektir. Distribütörler, gıda güvenliği ve teslimatı hakkında gerçek zamanlı veriler sağlamak için gıda ürünlerini şeffaf bir şekilde takip edebilecektir. Tüketiciler açısından değerlendirildiğinde ise satın aldıkları gıdaların tedarik zinciri yolculuğuna dair güvenilir ve onaylı bilgi edinme imkânına sahip olacaklardır (Koç, 2020:427-428).

4.4.6 BlockLab

Hollanda'daki Rotterdam Limanı, blok zinciri teknolojisini kullanan akıllı bir liman olma özelliği göstermektedir. Rotterdam yerel yetkilileri ile liman yetkilileri arasındaki iş birliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu proje ise "BlockLab" adıyla tanıtılmıştır. Rotterdam liman

idaresi, ABN Amro ve Samsung tarafından ortaklaşa yürütülen proje, uluslararası dağıtım ağları arasındaki fiziksel, idari ve finansal işlemlerin eksiksiz ve kağıtsız bir şekilde işlenmesini sağlamak için tasarlanmıştır. Ödemeler, yönetsel işlemler ve konteynerlerin fiziki olarak nakliyesinin ayrı platformlarda gerçekleştiği, bu durumun pek çok tarafın sürece dâhil olmasına yol açtığı ve işlemlerin basılı kâğıt dokümanlar üretilerek gerçekleştiği belirtilen projede söz konusu verimsizliklerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Güney Kore'den ayrılan konteynerler blok zinciri teknolojisi kullanılarak takip edilmiş ve sorunsuz bir şekilde Rotterdam Limanı'na sevk edilmiştir. Süreç, ticaretin finansmanı, 7/24 konteyner takibi ve kağıtsız işlem yürütmeyi içermektedir. Bu işlem aynı zamanda blok zinciri teknolojisini kullanarak gerçekleştirilen ilk gönderi olma özelliğine sahiptir. (Özyüksel ve Ekinci, 2020:91).

4.4.7 ROBOB

Hamburg Limanı “ROBOB” (Release Order based on Blok zinciri) projesiyle ithal edilen ürünlerin gümrükte serbest bırakılması konusunda Blok zinciri teknolojisini kullanmaktadır. Geleneksel uygulamada, ithal edilen malın limandan sevk edilebilmesi için alıcının malın kendisine ait olduğunu kanıtlaması gerekir. Dolayısıyla bu durum çok fazla kanıt gerektiren bir bilgi akışına yol açmakta ve birden fazla tarafın sürece dahil olmasına sebep olmaktadır. Bu noktada blok zinciri teknolojisi sayesinde, dijital ve zaman damgalı imzalar aracılığıyla izlenebilir ve doğrulanabilir kanıtlar sağlayarak yük konteynerlerinin serbest bırakılma sürecinin kısaltılması hedeflenmektedir (Özyüksel ve Ekinci, 2020:91).

4.4.8 FastTrack Trade

Fasttrack Trade platformu, blok zinciri teknolojisini kullanan bir başka platformdur ve Singapur tarafından küresel ticaret ağında, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin daha fazla yer kazanması için oluşturulmuştur. Platform, 2018'in ilk çeyreğinde piyasaya sürülmüştür ve kullanıcılar tarafından "KOBİ'lerin Blok Zinciri Facebook'u" olarak anılmakla birlikte KOBİ'lerin güvenli bir şekilde reklam vermesini ve kimliklerini doğrulamasını sağlamaktadır. Bu durum KOBİ'lere olan güveni güçlendirmekte ve şüpheleri de ortadan kaldırmaktadır. Platform, KOBİ'lerin iş ortakları bulmasına, uluslararası ticaret yapmasına ve iş risklerini azaltmak için sigorta hizmetlerinden faydalanmasına yardımcı olmaktadır. (Özyüksel ve Ekinci, 2020:93).

4.4.9 OpenBazaar

OpenBazaar 2016 yılında faaliyete başlamıştır. Platform olarak internet platformundaki merkezi yapıya bir alternatif sunmakta ve alıcı ile satıcıyı doğrudan birbirine bağlamaktadır.

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI

Aracılardan yoksunlukta, tarafların kendileri tarafından belirlenen kısıtlamalar dışında, taraflar arasındaki iletişim düzeyinde herhangi bir kısıtlama yoktur. İki taraf fiyatla anlaşılırsa blok zinciri ağı üzerinde geliştirilen bir akıllı sözleşme ile aracısız olarak işlemi tamamlayabilmektedirler. Bu yapıda bir sorun olması durumunda denetçi müdahale edebilir ve gerekirse sözleşmenin onayı için kendi imzası ile onaylama akışına dahil olarak sorunların çözülmesini sağlayabilir. (Usta ve Doğantekin, 2017:80; Kınacı, 2019:44)

2. SONUÇ

Sonuç olarak bu derlemede görüldüğü üzere global pazarda işletmeler arası rekabetin yoğunlaşması ve küreselleşme ile birlikte karmaşık bir hal alan tedarik zinciri yönetiminin daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi amacıyla günlük yaşamın birçok alanında radikal bir dönüşüme imza atan blok zincirinin ve akıllı sözleşmelerin uygulanması, tedarik zincirinin karmaşık yapısıyla ortaya çıkan sorunların çözümüne ve yeni uygulama alanlarının doğmasına öncülük etmektedir. İşletmeler tedarik zincirini ve blok zincirini ne kadar birlikte kullanırlarsa bütünlük tedarik zincirine de o kadar hızlı geçiş yapmış olmaktadırlar. Bu nedenle blok zinciri uygulamalarının tedarik zincirine adapte edilmesiyle değişen yeni tedarik zinciri düzenini, işletmelerin takip etmesi ve sistemlerine adapte edilmesi gerekliliği işletmeler için kaçınılmazdır.

3. KAYNAKÇA

Akben, İ. ve Çınar, S. (2018). Lojistik Ve Tedarik Zinciri Yönetiminde Blok Zinciri: Vaatler, Uygulamalar Ve Engeller. (ss.1452-1456). *Anadolu I. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi*. Diyarbakır. 28-29 Aralık.

Altay Topcu, B. ve Sümerli Sarıgül, S. (2020). Dünyada ve Türkiye’de Blok Zinciri Teknolojisi: Finans Sektörü, Dış Ticaret ve Vergisel Düzenlemeler Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*. (18): 31-37.

Avunduk, H. ve Aşan, H. (2018). Blok Zinciri (Blok zinciri) Teknolojisi ve İşletme Uygulamaları: Genel Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 33(1): 378-379.

Bakan, İ. ve Şekkeli, Z.H. (2019). Blok Zincir Teknolojisi ve Tedarik Zinciri Yönetimindeki Uygulamaları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 11(18): 2851-2862.

Deloitte. (2018). *Blokszincir Potansiyelinin Keşfi: 2018 Yılı Türkiye Blokszincir Araştırması*. (pp.26). Erişim Tarihi: (22.01.2021). Erişim Adresi:

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI

(<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consulting/blokzincir-potansiyelinin-kesfi.pdf>).

Gerdan, D., Koç, C. ve Vatandaş, M. (2020). Gıda Ürünlerinin İzlenebilirliğinde Blok Zinciri Teknolojisinin Kullanımı. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*. 16(2): 10.

Kırbaç, G. (2020). *Tedarik Zincirinde Blokzincirin Kalite Fonksiyon Yayılımıyla 3pl Şirketlerinde İncelenmesi*. (Doktora Tezi). İzmir: Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. ss.15-59.

Kınacı, M. (2019). *Blok Zinciri Teknolojisi Ve Akıllı Sözleşmelerin Yaygınlaşmasının Önündeki Engeller*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. ss.8-44.

Koç, E. (2020). Tedarik Zinciri İzlenebilirliği ve Sürdürülebilirliğinde Yeni Paradigma: Blokzincir. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10(20): 426-428.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. ss.1-8.

Özyüksel, S. ve Ekinci, M. (2020). Blok Zinciri Teknolojisinin Dış Ticarete Etkisinin Örnek Projeler Çerçevesinde İncelenmesi. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*. (1):84-93.

Takaoğlu, M., Özer, Ç. ve Parlak, M. (2019). Blokzinciri Teknolojisi ve Türkiye'deki Muhtemel Uygulanma Alanları. *Uluslararası Doğu Anadolu Fen Mühendislik ve Tasarım Dergisi*. 1(2): 265-273.

Tanrıverdi, M., Uysal, M. ve Üstündağ, M.T. (2018). Blokzinciri Teknolojisi Nedir ? Ne Değildir ? : Alanyazın İncelemesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*. 12(3): 210.

Tekin, M., Öztürk, D. ve Bahar, İ. (2020). Akıllı Lojistik Faaliyetlerinde Blokzincir Teknolojisi. *Kent Akademisi*. 13(3): 575-583.

Usta, A ve Doğanekin, S. (2017). *Blok zinciri 101*. İstanbul: BKM Yayınları. ss.18-123

Uzun, H. (2020). İşletmelerin Blok Zinciri (Blok zinciri) Uygulamalarında Ticari Birliklerin Rolü. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(1): 92-94.

Ünal, G. ve Uluyol, Ç. (2020). Blok Zinciri Teknolojisi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*. 13(2):167-169.

Ünsal, E. ve Kocaoğlu, Ö. (2018). Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*. (13): 59.

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI

Yıldız, R.Ö. ve Baştuğ, S. (2018). *Blok Zincir Teknolojisi Kapsamında Elektronik Konşimento*. (ss.7-12). Iv.Uluslararası Kafkasya – Orta Asya Dış Ticaret Ve Lojistik Kongresi. Düzenleyen Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın. 7-8 Eylül 2018.

Yıldız, B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Blok Zinciri Teknolojisi ve Akıllı Sözleşmeler. *Dijital Dönüşüm Trendleri* (ss.125.). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Yıldızbaşı, A. ve Üstünyer, P. (2019). Tarımsal Gıda Tedarik Zincirinde Blokzincir Tasarımı: Türkiye’de Hal Yasası Örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*. 21(21): 460.

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI¹

THE EFFECT OF INDEPENDENT AUDIT OPINION ON SHARE RETURNS IN THE BANKING SECTOR: BORSA ISTANBUL APPLICATION

Dr. Cenk AYDOĞAN²

Prof. Dr. Ayşe Necef YERELİ³

Özet

Bu çalışmanın amacı, hisse senetleri BİST-100'de işlem gören üç farklı gruptan seçilen bankaların denetim görüşlerinin açıklandığı yakın tarih öncesi ve sonrasında hisse senetleri fiyatlamalarında meydana gelen değişikliği araştırmaktır. Araştırma kapsamında hisse senetleri Borsa İstanbul'da işlem gören yabancı sermayeli katılım bankası, kamu sermayeli mevduat bankası ve özel sermayeli mevduat bankasının 2011-2020 yılları arasında senede üç ara dönem ve bir yıl sonu mali verilerine göre görüş bildirilen 120 bağımsız denetim raporu incelenmiştir. Analiz yöntemi olarak T-testi ve Olay Çalışması (Event Study) kullanılmış üç bankanın hisse senedi kapanış fiyatları ve endeks değerlerinin (-10,+10) ortalaması hesaplanarak değişim grafiğinin yönü tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre test sonuçları olay aralığında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve denetçi görüşünün, hisse senedi performansı ve getirisinde etkisinin olduğu görülmüştür. Yatırımcı kararlarında üç bankada farklı grafik eğrilerinin olduğu gözlemlenen denetim görüşlerinin yatırımcı kararlarını pekiştirici yönde etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sektörü, Borsa İstanbul, Bağımsız Denetim Görüşü, Olay Çalışması.

Jel Sınıflandırması: G21, G10, M42

Abstract

The purpose of this study is to investigate the effects of the audit opinions on banks selected from three different groups whose stocks are traded on BIST-100 and focus on the changes in their pricing of stocks before and after the recent announcement of audit opinions. Within the scope of the research, 120 independent audit reports, whose opinions were submitted according to the financial data of the participation bank with foreign capital, the state-owned deposit bank, and the private capital deposit bank, whose stocks are traded on Borsa Istanbul, between 2011 and 2020, are examined. T-test and Event Study are used as the analysis method and the direction of the change graph is determined by calculating the average of the

¹ Bu çalışma, Cenk Aydoğan'ın Prof. Dr. Ayşe Yereli'nin danışmanlığında hazırladığı "Bankaların Finansal Yapısı Çerçevesinde Bağımsız Denetçi Görüşünün Hisse Senedi Performansı Üzerine Etkisi" isimli Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Finansman Doktora programı yayınlanmamış Doktora Tezinden türetilmiştir. Tez Referans No: 10249805

² Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe – Finansman A.D., Muhasebe – Finansman Doktora Programı, Manisa. cenk.aydogan35@gmail.com ORCID: 0000-0003-1750-2261

³ Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Muhasebe – Finansman A.D., Manisa. ayseyereli@gmail.com ORCID: 0000-0003-3174-6473

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

stock closing prices and index values (-10,+10) of three banks. As a result of that, the test results are found to be statistically significant in the event interval and it is observed that the auditor's opinion has an effect on the performance and return of the stock. It is observed that different investor decisions on the three banks are shaped by the audit opinions and these opinions also have reinforced the investor decisions.

Keywords: Banking Sector, Borsa İstanbul, independent opinion, event study.

Jel Codes: G21, G10, M42

1. GİRİŞ

Hisse senetleri şirketlerin ortaklarına sahip oldukları sermaye paylarını belgelendirmek amacıyla verdikleri kıymetli evrak türü olarak tanımlanır. Anonim şirketler, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler ve özel kanunla kurulmuş şirketler tarafından uzun vadeli fon sağlama açısından Sermaye Piyasası Kurumu'ndan izin alınmasıyla birlikte piyasaya sürülen sermaye piyasası araçlarından biridir (Uysal, 2016: 320).

Yatırımlarının pozisyonları için karar almak isteyen yatırımcılar düşük riskle en fazla getiriye elde etmek isterler (Küçük, 2014: 106). Bu sebeple yatırım kararına konu olan şirket üzerinde yeterli bilgiyi elde ederek finansal durumunu takip etmek amacıyla Kamuyu Aydınlatma Platformu'nda yayınlanan raporları takip ederler. Bu raporların içerisinde yatırımcıların en çok faydalandığı kaynaklardan biri yıl içerisinde dört defa yayınlanan hatta iştirakları olan kurumlarda konsolide ve konsolide olmayan rapor olarak sekiz defa sunumu gerçekleştirilen bağımsız denetim raporudur (Trpeska ve Atanasovski, 2017: 460).

Ekonomi dünyasının önemli aktörlerinden biri olan bankalar, Türkiye'de 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre gerekli yasal izinleri aldıktan sonra mevduat kabul eden, topladıkları fonları piyasada fon ihtiyacı bulunan gerçek ve tüzel kişilere, devlete uzun ve kısa vadeli kredi olarak aktaran finansal kurumlardır (5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 2005). Günümüz koşullarında bankaların mevduat kabulü ve fon dağıtımını dışında ekonomiye katkıda bulunan birçok işlevi bulunmaktadır (Çalık, 2016: 58).

Türkiye'de bankacılık sektöründe bağımsız dış denetimin yapılması zorunluluğu ilk defa 1987 yılında Türk Ticaret Kanunu ve Vergi mevzuatı çerçevesinde yürütülen çalışmalar neticesinde gündeme gelmiştir (Kutukız ve Öncü, 2009:133-134). Yasal olarak Sermaye Piyasası Kurulu'nun 1988 yılında yayınladığı tebliğler ile nitelik kazanmıştır. Ülkemizde TTK'nın 400. maddesine göre bağımsız denetim şirketleri KGK tarafından yetkilendirilir. Bu şirketlerden bir kısmının yabancı denetim firmaları ile lisans anlaşmaları mevcuttur. 2020 aralık ayı itibariyle resmi sicile kayıtlı 343 denetim şirketi bulunmaktadır. Bağımsız denetim raporları düzenli olarak KAP'ta yayınlanan kurumsal kimliği yüksek, finansal piyasalarda güven mekanizması

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

ile çalışan, itibar riskinin önemli olduğu bankalar Türkiye'de genellikle "Big Four" adıyla anılan denetim alanında faaliyet gösteren dört büyük şirket tarafından denetlenmektedir (Bozcuk; 2018: 3316-3325). Big Four olarak atıf yapılan denetim şirketleri ve Türkiye temsilcilikleri; PWC (Başaran Nas Bağımsız Denetim ve YMM A.Ş.), DELOÏTTE (DRT Bağımsız Denetim ve YMM A.Ş.), EY (Ersnt&Young (Güney Bağımsız Denetim ve YMM A.Ş.)), KPMG (Akis Bağımsız Denetim ve YMM A.Ş.) şeklindedir.

Ekonomide etkili bir para politikasının uygulanması, ülkenin dış ekonomik ilişkilerinin gelişmesi ve dünya ile bütünleşmesi ancak gelişmiş bir bankacılık sektörü ile mümkündür. Bankalar finansal işlevlerini yerine getirirken şeffaflığın korunması amacıyla temel finansal tablolarını kamuoyu ile paylaşır (Çakmak, 2006:86-101). Bağımsız denetim raporlarıyla finansal tabloların doğruluğu analiz edilir, gerçeği yansıtır yansıtmadığı değerlendirilir. Yönetime doğru veri akışını sağlayan bağımsız denetim raporları hisse senedi yatırımcıları için kaynak teşkil eder (Uyar ve Küçükkaplan, 2012: 2-3). Yatırımcılar tasarrufları hususunda mali tablo analizleri ve denetçi değerlendirmelerinden yararlanabilir. Denetim raporunun içeriğinde başlık, muhatap, giriş paragrafı, işletme yönetiminin finansal tablolara ilişkin sorumluluğu, bağımsız denetçinin sorumluluğu, denetçi görüşü, denetçi imzası ve rapor tarihi bulunur (Usul, 2013:192-193).

Çalışmada; bir katılım bankası, bir özel banka ve bir devlet bankası ele alınarak, 2011-2020 yılları arasında denetçilerin vermiş olduğu görüşlerin, BİST-100'de işlem gören hisse senetleri üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Bu amaç doğrultusunda seçilen üç bankanın Borsa İstanbul'daki hisse senedi değerleri denetçi görüşü sonuçları çerçevesinde ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Denetim görüşleri ve verilen görüş çeşitleri bankacılık sektöründe oldukça önemlidir. Literatürdeki çalışmalarda bu konu önem kazanmıştır. Öncelikle bu konuda yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar verilmektedir.

2. DENETİM GÖRÜŞÜ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1. Denetim Görüşleri ile ilgili Ulusal Çalışmalar

Ulusal literatür incelendiğinde denetim görüşleri ile ilgili birçok yayının yapıldığı görülmektedir ve genellikle denetçinin görüşünün dayanağı analiz edilmiştir. Ulusal literatürdeki bazı çalışmalar şu şekilde özetlenmiştir.

Ayanoğlu ve Dölen (2020: 703) çalışmalarında, şartlı görüş içeren denetim raporlarında görüş bildirme nedenlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 2017-2018 yılları arasında denetim görüş çeşitleri incelenerek içeriklerine göre nitelikli görüş bildirme nedenleri analiz

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

edilmiştir. En çok belirlenen görüş nedenleri sırasıyla iştirakler ve iştirakler ile ilgili konular, alacaklar, mali zorluklar ve karşılıklardır. 2018 yılında “dört büyük” kapsamındaki denetim firmaları, ilgili hükümleri belirlerken, diğer denetim firmaları da mali sıkıntı ile ilgili konuları nitelikli görüş bildirmek için en sık karşılaşılan neden olarak belirlemiştir. Benzer şekilde, Akdoğan’da (2020: 1) Aynı yıllar arasında BİST-100’de işlem gören anonim şirketlerin denetim raporlarını incelemiştir. Bu kapsamda, verilen denetim görüşleri ve görüşlerin dayanağı analiz edilmiştir.

Sağım ve Reis’in (2020: 649) çalışmalarındaki amacı, Borsa İstanbul hisse senedi piyasasında işlem gören hisse senedi getirilerinde, bağımsız denetim görüşlerinin açıklandığı günler ve etrafındaki tarihlerde değişimi incelemektir. Bu amaçla, 2009-2018 yılları arasında BİST-TÜM endeksinde sürekli faaliyet gösteren ve üç aylık bağımsız denetim görüşleri yayınlayan 17 firmanın 612 bağımsız denetim raporu incelenmiştir. Sonuçlara göre bağımsız denetim görüşleri hisse senedi getirileri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuç, bağımsız denetim görüşlerinin yatırımcıların alım satım kararlarını etkilemediğini göstermektedir.

Mat ve Önal (2019: 733) makalelerinde, Borsa İstanbul’da işlem gören sektör firmalarından alınan veriler kullanılarak denetim görüşlerini etkileyen faktörler incelenmiştir. Sonuçlar, denetim görüşünün mali ve mali olmayan değişkenlerden etkilendiğini göstermiştir. Sürekliliği etkileyen faktörlerin, şartlı denetim görüşü ile sonuçlandırıldığı gözlemlenmiştir.

Akdoğan vd. (2018: 2) araştırmalarında, 2014-2016 yılları arasında Borsa İstanbul’da işlem gören 511 işletmenin denetim raporlarındaki görüşlerinin nasıl oluşturulduğu incelenmektedir. Çalışma sonucunda son zamanlarda olumlu görüş bildirme dışında görüş bildirilme çeşitlerinin arttığı gözlemlenmiştir. Bu artışın temel nedenleri arasında ekonomik şartlar olduğu belirlenmiştir. Çalışmadaki bir diğer bulgu ise, denetim yapan kişinin olumsuz görüş yerine şartlı görüş vermeyi tercih ettiğidir.

Yaşar (2017: 58) diğer makalesinde ise, 2011-2015 dönemi için İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda işlem gören sanayi firmaları örnekleminde lojistik regresyon yöntemini kullanarak kaygı giderici denetim görüşlerinin belirleyicilerini araştırmaktadır. Sonuçlar, önceki denetim görüşü ve denetim raporu gecikmesinin, endişe duyulan değiştirilmiş fikirlerin tanımlanmasında en etkili değişkenler olduğunu göstermektedir.

Ocak (2016: 89) makalesinde, tahakkuklar/gerçek işlemlere dayalı kazanç yönetimi ve denetim görüşü arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca önceden değiştirilmiş denetim görüşünün denetim firması anahtarları üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Borsa İstanbul İmalat Sanayii ile ilgili 1121

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

firma gözlemi kullanılmıştır. Sonuçlar, ihtiyari tahakkukların imzalı/mutlak değeri ile değiştirilmiş denetim görüşü arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Anormal üretim maliyeti/anormal işletme giderinin toplam tutarı ile değiştirilmiş denetim görüşü arasında bir ilişki yoktur. Önceden değiştirilmiş denetçi görüşü ile denetim firması değişimi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki belirlenmiştir.

Rena vd. (2016: 157) araştırmalarında, bağımsız bir denetim sonucunda bankaların ticari ilişki içinde olduğu bireysel ve kurumsal yatırımcıların, denetçilerin görüşlerinden ne derece etkilendiği üzerinde durulmaktadır. Bankaların alım satım ilişkilerini, aldıkları kredileri ve bunlara bağlı olarak etkilenen toplam aktiflerini yansıtan süreçler, net faiz geliri, alım satım kar/zararı ve net kar/zarar kalemleri ve bu görüşlerden etkilenen hisse senedi fiyatları incelenmiştir. Araştırmada, Türkiye'de 2006-2014 yılları arasında faaliyet gösteren 10 farklı bankanın faaliyetlerini içeren veri kapsamı incelenmiş ve dinamik panel veri modeli kullanılmıştır. Çalışmada, bağımsız denetim raporu görüşlerinin, verilen değişkenlere göre yatırımcı kararını aynı yönde pekiştirdiği görülmektedir.

Yaşar (2015: 81) çalışmasında, nitelikli bağlam ile denetçi arasındaki ilişkiyi Türkiye bağlamında incelemektedir. Bu ilişki, 2003-2009 döneminde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören endüstri firmalarından alınan örneklem bazında parametrik olmayan Ki-kare testi kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçlar, nitelikli görüşler ile denetçi değişikliği arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, yöneticilerin nitelikli görüşleri takiben denetçileri değiştirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte, nitelikli bir görüşten sonra firma değiştirmenin ertesi yıl niteliksiz bir görüş alması da olası değildir. Buna ek olarak, niteliksiz denetim görüşünün olasılığı, önceki yıl yeterlilik türünden bağımsızdır ve denetçi türüne bağlıdır.

Kara (2015: 137) çalışmasında, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) denetim görüşlerinin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini incelemiştir. Denetim görüşlerinin açıklandığı günlerde piyasanın denetim görüşlerine yanıtını ölçmek için anormal getiriler hesaplanmıştır. 2009-2014 yılları arasında finansal sektör dışında faaliyet gösteren ve İMKB'de işlem gören 88 şirketin denetim raporlarında ifade edilen görüşler incelenmiştir. Toplanan veriler hipotez testi ve regresyon yöntemleri ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda, hisse senedi getirileri ile denetim görüşlerinin belirtilen yıllarda ilan edilmesi arasında pozitif bir ilişki olduğu ve şirketin hisse senedi endeksi kapsamındaki hisse senetlerinin bir olaydan önce ve sonra anormal getirilerinin sağlanabileceği tespit edilmiştir.

2.2. Denetim Görüşleri ile ilgili Uluslararası Çalışmalar

Uluslararası çalışmalar incelendiğinde denetim görüşünün genellikle, bankaların faaliyetlerinde etkili olup olmadığı üzerine olduğu görülmektedir. Denetim görüşü ile ilgili uluslararası çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibidir.

Taufani ve Raden Septian Dwi (2020: 3361) makalelerindeki amacı, işletmenin sürekliliği bağlamında denetim görüşünün kabulüne ilişkin karlılık ve yatırım kararlarının etkisinin büyüklüğünü belirlemektir. Sonuçlar, karlılığın (ROE = 0.018, ROA = 0.010) cari yılda devam eden denetim görüşünün kabulü üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Salawu vd. (2017: 63) araştırmalarında, Nijerya'daki bankaların devam eden endişesi ile denetim görüşü arasındaki ilişkiyi 2007 ve 2012 yılları arasındaki mali oranı kullanarak araştırmaktadır. Sonuç, ödeme gücü, likidite (DPA) ve karlılığın (ROCE) denetim görüşü ile önemli ilişkilere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışma, bankaların faaliyetlerini sürdürme durumlarını ve kapasitelerini ortaya çıkardığı için endişelerin devam etmesinin bir finansal sıkıntı sinyali olabileceğini göstermiştir.

Sihombing vd. (2017: 141) çalışmalarındaki amacı, 2012 - 2015 dönemi için Endonezya Borsası'nda (IDX) listelenen bankacılık şirketlerinde ödenen toplam nakit temettü, kurumsal büyüklük ve denetim görüşünün hisse fiyatları üzerindeki etkisini ölçmektir. Sonuçlar, ödenen toplam nakit temettü payının hisse fiyatı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu, şirket büyüklüğünün ve denetim görüşünün hisse fiyatı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Bu bulgular, yatırımcıların hisse yatırımı konusundaki kısa kararlarında denetim görüşü sonuçları ve firma büyüklüğünü dikkate alma olasılıklarının daha düşük olduğunu ifade eden çalışmaların sonuçlarını desteklemektedir.

Suryanto (2016: 49) makalesinde, İslami iş etiği ile denetçilerin görüşleri arasındaki ilişkiyi, denetim profesyonelliği ve müdahale eden değişkenler olarak işlevsiz davranış yönlerine odaklanarak incelemektedir. Sumatra Adası'nda İslami Bankacılık sektöründe çalışan İç Denetçilerle ilgili araştırmadır. Çalışmanın sonuçları İslami iş etiği ile denetçilerin görüşleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Gaganis vd. (2013: 387) çalışmalarında, mali ve denetim gereksinimleri, sermaye gereksinimleri, resmi denetim gücü ve şartlı bir denetim görüşü alma olasılığı arasındaki ilişkiyi ampirik olarak araştırmaktadır. Bu bağlamda, 1999–2006 döneminde AB ülkelerinde faaliyet gösteren 3.642 bankadan 71 nitelikli mali tablo ve 17.526 niteliksiz mali tablolar incelenmiştir. Sonuçlar, mali ve denetim gereksinimlerinin olumsuz bir etkiye sahip olduğunu, denetim

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

gücünün ise şartlı denetim görüşlerinin alınma olasılığı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Sermaye gereksinimleri ile ilgili olarak, yalnızca başlangıçtaki katılımın denetim görüşleri üzerinde bir etkisi olduğu görülmektedir.

Tsipouridou ve Spathis (2014:38-54) çalışmalarında, Atina (Ase) Borsası'nda işlem gören firmalar için isteğe bağlı tahakkuklarla ölçülen denetim görüşleri ve kazanç yönetimi arasındaki ilişki incelenmektedir. Araştırmada şartlı denetim görüşleri süreklilik bildiren ve bildirmeyen olarak ikiye ayrılmıştır. Çalışma bulgularında şartlı denetim görüşü bildirilmesinin bir önceki yıl yayınlanan denetim görüşünün türüne bağlı olduğu gözlemlenmiştir.

Yuedong Ni Jie (2008 :1-15) araştırmasında, Çin'de Borsada işlem gören şirketler arasında denetim görüşlerinde kazanç yönetimin açıklanmasının önemi sorgulanmıştır. Şangay Borsa'sında işlem gören imalatçı firmaların 2004-2005 yılları arasında mali verileri Jones modeli kullanılarak analiz edilmiştir. İnceleme sonucunda uygulamaya konu olan şirketler arasında denetim görüşlerinde kazanç yönetimi bilgi içeriğinin önemliliği kanıtlanmıştır.

3. BİST'DE İŞLEM GÖREN ÜÇ BANKANIN BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞLERİNİN HİSSE SENEDİ PERFORMANSLARI ÜZERİNE ETKİSİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

Bu bölümde öncelikle çalışma kapsamında gerçekleştirilmiş olan alan araştırmasının amacı, sınırlılığı, araştırmada kullanılan yöntem, veriler (veri toplama aracı) ve bulgular üzerinde durulmaktadır. İstatistiksel olarak seçilen katılım bankası, kamu sermayeli ve özel sermayeli mevduat bankasının her üç ayda bir yapılan denetim sonuçları neticesinde bankaların hisse senedi fiyat değişimlerinin denetim öncesi ve sonrası analiz edilip araştırmadan elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmada, Borsa İstanbul'da işlem gören Albaraka Türk Katılım Bankası, devlet bankası olan Vakıflar Bankası ve özel banka Garanti Bankası'nın denetim sonucunda borsada işlem gören hisse senetleri üzerindeki etkisinin ne olduğunun ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte, finansal raporların ardından açıklanan denetçi görüşünün hisse senedi kapanış fiyatı ve endeks değerleri arasındaki ilişkisi irdelenmektedir. Çalışmanın ana amacı, seçilen üç farklı konumdaki bankanın denetim sonrasında borsada işlem gören hisse fiyatları üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Bu gayeyle, bankaların denetim sonuçlarına göre denetim öncesi ve denetim sonrasına ait hisse senedi fiyatları kaydedilmiştir. Denetimden önce ve sonra 2 farklı veri seti T Testi analizine tabi tutularak, analizler yüzde 95 güven aralığında yapılmaktadır.

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

Ayrıca, bankaların hisse senedi getirilerinde herhangi bir değişiklik olup olmadığı için Event Study (olay) analizi yapılmıştır.

3.2. Araştırmanın Sınırlılığı

Çalışmada Borsa İstanbul'da işlem gören tek katılım bankası olan Albaraka Türk, uzun yıllardır Türkiye'de bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kamu sermayeli toplam aktifleri ve çalışan sayısı bakımında üçüncü sırada yer alan Vakıflar Bankası ve özel sermayeli en büyük ikinci banka olan Garanti Bankası üç farklı konumdaki bankanın karşılaştırılması açısından ele alınmıştır. 2011-2020 yılları arasında üç ara dönem ve bir yıl sonu verilerine dayanarak BİST-100'de oluşan kapanış fiyatları ve endeks verileri incelenmiştir. Event Study (olay) analizi yöntemi uygulanırken olay zamanının ve olay penceresinin belirlenmesi önemlidir. Olay penceresinin uzun seçilmesi çalışmanın gücünü istatistiksel olarak azaltabildiği gibi yanlış değerlendirilmesine de neden olabilmektedir. Bu sebeple olay penceresini net olarak yansıtılabilmek amacıyla olay zamanını bağımsız denetçi görüşünün yayınlandığı gün olay penceresinin uzunluğunun ise (-10/+10) gün olarak seçilmesi uygun görülmüştür. Çalışmada hipotez oluşturulurken olumlu denetçi görüşü karşısında olumsuz görüş alınmamıştır. Bunun nedeni geçmişe yönelik tüm raporlar incelenmesine rağmen kriz dönemlerinde dahi denetçiler bankalara olumsuz görüş vermemişlerdir. Olumsuz görüşün yerini testlerimizde şartlı görüş ve görüş bildirmekten kaçınma halleri almıştır.

Analiz sırasında sadece denetçi görüşleri ve borsa performansları dikkate alınmaktadır. Denetçi görüşleri de olumlu ve olumsuz/şartlı olarak sınıflandırılarak kukla değişken kullanılmıştır. Bankaların borsa performansını etkileyebilecek diğer değişkenler (ülkedeki ekonomik ve finansal değişkenler gibi diğer dış etkenler) dikkate alınmamıştır. Örneğin 2018 yılında BİST-100 endeksi sert dalgalanmalar yaşayarak yüzde 21 değer kaybıyla 2011 yılından sonra en kötü ikinci yıllık performansını sergilemiştir. Bunun sebepleri arasında 2018 Nisan ayında başlayan 'ticaret savaşları' ve yurtiçinde erken seçim açıklamasının negatif etki anlamında öne çıktığı görülmektedir. Benzer şekilde 2013 yılında Fed açıklamalarıyla birlikte gelişmekte olan ülkelerin borsaları irtifa kaybetmiştir. Küresel kırılmalardan dünya borsaları olumlu etkilendi ve ABD borsası yılı rekor yükselişle tamamlamıştır. BİST-100 endeksi yüzde 13 değer kaybı yaşayarak kötü bir yıl geçirdi. Türkiye'de buna bağlı olarak Borsa İstanbul endeks değerleri üzerinde denetim görüşlerinin açıklandığı 2018 2.-3. çeyrek dönemleri ve 2013 3.çeyrek döneminde gözle görülür dalgalanmalar yaşanmıştır. Vakıfbank'ın 16.08.2018 tarihli denetim raporunun açıklandığı gün endeks değeri 871 puan iken, on gün öncesinde 945 değerinde günü kapatmıştır. Benzer şekilde aynı banka 26.08.2013 tarihli denetim raporunun

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

açıklandığı gün ve on gün öncesinde endeks değeri arasında 63 puanlık negatif yönlü fark bulunmaktadır. İncelemeye konu aldığımız üç bankanın hisse senedi değerlerinde 2013 ve 2018 yıllarında benzer ani değişimler BİST-100 endeks değerine bağlı olarak gözlemlenmiştir. Çalışma bulgularında, Vakıfbank ve Garanti Bankası'nda olumlu görüşler sonrası ortalama hisse senedi fiyatlarında düşüş gözlemlenmiştir. Borsanın beklentilere göre kendini daha önceden fiyatlaması denetim raporlarının açıklandığı tarihlerde hisse senedi fiyatlarının karardan etkilenmemesine neden olmuştur. Ayrıca Albaraka Türk Katılım Bankası'nda gözlemlenen ani fiyat değişimleri anormal getiri grafiklerinin oluşmasına neden olmuştur. Şekil 2 ve 3 'te ki grafiklerde bankanın anormal getiri ya da anormal götürü sağladığını ve duyarlılığını gözlemleyebiliriz. Finans piyasalarında ekonomik göstergelerde +/- yönlü değişimlere sıklıkla rastlanmaktadır ve bu dalgalanmalar araştırmamızın kısıtlarına konu olmuştur.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın uygulamasında kullanılan T testi ve Olay (Event) yöntemi olmak üzere iki analiz yapılmıştır. Bu metotlar alt başlıklarda açıklanmaktadır.

3.3.1. Bağımsız T-testi

Aracı iki grup için karşılaştırmaktadır. Bağımsız t Testi, her bir alt gözenek normal dağılım gösterdiğinde ($N_1 > 30$; $N_2 > 30$), iki aritmetik ortalama arasındaki farkın önemini test etmek için kullanılan parametrik bir tekniktir (Kalaycı, 2010). Bağımsız T testinin varsayımları ise şu şekildedir;

- a. İki örnek grup birbirinden bağımsızdır.
- b. Bağımlı değişken, aralıklı veya orantılı ölçek seviyesinde ölçülmelidir.
- c. Her bir örneklem tarafından temsil edilen evrenin ham skorları normal dağılım göstermektedir.
- d. Örneklerle temsil edilen evrenlerin varyansları homojendir.

Bağımsız T testi için söz konusu olan sıfır hipotezler ise;

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0 \quad \text{ve ya} \quad H_0: \mu_1 - \mu_2 \text{ şeklindedir.}$$

Sıfır hipotezinin anlamı; her iki grup da aynı ortalama puanla evreni temsil etmektedir. İki evrenin ortalama puanları arasındaki fark önemlidir. Alternatif hipotezler ise:

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ
GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI**

$$\left. \begin{array}{l} H_1: \mu_1 - \mu_2 \neq 0 \\ H_1: \mu_1 \neq \mu_2 \end{array} \right\} \text{Çift Yönlü}$$

$$\left. \begin{array}{l} H_1: \mu_1 > \mu_2 \\ H_1: \mu_1 - \mu_2 > 0 \end{array} \right\} \text{Tek Yönlü}$$

Bağımsız Örneklemeler için T Testi Formülü ise aşağıdaki gibidir. Yani, İki Grup Ortalaması Arasındaki Fark/ Farkın Standart Hatası

$$t = \frac{\overline{X}_1 - \overline{X}_2}{\sqrt{\left(\frac{(n_1 - 1)S_1^2 + (n_2 - 1)S_2^2}{(n_1 - 1) + (n_2 - 1)} \right) \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right)}}$$

Değişkenler birbirinden bağımsız olduğu için çalışmada Bağımsız T-Testi analizi yapılmıştır. Daha sonra ise görüşler ile ilgili hipotezler oluşturulmuştur. Bu noktada sıfır hipotezi ve alternatif hipotez olmak üzere iki hipotez kurulmaktadır. Sıfır hipotez (H_0) küme parametresinin bilinen veya belirlenmiş değerini göstermektedir. Alternatif hipotez (H_1) yapılan araştırmayı yönlendirmektedir ve analiz ile kanıtlanmak istenen ana hipotezdir. Çalışma kapsamında ele alınan katılım, devlet ve özel bankaları için oluşturulan alternatif hipotezler aşağıda verilmektedir. Hipotezler bankaların denetimleri sonucunda borsada hisse senetlerinin kapanış fiyatları üzerinde anlamlı bir etki olup olmadığı ile ilgilidir. H_0 yani sıfır hipotezi değil de, kanıtlanmak istenen alternatif hipotezler aşağıda verilmektedir:

- **H_1 :** Albaraka Türk Katılım Bankası'nın denetçi raporunun olumlu olması sonucunda, denetçi raporu yayınlanmadan önceki borsa kapanış fiyatı ile denetçi raporunun yayınlandıktan sonraki günde borsa kapanış fiyatı arasında anlamlı bir fark söz konusudur.
- **H_2 :** Albaraka Türk Katılım Bankası'nın denetçi raporunun olumsuz veya şartlı olması sonucunda, denetçi raporu yayınlanmadan önceki borsa kapanış fiyatı ile denetçi raporunun yayınlandıktan sonraki günde borsa kapanış fiyatı arasında anlamlı bir fark söz konusudur.

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

- **H₃**: Vakıflar Bankası'nın denetçi raporunun olumlu olması sonucunda, denetçi raporu yayınlanmadan önceki borsa kapanış fiyatı ile denetçi raporunun yayınlandıktan sonraki günde borsa kapanış fiyatı arasında anlamlı bir fark söz konusudur.
- **H₄**: Vakıflar Bankası'nın denetçi raporunun olumsuz veya şartlı olması sonucunda, denetçi raporu yayınlanmadan önceki borsa kapanış fiyatı ile denetçi raporunun yayınlandıktan sonraki günde borsa kapanış fiyatı arasında anlamlı bir fark söz konusudur.
- **H₅**: Garanti Bankası'nın denetçi raporunun olumlu olması sonucunda, denetçi raporu yayınlanmadan önceki borsa kapanış fiyatı ile denetçi raporunun yayınlandıktan sonraki günde borsa kapanış fiyatı arasında anlamlı bir fark söz konusudur.
- **H₆**: Garanti Bankası'nın denetçi raporunun olumsuz veya şartlı olması sonucunda, denetçi raporu yayınlanmadan önceki borsa kapanış fiyatı ile denetçi raporunun yayınlandıktan sonraki günde borsa kapanış fiyatı arasında anlamlı bir fark söz konusudur.

3.3.2. Olay (Event Study) Yöntemi

Olay çalışması, bir olayın belirli bir dönem veya birkaç dönem üzerindeki etkisi hakkında sonuçlar ve tahminler çıkarmaya izin veren ekonometrik bir yöntemdir. Başka bir deyişle, olay incelemesi, piyasada meydana gelen bir olaya alışılmadık tepkiyi ölçmek için kullanılan bir yöntemdir. Olağandışı getiriler (Anormal Getiri-AG), olay çalışmaları için başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Olay çalışmaları belli bir olayın bir şirketin ya da bankanın değeri üzerindeki etkilerine yoğunlaşmaktadır. Şirket/banka/işletme değerindeki bu olay kaynaklı değişikliklerin olağanüstü getiri olarak görünmesi öngörülmektedir. Olay yönteminin nihai amacı, bir olayın piyasaya ilk duyurulduğu tarih civarında aşırı bir getiri elde edilmediğini belirlemektir. Fazla getiriler, alakalı haberlerin piyasaya çıkmaması durumunda normal getirilerden yüksek veya düşük olanlardır. Bu getiriler özellikle etkinlik tarihindeki toplam piyasa endeksi getirisinin performansı ile ilişkilendirilmektedir. Bir piyasanın etkinliğine ilişkin en net kanıt, günlük getirilerin kullanıldığı olay çalışma yöntemi ile sağlanmaktadır. Olay yöntemi ile, fiyatların bilgiye göre ayarlandığı hız için bir çerçeve sağlanmaktadır. Çünkü fiyatları büyük derecede etkileyecek bir olayın kesin tarihi biliniyorsa, beklenen getirilerden anormal günlük getiriler belirlemeye çalışmak anlamsızdır. Olay yöntemi için tek bir model olmamakla beraber,

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

birbirini izleyen dört aşama söz konusudur. Bunlar; (1) Olayın tanımı, (2) Olay penceresi (3) Olayın etkilerinin değerlendirilmesi ve (4) Modelin kurulması ve test edilmesi yoluyla elde edilen bulguların değerlendirilmesidir (Sakarya ve Sezgin, 2015: 14; Sakarya, 2011: 153-155).

Sunulan çalışmada olay, "bankaların denetim görüşünün açıklanması", olayın zamanı "denetçi görüşünün açıklanma tarihi", olay penceresi ise 10 gün öncesi ve 10 gün sonrası olarak belirlenmiştir. Olayın etkilerinin değerlendirilmesi ve modelin kurularak test edilmesi aşamaları şu şekilde formüle edilmiştir;

Anormal Getiri (AR_{it}) = Fiili Getiri Oranı – Pazar getiri Oranı

$$AR_{it} = R_{it} - R_{mt} \quad (1)$$

Denklem 1'deki AR_{it} i hisse senedi için t günündeki anormal getiriyi, R_{it} i hisse senedinin t günündeki fiili getirisini, R_{mt} i hisse senedinin t günündeki Pazar getirisini ifade etmektedir. Fiili getiri olan R_{it} hisse senedi getirisi aşağıdaki denklem yardımı ile hesaplanmaktadır.

$$R_{it} = \frac{(D + P_{it} - P_{it-1})}{P_{it-1}} \quad (2)$$

Denklem 2'deki R_{it} i hisse senedinin t günündeki fiili getirisini, P_{it} i hisse senedinin t günündeki kapanış fiyatını, P_{it-1} i hisse senedinin t-1 günü kapanış fiyatını ve D i hisse senedinin t gününde ödenen kar payını göstermektedir. Pazar getiri oranı ise aşağıdaki denklem ile hesaplanmaktadır.

$$R_{mt} = (I_t - I_{t-1}) / I_{t-1} \quad (3)$$

Denklem 3'deki R_{mt} pazara ilişkin günlük getiriyi, I_t borsadaki t günündeki kapanış değerini, I_{t-1} ise borsada t-1 günündeki kapanış değerini göstermektedir. Olay çalışması ile olayın olduğu tarihten önceki ve sonraki günlerde ortalama anormal getiri (AAR) ve kümülatif anormal getiri (CAR) hesaplanmalıdır. Ve AAR ve CAR getirileri ise aşağıdaki denklem 4 ve denklem 5'de verilen formüller ile hesaplanmaktadır.

$$AAR_{it} = \sum_{i=1}^N \left(\frac{1}{N} \right) AR_{it} \quad (4)$$

$$CAR_{it} = \sum_{i=1}^N (AAR_{it}) \quad (5)$$

Denklem 5 sonucunda elde edilen CAR getirileri 0'dan farklı ise alakalı olayın duyurulması hisse senetlerini etkileyecektir, o hisse senetlerinden anormal bir getiri elde edilmesini sağlamaktadır. CAR getirisi 0'a eşit veya 0'a çok yakın ise olayın duyurulması bankanın hisse senetlerini etkilemez. Buradan hareketle aşağıdaki hipotezler kurulmuştur.

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

- ***H0***: Denetçi görüşünün açıklanmasının banka hisse senedi getirisine hiçbir etkisi yoktur.
 - $H_0 \text{ CAR}=0$ ifade edilmektedir. Hipotezin kabulünde anormal getiri söz konusu değildir.
- ***H1***: Bankalar ile ilgili denetçi görüşünün açıklanmasının banka hisse senedi getirisine etkisi vardır.
 - $H_1 \text{ CAR} > 0$ olarak ifade edilmektedir. Alternatif hipotezdir ve kabulünde, anormal getiri söz konusudur.

3.4. Araştırmada Kullanılan Veri Seti

T-testi analizi için kullanılan veri seti; Albaraka Türk, Vakıfbank ve Garanti Bankası'nın 2011-2020 yılları arasında yapılan 10 yıllık ve her yıl yapılan 4 dönemlik denetim sonuçları, denetlemelerin öncesi ve sonrası borsa kapanış fiyatlarından meydana gelmektedir. Bu kapsamda veriler, Garanti, Albaraka Türk ve Vakıfbank'a ait web sitelerinden ve Borsa İstanbul'un geçmişe yönelik verilerinden elde edilmiştir.

- ***Bağımsız Değişken***: Denetleme sonuçları (Raporlardan olumlu veya olumsuz oldukları belirlenerek, sonuç için kukla değişken kullanılacaktır. Olumlu görüşler 1 olarak değerlendirilirken; şartlı, olumsuz ve görüş bildirmekten kaçınma 0 olarak değerlendirilecektir).
- ***Bağımlı Değişken***: Bankaların denetlendikten sonraki günün borsa kapanış fiyatıdır.

4. BULGULAR

4.1. Albaraka Türk Bankası'nın Analiz Sonuçları

Albaraka Türk bankası için yapılan T testi analiz sonuçları Tablo 1'de verilmektedir. Denetçi görüşünden önceki borsa değerleri ile denetçi görüşünden sonraki günün borsa kapanış değerleri arasındaki korelasyona da bakılmaktadır. T-testi bulguları güven aralığı alt limit ve üst limit için verilmiştir. Çünkü güven aralığı ortalamanın olabileceği değerler aralığıdır. Bu nedenle güven aralığının belirtilmesi önem arz etmektedir.

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ
GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI**

Tablo 1: Albaraka Türk Bankası'nın Borsa Fiyatları T-Testi Sonuçları

Denetçi Raporu Olumlu	İstatistikler	Ortalama	Standart Sapma	Sayı				
	Rapor Öncesi	1.08	0.24	10				
	Rapor Sonrası	1,48	0.20	10				
	Korelasyon	0.87	T-Testi Bulguları					
			Güven Limit	Aralığı	Alt	Güven Limit	Aralığı	Üst
	Ortalama Farkı	0.4	-0.34	-0.04				
	T-Değeri	-2.23						
	Anlamlılık Düzeyi	0.02						
	Df	9						
Denetçi Raporu Olumsuz	İstatistikler	Ortalama	Standart Sapma	Sayı				
	Rapor Öncesi	1.36	0.17	30				
	Rapor Sonrası	1.10	0.19	30				
	Korelasyon	0.92	T-Testi Bulguları					
			Güven Limit	Aralığı	Alt	Güven Limit	Aralığı	Üst
	Ortalama Farkı	0.26	0.01	0.27				
	T-Değeri	2.01						
	Anlamlılık Düzeyi	0.04						
	Df	29						

Tablo 1’de, Albaraka Türk Katılım Bankası'nın 10 yıllık süreçte denetçi raporunun olumlu veya olumsuz olduğu durumlarda hisse senetlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir değişiklik meydana gelip gelmediği ile ilgili analiz sonuçları yer almaktadır. Denetçi raporunun olumlu verilmesinden önceki hisse senedi ortalama değeri 1.08 iken denetçi raporunun olumlu verilmesinden sonraki gün ortalama hisse senedi değeri 1.48 olmuştur. Bu iki değer arasındaki fark denetçi raporunun olumlu verilmesinden önceki gün lehine 0.4 puan olarak hesaplanmıştır. Bu farkın istatistiksel olarak anlamlı ya da tesadüfi olup olmadığını test etmek için yapılan bağımlı

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

t-testi sonucuna göre p olasılık değeri 0.02 bulunmuştur. Ayrıca güven aralığı alt limiti -0.34 ve üst limiti -0.04 bulunmuştur. P olasılık değerinin kritik değer olarak kabul edilen 0.05'ten küçük olmasından dolayı H1 hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre Albaraka Türk denetim görüşünün olumlu olması ile hisse senetleri arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır.

Albaraka Türk Katılım Bankası'nın denetçi raporunun olumsuz veya şartlı olduğu durumda ise rapor öncesinde hisse senedi ortalama değeri 1.36 iken denetçi raporunun olumsuz verildiği gün sonundaki ortalama hisse senedi değeri 1.10 olmuştur. Bu iki değer arasındaki fark denetçi raporu verilmeden önceki gün lehine 0.26 puan olarak hesaplanmıştır. Bu farkın istatistiksel olarak anlamlı yada tesadüfi olup olmadığını test etmek için yapılan bağımlı t-testi sonucuna göre p olasılık değeri 0.04 bulunmuştur. Ayrıca güven aralığı alt limiti 0.01 ve üst limiti 0.27 bulunmuştur. P olasılık değerinin kritik değer olarak kabul edilen 0.05'ten küçük olmasından dolayı H1 hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre Albaraka Türk denetim raporunun olumsuz veya şartlı olması ile hisse senetleri arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır.

4.2. Vakıflar Bankası'nın Analiz Sonuçları

Vakıflar Bankası için yapılan analiz sonuçları Tablo 2'de verilmektedir. Denetçi raporundan önceki borsa değerleri ile denetçi raporundan sonraki günün borsa kapanış değerleri arasındaki korelasyona da bakılmaktadır ve T-testi bulguları güven aralığı alt limit ve üst limit için verilmiştir.

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ
GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI**

Tablo 2 : Vakıflar Bankası'nın Borsa Fiyatları T-Test Sonuçları

Denetçi Raporu Olumlu	İstatistikler	Ortalama	Standart Sapma	Sayı				
	Rapor Öncesi	5.53	1.31	5				
	Rapor Sonrası	4.54	1.19	5				
	Korelasyon	0.99						
	T-Testi Bulguları							
			Güven Limit	Aralığı	Alt	Güven Limit	Aralığı	Üst
	Ortalama Farkı	0.99	0.16			0.26		
	T-Değeri	2.24						
	Anlamlılık Düzeyi	0.03						
	Df	9						
Denetçi Raporu Olumsuz	İstatistikler	Ortalama	Standart Sapma	Sayı				
	Rapor Öncesi	4.66	1.14	35				
	Rapor Sonrası	4.05	1.15	35				
	Korelasyon	0.99						
	T-Testi Bulguları							
			Güven Limit	Aralığı	Alt	Güven Limit	Aralığı	Üst
	Ortalama Farkı	0.61	0.02			1.22		
	T-Değeri	2.12						
	Anlamlılık Düzeyi	0.03						
	Df	34						

Tablo 2’de, Vakıflar bankasının 10 yıllık zaman diliminde denetçi raporunun açıklanmadan önceki ve açıklandıktan sonraki raporun olumlu veya olumsuz olması sonucunda hisse senetlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir değişiklik meydana gelip gelmediği ile ilgili analiz sonuçları yer almaktadır. Denetim raporunun olumlu olduğunda ve denetçi raporunun açıklanmadan önceki hisse senedi ortalama değeri 5.53 iken açıklandıktan sonraki gün ortalama hisse senedi değeri 4.54 olmuştur. Bu iki değer arasındaki fark denetçi raporu önceki gün sonu fiyatı lehine 0.99 puan olarak hesaplanmıştır. Bu olumsuz farkın oluşma sebepleri arasında

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

denetim raporlarının açıklandığı tarihlere kadar hisse senedinin beklentilere göre pozisyon almış olma olasılığı bulunmaktadır. Borsada beklentiye göre yatırımcılar karar alarak alım satım işlemlerini daha önceden tamamlayabilirler. Vakıflar Bankası'nda olumlu denetim raporu sonrası ortalama hisse senedi fiyatlarında düşüş gözlemlenmektedir. İlgili tarihlerde olumlu denetim raporu beklentisine göre hisse senedi kendisini daha önceden fiyatlamış olabilir. Bu farkın istatistiksel olarak anlamlı yada tesadüfi olup olmadığını test etmek için yapılan t-testi sonucuna göre p olasılık değeri 0.03 bulunmuştur. Ayrıca güven aralığı alt limiti 0.16 ve üst limiti 0.26 bulunmuştur. P olasılık değerinin kritik değer olarak kabul edilen 0.05'ten küçük olmasından dolayı H1 hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre Vakıflar Bankası'nın denetçi raporunun olumlu olması ile hisse senetlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlemlenmiştir.

Vakıflar Bankası'nın denetçi raporunun olumsuz veya şartlı olmasından önceki hisse senedi ortalama değeri 4.66 iken denetçi raporunun olumsuz veya şartlı olarak verilmesinden sonraki gün ortalama hisse senedi değeri 4.05 olmuştur. Bu iki değer arasındaki fark denetçi raporunun olumsuz veya şartlı olmasından önceki gün lehine 0.61 puan olarak hesaplanmıştır. Bu farkın istatistiksel olarak anlamlı yada tesadüfi olup olmadığını test etmek için yapılan t-testi sonucuna göre p olasılık değeri 0.03 bulunmuştur. Ayrıca güven aralığı alt limiti 0.02 ve üst limiti 1.22 bulunmuştur. P olasılık değerinin kritik değer olarak kabul edilen 0.05'ten küçük olmasından dolayı H1 hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre Vakıflar Bankası'nın denetçi raporunun olumsuz veya şartlı olması ile hisse senetlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir değişiklik meydana geldiği görülmektedir.

4.3. Garanti Bankası'nın Analiz Sonuçları

Garanti Bankası için yapılan analiz sonuçları aşağıdaki Tablo 3'de verilmektedir. Denetçi raporu yayınlanmadan önceki borsa değerleri ile denetçi raporu yayımlandıktan sonraki günün borsa kapanış değerleri arasındaki korelasyona da bakılmaktadır ve T-testi bulguları güven aralığı alt limit ve üst limit için verilmiştir.

Tablo 1: Garanti Bankası'nın Borsa Fiyatları T-Test Sonuçları

Raporu	İstatistikler	Ortalama	Standart Sapma	Sayı
Denetçi Raporu	Rapor Öncesi	6.84	1.54	3
	Rapor Sonrası	6.08	1.74	3
Denetçi Olumlu	Korelasyon	0.99		
			T-Testi Bulguları	

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ
GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI**

		Güven Aralığı	Alt	Güven Aralığı	Üst	
		Limit	Limit	Limit	Limit	
	Ortalama Farkı	0.76	0.01	0.78		
	T-Değeri	2.09				
	Anlamlılık Düzeyi	0.04				
	df	2				
Denetçi Raporu Olumsuz	İstatistikler	Ortalama	Standart Sapma	Sayı		
	Rapor Öncesi	8.45	1,33	37		
	Rapor Sonrası	8.01	1.33	37		
	Korelasyon	0.92				
			T-Testi Bulguları			
			Güven Aralığı	Alt	Güven Aralığı	Üst
			Limit	Limit	Limit	Limit
	Ortalama Farkı	0.44	0.09	0.53		
	T-Değeri	2.01				
	Anlamlılık Düzeyi	0.04				
df	36					

Tablo 3’de, Garanti Bankası’nın 2011-2020 yılları arasındaki denetim raporunun olumlu veya olumsuz (şartlı) verilmesi sonucunda hisse senetlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir değişiklik meydana gelip gelmediği ile ilgili t test analiz sonuçları verilmektedir. Garanti Bankası’nın denetçi raporunun olumlu verilmeden önceki hisse senedi ortalama değeri 6.84 iken denetçi raporunun olumlu verildikten sonraki gün ortalama hisse senedi değeri 6.08 olmuştur. Bu iki değer arasındaki fark denetçi raporunun olumlu verilmesinden sonraki gün lehine 0,76 puan olarak hesaplanmıştır. Vakıflar Bankası’nda olduğu gibi Garanti Bankası’nda da olumlu denetim raporu sonrası ilgili tarihlerde hisse senedi fiyatlarında düşüş gözlemlenmektedir. Borsa beklentilerin alınıp satılabildiği piyasalardır. Buradaki düşüşü beklenti alım satımlarına bağlamak mümkündür. Bu farkın istatistiksel olarak anlamlı yada tesadüfi olup olmadığını test etmek için yapılan bağımlı t-testi sonucuna göre p olasılık değeri 0.04 bulunmuştur. Ayrıca güven aralığı alt limiti 0.01 ve üst limiti 0.78 bulunmuştur. P olasılık değerinin kritik değer olarak kabul edilen 0.05’ten küçük olmasından dolayı H1 hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

Garanti Bankası'nın denetim raporundan olumlu bir sonuç alması ile hisse senetleri fiyatları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark söz konusudur.

Garanti Bankası'nın denetim raporunun olumsuz veya şartlı olmasından önceki hisse senedi ortalama değeri 8.45 iken denetçi raporunun olumsuz veya şartlı olarak verilmesinden sonraki günde ortalama hisse senedi değeri 8.01 olmuştur. Bu iki değer arasındaki fark denetçi raporunun olumsuz veya şartlı verilmesinden önceki gün lehine 0.44 puan olarak hesaplanmıştır. Bu farkın istatistiksel olarak anlamlı yada tesadüfi olup olmadığını test etmek için yapılan bağımlı t-testi sonucuna göre p olasılık değeri 0.04 bulunmuştur. Ayrıca güven aralığı alt limiti -0.09 ve üst limiti 0.53 bulunmuştur. P olasılık değerinin kritik değer olarak kabul edilen 0.05'ten küçük olmasından dolayı H1 hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre Garanti Bankası'nın denetim görüşünün olumsuz veya şartlı verilmesi ile hisse senetleri arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır.

Albaraka Türk Katılım Bankası, Vakıflar Bankası ve Garanti Bankası'nın denetçi görüşünün verildiği tarihten itibaren 10 gün önce ve 10 gün sonraki zaman dilimi için günlük fiili getiri oranları hesaplanmıştır ve bu getiri oranları kullanılarak bankalar ile ilgili ortalama getiriler (ARit) ve kümülatif anormal getiriler (CARit) bulunmuştur. Analiz sonucunda bankaların ortalama getirileri ve kümülatif anormal getiriler Tablo 4'de gösterilmektedir.

Tablo 4: Bankaların Ortalama Getirileri ve Kümülatif Anormal Getiriler

Olay Zamanı (Günü)	Albaraka Türk		Vakıflar Bankası		Garanti Bankası	
	ARit	CARit	ARit	CARit	ARit	CARit
t-10	0,155382	6,215292	0,01942	0,776806	0,007403	0,296112
t-9	0,17484	6,993597	0,024796	0,991827	0,009609	0,38437
t-8	0,180761	7,230423	0,017869	0,714765	0,008537	0,341499
t-7	0,177125	7,084995	0,020887	0,835479	0,009428	0,377133
t-6	0,173334	6,933357	0,01912	0,764813	0,005464	0,218562
t-5	0,171522	6,860887	0,018061	0,722454	0,004917	0,196691
t-4	0,180463	7,218517	0,020658	0,826318	0,004839	0,19357
t-3	0,166409	6,656379	0,016821	0,672848	0,004159	0,166354

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ
GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI**

t-2	0,179738	7,189533	0,018859	0,754352	0,008273	0,330914
t-1	0,18017	7,206801	0,021407	0,85629	0,007173	0,286914
t=0	-0,05761	-2,30443	0,016761	0,670433	0,004305	0,172205
t+1	0,19858	7,943217	0,022977	0,919064	0,012507	0,500277
t+2	0,171635	6,865384	0,01865	0,745996	0,009527	0,381067
t+3	0,174133	6,96532	0,02327	0,930785	0,00509	0,203618
t+4	0,17878	7,151184	0,015904	0,636141	0,008618	0,344711
t+5	0,195165	7,8066	0,019989	0,799566	0,008133	0,325307
t+6	-0,0468	-1,87206	0,015392	0,615667	0,004442	0,177664
t+7	0,173968	6,958732	0,020268	0,810726	0,008727	0,349063
t+8	0,172456	6,898223	0,024145	0,965801	0,009408	0,376318
t+9	0,180543	7,221701	0,016317	0,65266	0,008305	0,332198
t+10	0,182437	7,297487	0,016254	0,65014	0,006595	0,263798

Tablo 4’de Albaraka Türk Katılım Bankası, Vakıflar Bankası ve Garanti Bankası’nın denetim görüşünün açıklanması ile ortalama getiriler ve kümülatif anormal getirilerin olay tarihinden 10 gün önce ve 10 gün sonraki zaman içerisindeki değerleri görülmektedir. Öncelikle her bankanın rapor öncesi 10 gün ve denetçi raporu sonrası 10 gün içindeki getirilerinde sıfırdan farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre olay tarihinden önceki kümülatif ortalama getirilerin veya götürülerin sıfırdan pozitif yönlü olduğu gözlemlenmektedir. Fakat, endeks kapsamında olan bu bankaların denetim raporlarının açıklanması sonrasında Vakıflar Bankası ve Garanti Bankası’na ait hisse senetlerinden anormal getirilerin olmadığı tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle, analiz sonuçları bankalarla ilgili denetim raporlarının açıklanması ile rapor sonucuna göre yatırımcıların olumlu ya da olumsuz tepki verdiğini göstermektedir. Bu durum, bankalara ait hisse senetlerinden elde edilen getirilerin bu bankalarla ilgili denetim raporuna karşı duyarlı olduğunu ve bu duyarlılığın zaman içinde devam ettiği göstermektedir. Fakat Albaraka Türk Katılım Bankası’nda olay tarihinden sonra yüksek getiri elde edilmesine karşın olay tarihinden altı gün sonra hisse senetlerinde ciddi düşüş gözlemlenmiştir.

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ
GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI**

Bunlara ek olarak, bankaların olumlu ve olumsuz görüşleri Event analizine dahil edildiğinde bankaların elde edilen ortalama getirileri Tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 5: Bankaların Ortalama Getirileri

Olay Zamanı (Günü)	Albaraka Türk ARit (%)		Vakıflar Bankası ARit (%)		Garanti Bankası ARit (%)	
	Olumsuz Görüş	Olumlu Görüş	Olumsuz Görüş	Olumlu Görüş	Olumsuz Görüş	Olumlu Görüş
t-10	0,164296	0,128722	0,01923	0,021766	0,007147	0,009208
t-9	0,173927	0,17758	0,024444	0,029138	0,008498	0,017385
t-8	0,176518	0,194904	0,018077	0,015306	0,009433	0,002266
t-7	0,17652	0,179141	0,020406	0,026824	0,008921	0,012979
t-6	0,173725	0,172159	0,01944	0,015173	0,003537	0,018955
t-5	0,170213	0,17545	0,017156	0,029233	0,005465	0,001081
t-4	0,181891	0,17618	0,020533	0,022197	0,003441	0,014629
t-3	0,164995	0,170653	0,01611	0,025594	0,003209	0,010808
t-2	0,182354	0,171891	0,018106	0,028144	0,007352	0,014719
t-1	0,185685	0,163625	0,021076	0,025492	0,007766	0,003022
t0	0,180644	-0,77237	0,015427	0,03321	0,005189	-0,00188
t+1	0,179452	0,255966	0,023389	0,017886	0,011902	0,016744
t+2	0,17462	0,162679	0,01887	0,015941	0,00907	0,012722
t+3	0,179414	0,158291	0,023167	0,02454	0,005441	0,002636
t+4	0,180869	0,17251	0,018431	-0,01527	0,007888	0,013723
t+5	0,206194	0,162077	0,017458	0,051205	0,008536	0,005309
t+6	-0,11986	0,172362	0,016147	0,006078	0,004171	0,006335
t+7	0,175822	0,168409	0,020388	0,018789	0,009754	0,001742
t+8	0,177265	0,158026	0,023476	0,032401	0,009657	0,007714

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ
GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI**

t+9	0,178689	0,186102	0,016132	0,01859	0,006583	0,020356
t+10	0,186979	0,168813	0,016367	0,014857	0,007122	0,002906

Tablo 5 incelendiğinde, olumlu görüş sonrasında bankaların ortalama getirilerinin arttığı gözlemlenmektedir. Denetim raporu olumsuz olduğu durumlarda Garanti ve Vakıflar Bankası'nın hisse senedi ortalama getirilerinde çok farklılık olmamakla beraber, getiriler özellikle olay tarihinden dokuz gün sonra düşmeye başlamaktadır. Albaraka Türk Katılım Bankası'nda ise denetim raporunun olumsuz görüş verilmesinden sonra hisse senedi getirisi olay tarihinden sonraki altıncı günde ciddi bir düşüş yaşadığı görülmektedir. Daha sonra bu düşüşün tekrar artarak sabit bir getiri olduğu görülmektedir.

Bankaların denetim raporunun olumlu görüşleri sonrasındaki hisse senedi getirileri incelendiğinde ise, Garanti Bankası ve Vakıflar Bankası'nın getirilerinde çok fazla değişiklik olmadığı gözlemlenirken, Albaraka Türk Katılım Bankası'nın sıfırıncı günde negatif olan hisse senedi getirisinin arttığı ve ikinci (t+2) günden itibaren hisse senedi getirilerinin sabit bir şekilde olduğu görülmektedir. Bu üç banka arasında denetim raporu sonucuna en fazla duyarlılığı olan bankanın katılım bankası olan Albaraka Türk olduğu tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak, her bir banka için t testi sonuçları olumlu ve olumsuz görüşe göre ayrı ayrı Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6 : Bankaların ARit Değerlerinin T Testi Sonuçları

	Albaraka Türk ARit (%)		Vakıflar Bankası ARit (%)		Garanti Bankası ARit (%)	
	Olumsuz Görüş	Olumlu Görüş	Olumsuz Görüş	Olumlu Görüş	Olumsuz Görüş	Olumlu Görüş
Ortalama	0,16429 6	0,12872 2	0,01923	0,02176 6	0,0041	0,0099
Varyans	0,00431 2	0,04314 7	7,41E- 06	0,00015 7	5,68E- 05	4,46E- 05
Gözlem	20	20	20	20	20	20
Öngörülen Ortalama Farkı	0		0		0	

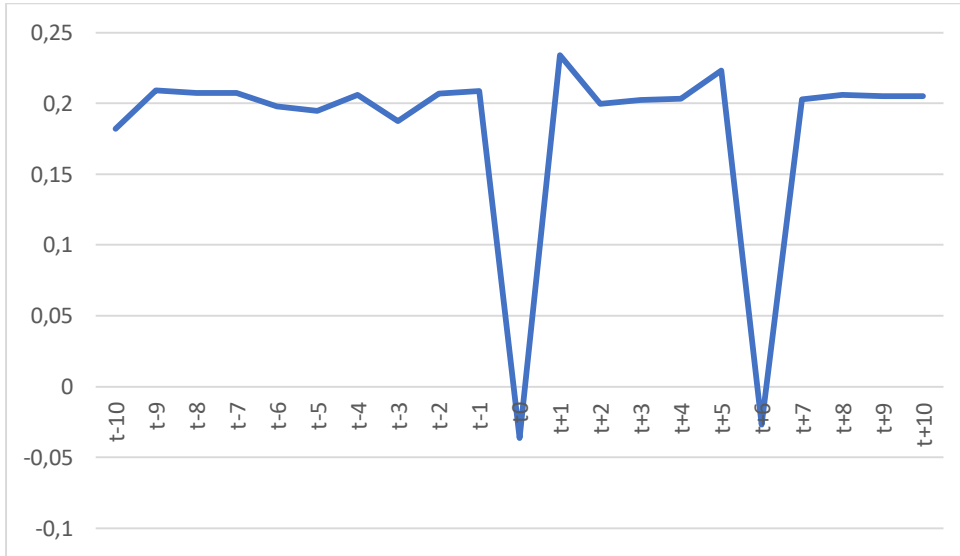
**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ
GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI**

df	38		38		38
T Stat	0,736954		-0,92717		-2,09
P(T<=t) tek-uçlu	0,234854		0,182447		0,0245
t Kritik tek-uçlu	1,724718		1,724718		1,685954
P(T<=t) iki-uçlu	0,469708		0,364893		0,0450
t Kritik iki-uçlu	2,085963		2,085963		2,085963

Tablo 6’da, bankaların ortalama getirilerine ait T test analiz sonuçları gösterilmektedir. Olumsuz görüş sonucunda, Albaraka Türk olumlu etkilenirken, Vakıflar ve Garanti Bankası’nın beklenildiği gibi hisse senedi getirileri olumsuz etkilenmektedir. Bu bağlamda, bankaların kümülatif anormal getirilerinin olay tarihine duyarlılığı Şekil 1’de gösterilmektedir.

79

Şekil 1 : Kümülatif Anormal Getirilerinin Olay Tarihinin Duyarlılığı

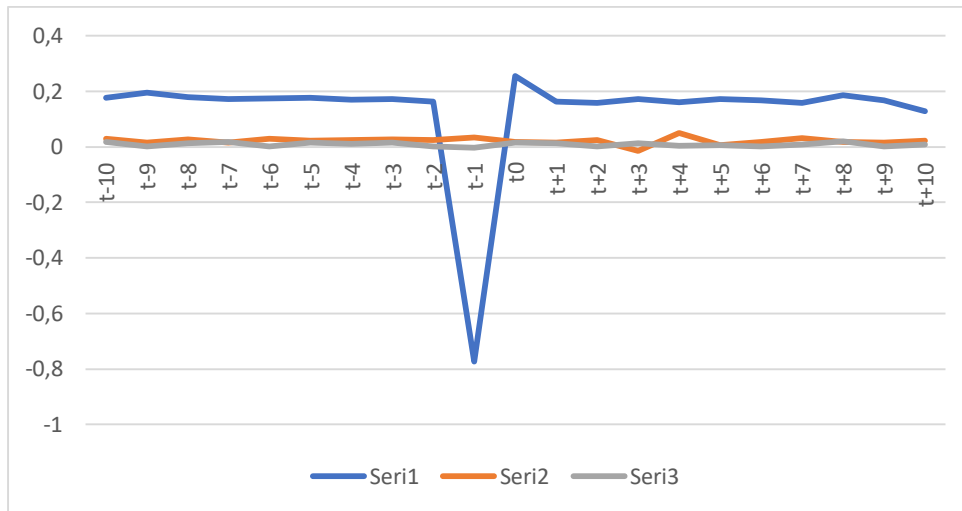
Şekil 1’de seçilen bankaların kümülatif anormal getirilerinin olay tarihi duyarlılıkları verilmiştir ve görüldüğü gibi kümülatif anormal getiri ve götürü Albaraka Türk’e aittir. Albaraka Türk denetçi raporunun açıklandığı gün hisse senedi fiyatları dip noktaya gelmektedir ve sonrasında tekrardan normal getirisine dönmektedir. Olay tarihinden sonra beş gün bankanın

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

hisse senedi getirisi sabit iken, altıncı günde beklenmedik bir şekilde tekrardan düşmüştür. Esasında bu durum, piyasanın yarı güçlü formda bile verimli (etkin) olmadığına mühim bir göstergesidir. Çünkü etkin piyasalar hipotezine göre bir piyasanın verimli veya yarı güçlü bir biçimde etkin olması için bankaların denetim raporlarının kamuoyuna açık bir biçimde ilan edilmesi bu bankaların hisse senedi getirilerini etkilememesi, yani anormal bir getiri veya götürü olmaması lazımdır. Bu nedenle, bir banka ile ilgili bir bilginin kamuya açıklandıktan sonra, o bankanın borsada işlem gören hisse senetlerinin getirilerinde, anormal bir artış veya azalış söz konusu ise, o piyasanın yarı güçlü formda etkin olmadığına bir göstergesidir (Sakarya, 2011: 158).

Bağımsız Denetim raporu sonrasında, bankalara ait görüşlerin olumlu olması durumunda hisse senetlerindeki ortalama getirileri Şekil 2'deki gibidir.

Şekil 2 : Denetim Raporunun Olumlu Olması Durumunda Bankaların Getirileri (ARit)

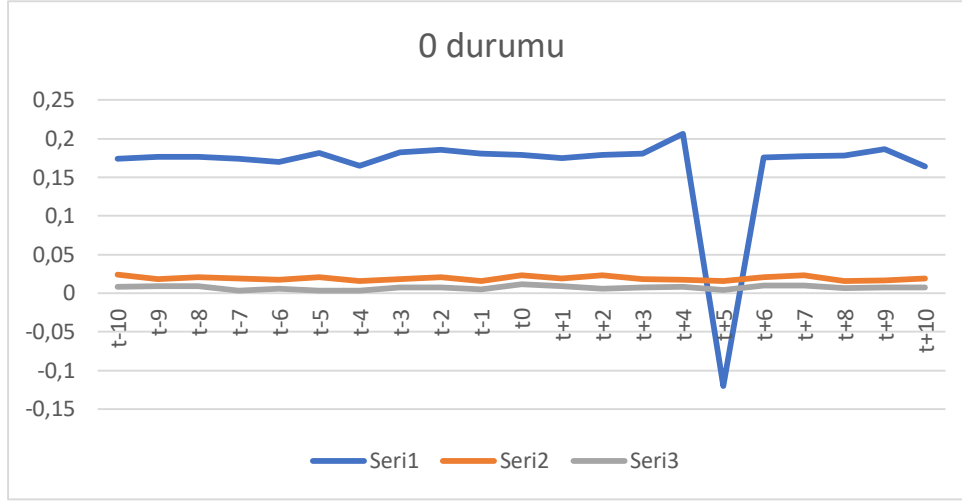

Şekil 2'de Seri 1 Albaraka Türk Katılım Bankası'nı, Seri 2 Garanti Bankası ve Seri 3 Vakıflar Bankası'nı temsil etmektedir. Denetçi raporunun açıklanmasından sonra tepki veren banka sadece Albaraka Türk olmuştur. Albaraka Türk Katılım Bankası'nın tepkisi denetçi raporu açıklanmadan bir önceki gün başlamakta ve açıklandıktan sonra negatif olurken, olay tarihinden bir sonraki günde tekrar hisse senetlerinin getirileri artarak normale dönmektedir.

Denetçi raporu olumsuz olduğu durumda hisse senetlerindeki ortalama getiriler Şekil 3'de gösterilmektedir.

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

Şekil 3: Denetim Raporunun Olumsuz Olması Durumunda Bankaların Getirileri (ARit)

Şekil 3’de Seri 1 Albaraka Türk Katılım Bankası’nı, Seri 2 Garanti Bankası ve Seri 3 Vakıflar Bankası’nı temsil etmektedir. Denetçi raporunun olumsuz olarak açıklanmasından sonra, olumlu denetim görüşündeki gibi Garanti ve Vakıflar Bankası’na ait hisse senetlerinde aykırı bir getiri veya götürü olmazken, Albaraka Türk, olumsuz görüş sonrasındaki altıncı gününde tepki vermektedir ve hisse senedi getirileri düşmektedir.

Albaraka Türk bankasının altıncı gününde tepki vermesinde dış etkenlerde etkili olabilir. Türkiye’de son 10 yılda çeşitli finansal değişkenler olmuştur ve bu durumda borsayı ani olarak sıçratmıştır. Örneğin; Borsa endeksinin dolar kuruna bölünmesiyle bulunan ve piyasa tarafından ‘borsa 1 dolar’ veya ‘borsa 5 dolar’ diye ifade edilen dolar bazlı endeksin ortalaması 2008’de 2.92 dolar iken, 2018’de 2.12 dolara gerilemiştir. Dolar bazlı endekse göre borsanın en iyi yılı 2013 yılı olmuştur. 2014 yılında ise finansal piyasalarda yüksek volatilité olmuştur. 2015 yılında büyük ölçüde petrol fiyatlarındaki düşüşler ile birlikte BİST-100 endeksi şubat ayını bir önceki aya göre düşüşle kapatmıştır (Özgüven, 2015). 2016 yılında meydana gelen 15 Temmuz olayları ve 2020 yılında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de etkili olan Covid 19 pandemisi finansal piyasaları olumsuz etkilemiştir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Albaraka Türk Katılım Bankası, kamu sermayeli Vakıflar Bankası ve özel sermayeli Garanti Bankası’nın 2011-2020 yılları arasındaki denetim raporu sonuçlarının bankaların Borsa İstanbul’da işlem gören hisse senetleri üzerindeki etkisi analiz edilmiştir ve araştırmada yüzde 95 güven aralığına dayanarak 6 hipotez test edilmiştir. Bu şekilde bankalar için hazırlanan denetçi raporunun olumlu, olumsuz veya şartlı olması ile borsa performansları arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, kurulan hipotezler

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

kabul edilmiştir. Bütün bankalar için denetçi raporunun olumlu veya olumsuz (şartlı) olması durumlarındaki hipotezler her iki durumda da kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle, bankalar için hazırlanan denetçi raporunun olumlu veya olumsuz olmasının bankaların borsa değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Olay (Event Study) analiz sonucuna göre, hesaplanan ortalama getiriler (ARit) ve kümülatif anormal getirilerin (CARit) denetçi raporunun açıklanmasından önceki 10 gün ve 10 gün sonrasında farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Denetçi raporunun açıklanmasından sonraki zaman diliminde Garanti Bankası ve Vakıflar Bankası'na ait hisse senedi getirilerinde çok fazla bir değişiklik olmadığı gözlemlenirken, katılım bankası olan Albaraka Türk'e ait hisse senetlerinde rapor açıklandıktan sonraki dönemde değişiklik olduğu görülmüştür, Bu değişiklik ilk etapta olumlu yönde iken sonrasında olumsuzdur. Bu durumda, Albaraka Türk Katılım Bankası'nın yatırımcılarının rapor açıklandıktan sonra tepki verdikleri söylenebilir. Üç banka için de denetim raporu sonucunun olumlu veya olumsuz olması borsada işlem gören hisse senetleri arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir. Yatırımcı alım satım kararlarında pekiştirici etkisinin olduğu görülmüştür. Bu veriler bankaların denetim alt yapısının oluştuğunu göstermektedir. Finansal açıdan üzerine yatırım yapılarak düzenli ve makul gelir elde edilebilecek bir sektör algısının yatırımcılar üzerinde oluştuğu sonucu da çıkartılabilir.

82

Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar incelendiğinde bağımsız denetim raporlarının genellikle alanda hizmet veren Big Four çatısı altındaki, en büyük dört şirketten biri tarafından yapıldığı görülmüştür. Bu şirketler Deloitte, EY, PWC ve KPMG’dir. İtibar, güvenilirlik, uluslararası geçerlilik ve bilgi birikimi unsurları açısından doğru seçimler olmasına karşın bu ulusal şirketlerin belirli zaman aralıklarında değiştirilmeleri önerilmektedir. Bazı bankaların son on yılı incelendiğinde Big Four’un Türkiye kollarından olan bazı denetim firmalarıyla uzun yıllardır çalıştığı gözlemlenmiştir. Aynı baş denetçilerin uzun süredir denetçi görüşü bildirdiği görülmüştür. Yönetmelikte yer alan bir bağımsız denetim şirketiyle özel izinle birlikte yedi yıl çalışabilme süresi üç yıl gibi daha makul bir çalışma düzeyine çekilebilir. Yatırımcıların KAP’ta yayınlanan raporları gerçekten yatırım kararı olarak algılayabilmesi için benzer denetçi görüşü ve sınırlı denetim çeşitlerinden arındırılmış raporlar inceleyebilmesi gerekmektedir.

Garanti Bankası’nın ara dönem solo denetim raporları incelendiğinde verilen şartlı görüşün dayanağında; *“banka yönetimi tarafından ekonomi ve piyasalarda meydana gelebilecek olası olumsuz gelişmelerin etkisi nedeniyle cari dönemde ve geçmiş dönemde ayrılan tutar serbest karşılığı içermektedir”* şeklinde belirtilmiştir (Garanti Bankası Faaliyet Raporu, 2021). Vakıfbank ve Garanti Bankası'nda genellikle şartlı görüş ya da sınırlı olumlu görüşler aynı

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

dayanaklar neticesinde oluşturulmuştur. Bankalar olası olumsuz ekonomik gelişmelerden etkilenmemek için serbest karşılık giderlerini arttırabilir. Denetim raporunda bu dipnotlarda gösterilir. Sektör için bu durum normal karşılanmalıdır. Denetçilerin bankalar üzerinde sadece bu neden için şartlı görüş bildirmemesi gerekir. Alternatif olarak olumlu görüş verilebilir.

Şartlı ya da sınırlı görüş bildirilen raporlarda aslında olumsuz görüş bildirim yapılabileceği görüşü yatırımcının kararlarında rol oynayabilir. Bağımsız denetim şirketleri çalıştığı kurumlarla müşteri ilişkisi içinde olduğu için genellikle olumsuz denetçi görüşü içeren rapor sunmak istemezler. Olumsuz rapor alan kurum bir diğer yıl aynı bağımsız denetim şirketiyle çalışmak istemeyebilir. Bu algının değiştirilerek olumsuz görüşün gerçekten bunu gerektirdiği durumlarda verilebilmesi gerekmektedir.

Banka kredi tahsis yetkilileri portföylerinde bulunan ticari ölçekteki firmalara kredi kullandırmaları esnasında bağımsız denetim raporlarını sunmalarını talep ederler. Kullandırmanın büyüklüğü ve tahsis kararı için rapor bankaların nezdinde önemlidir. Hisse senedi yatırımcısı da karar aşamasında bankanın müşterisidir. Banka hisse senedine yatırım yapmak isteyen yatırımcı bankanın tüm finansal tablolarından haberdar olmak istemektedir. Raporlamamanın zamanında KAP'a bildirim yapılması gereklidir.

Finansal raporların ve faaliyet raporlarının daha detaylı incelenerek banka kredi teminat yapısı, dijitalleşme süreci, yeni yatırım kararları, batık kredilerin içeriği gibi yatırımcıyı bilgilendirecek konulara değinilmesi yatırım sürecine fayda sağlar.

Araştırma kapsamındaki üç banka ve bankacılık sektöründe faaliyet gösteren diğer bankalar izlendiğinde yatırımcıların denetim görüşünü karar alma pozisyonlarında öncül faktörler arasına almadıkları görülmektedir. Araştırma bulgularının anlamlı bulunmasına rağmen, tüm bankalar da denetim görüş çeşitlerine göre aynı oranda benzer fiyat değişiklikleri oluşmamaktadır. Bu sonucu çalışma doğrultusunda analiz ettiğimiz üç farklı banka örneğinde gözlemleyebiliriz. Analiz sonuçlarında Şekil 2 ve Şekil 3'te bulunan grafikler incelendiğinde Albaraka Türk Katılım Bankası'nın ortalama hisse senedi getirilerinin denetim görüşü açıldıktan sonraki günlerde Garanti Bankası ve Vakıfbank'tan farklı şekilde değişim gösterdiğini gözlemleyebiliriz. Garanti Bankası ve Vakıfbank'ın denetim raporlarının açıklandığı tarihler birbirine çok yakındır. Grafiklerde oluşan bu değişimi rapor oluşum süresi yakınlığına bağlamakta mümkündür. Benzer şekilde araştırma sınırlılığında değindiğimiz ülkemizde ve dünyada gerçekleşen ekonomik dalgalanmalar endeks değerlerini ve buna paralel olarak hisse senedi fiyatlarını etkilemektedir. 2013, 2015 ve 2018 yıllarında yaşanan ekonomik gelişmeler finansal piyasaları bağımsız denetim raporu oluşum günlerinde etkilemiştir.

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI

Ekonomik göstergeler, finansal piyasalarda gerçekleşen süreçlere bağlı olarak negatif ya da pozitif yönde değişiklik gösterirler. Fiyat istikrarını korumayı hedefleyen Merkez Bankası politika faizlerini belirli dönemlerde indirir ya da yükseltir. Bu durumun ülke içerisinde kur fiyatlarını ve endeks değerini etkilemesi olağandır. Kısacası; belirli dönemleri kapsayan ekonometrik analiz süreçlerinde her daim incelemeye konu değişkenleri etkileyen dış etkenler mevcuttur.

İlerleyen zamanlarda; Dünyada ve Türkiye'de bağımsız denetim mekanizmasının, temel finansal tablo denetiminden çıkıp firmaları faaliyetleri ve muhasebe süreci bakımından daha fazla baskı altında bırakacak bir role bürünmesi beklenmektedir. Buna bağlı olarak, denetim görüşü yatırımcının karar alma sürecinde öncelikli faktörler arasına girecektir. Araştırmada, yapılan testlerin istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar göstermesine rağmen, denetim görüşünün hisse senedi yatırımcı kararlarını direkt etkilemesi kesinlik kazanmamıştır. Bu ilişkinin yatırımcı alım satım kararlarına katkı sağladığı, pekiştirici etkisinin olduğu söylenebilir.

Denetim görüşünün hisse senedi getirilerine etkisi üzerinde daha önce farklı sektörlerde ya da genelleme yapılarak BİST-100'de işlem gören şirketler nezdinde çalışmalar yapıldığı ilgili literatürde görülmüştür. Sunulan çalışmanın BİST-100'de işlem gören bankalar özelinde yapılması araştırmanın özgün tarafını ortaya koymaktadır.

6. KAYNAKÇA

Akdoğan, N. (2020). Borsa İstanbul (BİST) Şirketlerinin 2017 Ve 2018 Yıllarındaki Denetim Görüşleri İle Bağımsız Denetçi Raporlarında Verilen Görüşün Dayanağının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış/Accounting & Auditing Review*, 19(59), 1-18.

Ayanoğlu, Y., & Dölen, T. (2020). Sınırlı Olumlu Görüş Verilen Denetim Raporlarının İçerik Analizi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(3), 703-720.

BDDK 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, (2005). https://www.bddk.org-.tr/ContentBddk/dokuman/mevzuat_0001.pdf, Erisim Tarihi: 24.12.2020.

Bozcuk, A. E. (2018). Türkiye'deki Bağımsız Denetim Şirketlerinin Uluslararası Denetim Ağlarına Üyeliği ve Gelir Etkisi . *SSS Journal Vol:4, Issue:21 pp.3316-3325*.

Çakmak, N. (2006). *İşletmelerde İç ve Dış (Bağımsız) Denetim Faaliyetleri ve Bankalarda Uygulanışı*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli,

***BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ
GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI***

Çalık, E. B. (2016). *Geleneksel Bankalar İle Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Basel III Kriterleri Açısından Kıyaslanması*. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE). Van.

Gaganis, C., Pasiouras, F., & Spathis, C. (2013). Regulations and Audit Opinions: Evidence from EU Banking Institutions. *Computational Economics*, 41(3), 387-405.

Garanti Bankası 2020 Faaliyet Raporu, (2021). <https://www.garantibbvai-nvestorrelations.com/tr/kutuphane/raporlar/Finansal-Raporlar-veTablolar/1370/0/0>, Erişim Tarihi: 05.03.2021

Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (Vol. 5). Ankara: Asil Yayın Dağıtım

Kara, S. (2015). Denetim Görüşlerinin Hisse Senedi Anormal Getirileri Üzerine Etkisinin 2009-2014 Yılları Bazında Ölçülmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi (MUVU)/Journal of Accounting & Taxation Studies (JATS)*, 8(2): 137-152.

Kutukız, D., & Öncü, A. (2009). Bağımsız Denetimin Anonim Ortaklıklarda Kurumsal Yönetimin Gelişmesine Etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (41), 131-139.

Küçük, A. (2014). Bireysel Yatırımcıları Finansal Yatırım Kararına Yönlendiren Faktörlerin Davranışsal Finans Açısından Ele Alınması: Osmaniye Örneği. *Ekonomik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* (6), 104-122.

Mat, M. & Önal, S. (2019). Bağımsız Denetim Raporlarında Denetim Görüşünü Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Borsa İstanbul İmalat Sanayi Sektörü Şirketleri Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21(3), 733-760.

Ocak, M. (2016). Kâr Yönetimi, Bağımsız Denetim Görüşü ve Denetim Firması Değişimi Arasındaki İlişkiler: Borsa İstanbul İmalat Sektörüne Yönelik Bir Araştırma. *Business & Economics Research Journal*, 7(3): 89-110.

Özguven, E. (2015). *Borsada Son 10 Yıllık Dönemde Öne Çıkan Gelişmeler*, https://bigpara.hurriyet.com.tr/bigparayazarlari/emreozguven/borsada-son-10-yillik-donemde-onecikangelismeler_ID985508/, Erisim Tarihi: 04.02.2021.

Sağım, K., & Reis, Ş. G. (2020). Bağımsız Denetim Görüşünün Hisse Senedi Getirileri Üzerine Etkisi: Borsa İstanbul Uygulaması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), 649-662.

***BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BAĞIMSIZ DENETİM GÖRÜŞÜNÜN HİSSE SENEDİ
GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI***

Sakarya, Ş. (2011). İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi Kapsamındaki Şirketlerin Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkinin Olay Çalışması Event Study Yöntemi ile Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 7(13), 147-162.

Sakarya, Ş., & Sezgin, H. (2015). Sendikasyon Kredisi Kullanımının Bankaların Hisse Senedi Getirilerine Etkisi: Olay Çalışması Yöntemiyle BİST’de bir Uygulama. *Bankacılar Dergisi*, Sayı 92: 5-25.

Salawu, R. O., Moromoke Oladejo, T., & Godwin, I. (2017). Going Concern and Audit Opinion of Nigerian Banking Industry. *Revista Internacional Administracion & Finanzas*, 9(1), 63-72.

Sihombing, J., Pangaribuan, H., & Sagala, E. (2017). The Study of Total Cash Dividend, Corporate Size, Audit Opinion and Share Price within Banking Companies in Indonesia. *In Abstract Proceedings International Scholars Conference* (Vol. 5, No. 1, pp. 141-141).

Suryanto, T. (2016). Islamic Work Ethics and Audit Opinions: Audit Professionalism and Dysfunctional Behavior as Intervening Variables. *Al-Iqtishad: Jurnal Ilmu Ekonomi Syariah*, 8(1), 49-64.

Taufani, E., & RadenSeptianDwi, H. (2020). The Effects Of Profitability And Investment Decisions on Receipt Of Going Concern Audit Opinions. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(4), 3361-3376.

Trpeska, M., Atanasovski, A., & Bozinovska, Z. (2017). The relevance of financial information and contents of the new audit report for lending decisions of commercial banks. *Accounting and Management Information Systems*, 16(4), 455-471

Uyar U. ve Küçükkaplan İ. (2012). Finansal Tablolarda Yapılan Hile Ve Hataların Firmaların Hisse Senedi Getirilerine Etkisi” http://icongfesr2011.tolgaerdogan.net/documents/national_presentations/UL15.pdf, (24.08.2012)

Uysal, A. (2016). Limited Şirketlerde Nama Yazılı Pay Senedinin Hukuki Niteliği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1:317-346

Yaşar, A. (2017). İşletmenin Sürekliliğinde Ortaya Çıkan Belirsizliğin Bağımsız Denetim Raporlarındaki Denetçi Görüşleri Açısından İncelenmesi: BİST’ de İşlem Gören Sınai Şirketlerine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(1), 58-85.

CONSUMER BASED PREFERENCE REASONS FOR TURKISH LUXURY BRAND
VAKKO: IZMIR CASE

LÜKS TÜRK MARKASI VAKKO'NUN TÜKETİCİ TEMELLİ TERCİH EDİLME
SEBEPLERİ: İZMİR ÖRNEĞİ

Serra OZSOY KARAGULLE ¹

Abstract

With the economical shifts rising everyday people are able to afford luxury or premium goods. Turkey is among the fastest growing markets for the luxury goods in the world.

In accordance with the Lu &Pras's hypothesis about the reasons of the customer preference of choosing luxury brands and the luxury products as a compound of emerging sectors at Turkey formed the background of this research. A rooted Turkish luxury brand Vakko will be focused on at this research from Izmir perspective, based on the customers.

The aim of this research is to put forward the preference reasons of Turkish luxury brands by Turkish consumers in this fast growing market.

Vakko is a well known Turkish luxury brand which was established in 1962 in İstanbul, Turkey. In this study in order to investigate, consumer based preference reasons for Turkish luxury brand, Vakko brand is analyzed through a case study in İzmir. İzmir is the third biggest city by means of income level in Turkey. The field survey was carried out in Karşıyaka, Alsancak and Güzelyalı districts of Izmir where middle and high income groups live. A total of 130 respondents completed the online survey questionnaire done by SurveyMonkey; a secure online data gathering website server. The result indicate that Turks are willing to purchase Turkish luxury goods in order to express brand awareness, materialism, social comparison, fashion innovation and fashion involvement.

Keywords: Luxury Brand, Consumer Preferences

Jel Codes: Y4, Y8

Özet

Tüm dünyada güçlenen ekonomi ile tüketicilerin lüks ve üst segment ürünlere erişimi kolaylaşmıştır. Lüks ürünlerin, Türkiye de geleceğin gelişen sektörleri içerisinde yer alması, Lu ve Pras 'ın 2011 yılında lüks markaların tüketiciler tarafından tercih edilme sebeplerini ortaya koyan hipotezleri doğrultusunda İzmir ili bazında köklü olan Vakko üzerinde Türk tüketiciler bazlı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın amacı, hızla büyüyen bu sektörde Türk tüketicilerinin Türk lüks markalarının tercih nedenlerini ortaya koymaktır. Vakko, 1962 yılında İstanbul'da kurulmuş, tanınmış bir Türk lüks markasıdır. Çalışmamızda markanın tüketici temelli tercih nedenlerini araştırmak amacıyla İzmir ilinde bir anket uygulaması gerçekleştirilmiş, İzmir'in orta ve üst gelir gruplarının yaşadığı Karşıyaka, Alsancak ve Güzelyalı ilçelerinde saha araştırması yapılmıştır.

¹ Institut des Hautes Études Économiques et Commerciales (INSEEC Business School), Faculty of Management, MBA Luxury Brand Management, serra_ozsoy@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7935-8106

Güvenilir veri toplama sunucusu Surveymonkey aracılığı ve 130 katılımcı ile gerçekleşen anket sonuçlarına dayanarak lüks marka tüketicilerinin marka bilincini, materyalizmi, sosyal karşılaştırmayı, moda yenilikçiliğini ve modaya katılımını ifade etmek için Türk lüks mallarını satın almaya eğilimli oldukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lüks Marka, Tüketici Tercihleri

Jel Sınıflandırması: Y4, Y8

1. INTRODUCTION

Turkey is among the fastest growing markets for the luxury goods in the world. The luxury goods market is 257.26 billion dollars in the world in 2020. According to the Turkey's Investment office, growing sectors for upcoming years are agriculture, infrastructure, luxury goods, etc. ([https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/turkey/reaching-the-consumers.](https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/turkey/reaching-the-consumers)) Luxury market is mainly located in Istanbul, Ankara and İzmir where population income is higher with respect to other cities around Turkey.

The aim of this research is to put forward the preference reasons of Turkish luxury brands by Turkish consumers in this fast growing market. In order to obtain information about potential luxury brand purchasers, third biggest city İzmir's Vakko stores customer purchasing patterns are investigated. İzmir is in the third place by means of GDP. In this study, Vakko brand is chosen since it is one of the oldest and the most powerful representator of Turkish luxury and has been investigated particularly for the city of İzmir.

İzmir is developing city and suburban areas are becoming new settlements for high-income citizens. In these developing areas, they also built luxurious shopping centers like Point Bornova. On the other hand, Forum Bornova, Hilltown Karşıyaka and Agora shopping centers are other places in high-income districts where Vakko stores are located. Today in İzmir, Vakko has six main, six boutiques, one outlet and one wedding store. The oldest Vakko store was opened in 1979 in Alsancak district where population income and social status is higher with respect to other districts and Vakko clients have a habit of purchasing from this store.

The research studied by Lu and Pras (2011), put forwards six major hypotheses that affect Chinese consumer's attitude towards purchasing luxury goods and purchase intend. The present research intends to prove that these six hypotheses are also valid for Turkish luxury consumers. Data was collected through an online survey company Surverymonkey².

² www.surveymonkey.com

2. THEORETICAL REFERENCES AND LITERATURE

As investigated in China by Lu and Pras, (2011), the six hypothesis are as mentioned below;

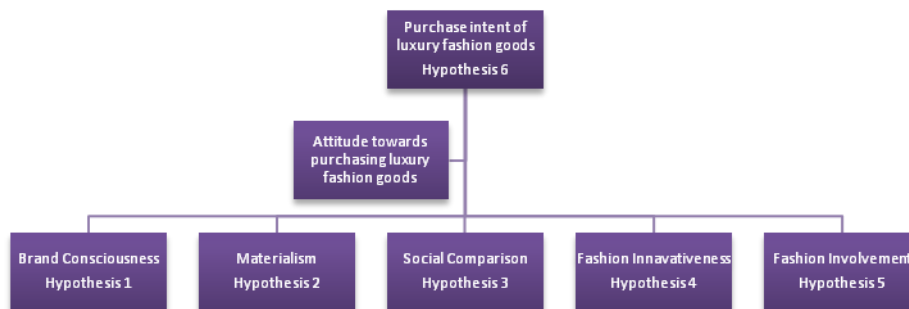

Figure 1: Proposed Hypothesis Modal Composed by Lu and Pras, 2011

Sources: Zang and Kim, (2013)

Hypothesis 1: Brand awareness

“Brand awareness is positively related to attitude towards luxury fashion good purchasing” (Lu and Pras, 2011)

According to (Sproles and Kendall., 1986) brand consciousness is psychological awareness towards famous brands. However, the consumers associate price, quality and brand together and utilize the brand as a quality factor. (Deeter-Schmelz et al., 2000, pp.43-58) Brand awareness affects the consumption. Symbolic factors determine the value of the products and its perception. (Liao and Wang, 2009, pp.987-1001) Consumers with high brand awareness are aiming to purchase luxurious goods from prestigious brands with high reputation. Brand name plays a crucial role for prestige shopping. (Deeter-Schmelz et al., 2000)

Luxury consumers link their self-image with the luxurious brands that match with their desired prestigious look. It’s also a psychological affect that clients buying that luxurious brand also associate themselves with other elites having the desired self-image. (Husic and Cicic, 2009, pp. 231-254).

Hypothesis 2: Materialism

“Materialism is positively associated with an attitude towards luxury fashion good purchasing” (Lu and Pras, 2011)

Materialism means giving more importance to possession rather than intellectual and spiritual things (<http://www.merriamwebster.com>). Materialist consumers try to increase their social

**CONSUMER BASED PREFERENCE REASONS FOR TURKISH LUXURY BRAND
VAKKO: IZMIR CASE**

status by consuming products expressing wealth to the public (Liao and Wang, 2009, pp.977-1001).

Hypothesis 3: Social comparison

“Social comparison has a positive impact on attitude towards luxury fashion good purchasing” (Lu and Pras, 2011)

Individuals have a tendency of comparing themselves with others. Especially when individuals cannot find ways to express themselves socially, they try to compare him/herself with others to evaluate their abilities (Festinger, 1954, pp.117-140). Individuals make both downward and upward comparisons with others slightly lower or slightly higher by means of social status. It is observed that upward social comparison has a positive impact on higher demand for possessions and higher consumption intention (Ogden and Venkat, 2001).

Hypothesis 4: Fashion Innovativeness

“Fashion innovativeness is positively related to attitude towards luxury fashion good purchasing” (Lu and Pras, 2011)

“Innovation theory is proposed in 1983” (Rogers, 1995). Fashion adaption is defined with two terms; imitation and differentiation. Fashion innovators differentiate themselves from others by being in search of new styles while fashion followers have a tendency to imitate (Beaudoin and Lachance, 2006, pp.312-331). According to Muzinich et al. (2003) fashion innovators are well-educated, young, socially adaptable, risk taker with the leadership characteristics.

Hypothesis 5: Fashion Involvement

“Fashion involvement is positively related to attitude towards luxury fashion good purchasing” (Lu and Pras, 2011)

Individuals' involvement in to the fashion is measured by their inner needs, interest and values. According to Tiger et al. 1976, there are 5 different adaptation behavior to engaged with fashion involvement; (1) “fashion innovativeness and time of purchase”, (2) “fashion interpersonal communication”, (3) “fashion interest”, (4) “fashion knowledge”, and (5) “ fashion awareness and reaction to changing fashion trends”. That is mentioned that high fashion involved consumers are more likely to adopt and experiment the trends faster than low fashion involved consumers. Consumer's purchasing preferences are related with their fashion knowledge and their level of involvement. The level of involvement plays a crucial role to explain the consumer behavior (Summers et al., 2006).

Hypothesis 6: Attitude and Purchase Intent

“Attitude towards purchasing luxury fashion goods is positively related to purchase intent of luxury fashion goods” (Lu and Pras, 2011)

An individual’s decision period is highly affected by their attitude towards a behavior is a direct factor on behavioral intention. (Finlay et al., 2002) For an example, Bellman et al. (2009) mentions that fashion accessories buying among young female purchasers are affected by their attitudes towards buying fashion accessories.

3. METHODOLOGY

Survey study is the most-applied data collecting technic that includes data collection from various resources about the same variables (De Vaus, 1990) The survey study was taken place in the research due to the fact that it collected quantitative data from wide range of samples and evaluated the data statistically and generalized the findings in order to examine the pre-set hypothesis.

Survey questions were prepared as close-ended questions, alternative answers were offered to the answerer. Some questions were prepared as open-ended questions as well as seeing the comments of the answerer and learning the ideas of the users were aimed. Survey study provided the subject to be approached with an objective perspective and to be proposed solutions. The research reveals demographical and socio-economical structure of the user mass, tendency of the user mass to buy luxurious products and Vakko products.

Data was collected through an online survey company Surverymonkey. Surverymonkey is a secure online data gathering website server and used by all of the fortune hundred for their market research surveys and by numerous academic journal, articles.

The research prepared by one hundred thirty people, but received feedbacks from ninety-one, and thirty-nine people did not present any feedbacks. Seventy-three of those answering the questionnaire were female and eighteen were male. First section of research aims at determining the demographic structures of users. In the first section addressed to determining such structure, the questionnaire asked about the gender, age, and monthly income of the respondents while the second part asked about user preferences, frequencies, and their purpose of visit to Vakko stores, how much they are willing to spend in Vakko stores for specific products and client’s product preferences such as ready to wear, haute couture, chocolate, home design, beachwear. (Table 1, 2, 3, 4)

**CONSUMER BASED PREFERENCE REASONS FOR TURKISH LUXURY BRAND
VAKKO: IZMIR CASE**

Withstanding to the six hypothesis on factors affecting attitude and purchase intent adapted to Turkish luxury fashion consumers. In the light of data obtained from this research, consumer based preference reasons for Turkish luxury brand Vakko is analyzed.

4. RESULTS

According to the research results obtained from literature scanning, Lu and Pras, (2011) found out that there were six positive factors affecting the tendency of purchasing luxurious fashion items and supported this thesis by means of survey with Chinese population living in Republic of China. The survey prepared for Turkish society and Vakko brand by abiding these designated hypotheses with six positive factors affecting the tendency of purchasing has also indicated that these hypotheses are valid.

The synthesis of the data obtained as a result of the survey by comparing with the pre-defined six hypotheses are as follows:

Table- 1 Socio-Demographic Characteristics of Clients.

Answer Choices	Responses (%) (%)		Respondent (#)
Sex			
Female	80.22		73
Male	19.79		18
Total			91
Age			
18-25	9.89		9
25-39	52.75		48
40-59	36.26		33
59 +	1.10		1
Total			91
Monthly Income			
1.000-5.000 TL	38.89		35
5.000-10.000 TL	28.89		26
10.000-15.000 TL	13.33		12
15.000 +	15.56		14
Other	3.33		3
Total			90

Source: Author's survey, 2016

**CONSUMER BASED PREFERENCE REASONS FOR TURKISH LUXURY BRAND
VAKKO: IZMIR CASE**

As indicated in Table-1, the age average of Vakko customers is between twenty-five and thirty-nine years old with the rate of 52.75 percent. As mentioned by Muzinich et al. (2003), fashion innovators are young, well educated, social, and adaptable and risk taker with the leadership characteristics. Especially innovative personality is considered as necessary to develop an innovative approach. As the majority of Vakko customers consist of an adult group having innovative personality within the age group between twenty-five and thirty-nine, this mass approves the hypothesis number four “Fashion Innovativeness” for Vakko.

Table-2 Vakko Store Visiting Frequency of Clients.

Answer Choices	Responses (%)	Respondent (#)
Frequency of use		
Once in a week	3.30	3
Once in a month	34.07	31
Once in a year	42.86	39
Other	19.78	18
Total		91

Source: Author’s survey, 2016

Table-2 indicates the visit frequency of visitors to Vakko stores. According to this, the majority is constituted from those, who visit Vakko stores once in a year at the rate of 42.86 percent, and those, who visit Vakko stores once in a month at the rate of 34.07 percent. As mentioned in hypothesis five, Tiger et al explained the interest on fashion with 5 different adaptation behaviors under the title of “Fashion Involvement”. Interest on fashion, fashion knowledge and usage of fashion as a personal communication tool were presented as positive factors efficient for purchasing more luxurious fashion brand. The obtained results indicated that the majority was interested in fashion and that they exhibited five different adaptation behaviors by visiting Vakko stores.

Table-3 Clients’ Preference Reasons to Visit Vakko Stores.

Answer Choices	Responses (%)	Respondent (#)
Offers luxury brands	51.11	48
Adequate goods for level of income	6.67	6
Store ambiance	20.00	18
Other	22.22	20
Total		90

Source: Author’s survey, 2016

**CONSUMER BASED PREFERENCE REASONS FOR TURKISH LUXURY BRAND
VAKKO: IZMIR CASE**

Table-3 indicates why Vakko stores are preferred by customers purchasing luxurious branded items. According to this, more than half of the respondents with the rate of 51.11 percent mentioned that they preferred the brand due to the fact that it sold luxurious products and presented qualified items as stated in the open-ended questions (22.22 percent). As indicated in hypothesis one, the brand recognition is directly proportional with consumption and customers identify the brand with quality by evaluating price, quality and brand together.

According to Deeter-Schmelz et al. (2009), the customers, who have brand consciousness are tend to purchase products from prestigious companies. The obtained results show that the majority knows the brand well and prefer for high quality. Hypothesis two supports that materialism comes into prominence as a positive factor in tendency to purchase luxurious trend products. According to Liao and Wang (2009), materialist customers try to support their social status by using objects perceived as symbol of richness for society. As indicated in Table-3, most of the customers prefer the products sold in Vakko stores due to the fact that the luxurious brand products presented in Vakko stores are perceived by the society as a symbol of statue.

Table-4 Clients' Willingness to Spend in Vakko Stores.

Answer Choices	Responses (%)	Respondent (#)
1.000 TL and less	41.76	38
1.000 TL – 5.000 TL	38.46	35
5.000 TL- 10.000 tl	6.59	6
15.000 TL and more	3.30	3
Other	9.89	9
Total		91

Source: Author's survey, 2016

* 1 Euro (€) is approximately around 3.37 Turkish Lira.

Table-4 indicates how much the customers spend in Vakko stores at most. According to the research, majority is constituted by those, who spend 1.000 TL or below with the rate of 41.76 percent, and those, who spend 1.000 – 5.000 TL with the rate of 38.46 percent. When considering the monthly income per capita of 4.500 TL³ in Turkish society, it is seen that the budget for luxurious trend consumption is significant to ignore. As mentioned in hypothesis

³ <http://www.tuik.gov.tr>

**CONSUMER BASED PREFERENCE REASONS FOR TURKISH LUXURY BRAND
VAKKO: IZMIR CASE**

six, the decision stage of individuals to purchase luxurious brand is directly proportional with their wish to purchase a product. In this regard, when individuals desire to have any product due to various reasons, they force their income limits.

Table-5 The Main Reason for Clients to Visit Vakko Stores.

Answer Choices	Responses (%)	Respondent (#)
Apparel, shoes, accessories	83.52	76
Home decoration	4.40	4
Chocolatier	1.10	1
Other	10.99	10
Total		91

Source: Author's survey, 2016

Table-5 indicates what product the luxurious brand customers, who purchase from Vakko stores, visit to supply. According to this, it is observed that most of them with the rate of 83.52 percent visit the store to purchase apparel, shoes and accessories. According to Festinger, (1954) when individuals are forced to express themselves especially, they compare their skills and abilities with other people. It has been determined by hypothesis that comparing themselves with the individuals, whom they consider as the ones in higher social status, has positive effect in their tendency to purchase. As mentioned in hypothesis two, preferring products such as garment, shoes and accessories having high possibility to be seen by more people proves that materialism has positive effect in purchasing luxurious brand.

Table 6. Clients' Vakko Store Preferences Among 3 Big Cities Of Turkey.

Answer Choices	Responses (%)	Respondent (#)
Istanbul	31.11	28
Ankara	0.00	0
Izmir	60	54
Other	8.89	8
Total		90

Source: Author's survey, 2016

**CONSUMER BASED PREFERENCE REASONS FOR TURKISH LUXURY BRAND
VAKKO: IZMIR CASE**

Table-6 was prepared in order to indicate the preference rates of Vakko stores in three biggest provinces in Turkey. While Izmir takes the first rank with the rate of 60.00 percent, Istanbul settles in the second rank with the rate of 31.11 percent. However, when considering that the survey is made by the people living Izmir, the high proportion of Izmir is a natural result. In the survey evaluated by customers of Izmir, while the preference of purchasing in Vakko stores in Istanbul is 31.11 percent, Vakko stores in Ankara is not preferred. This is not surprising. The reason is that individuals compare themselves especially with the ones having higher social status as mentioned in hypothesis three. The individuals living in Ankara and Izmir are tend to compare themselves with the individuals living in Istanbul and having higher social status and income level, and this tendency creates a positive purchasing behavior on the Vakko customers in Izmir.

Table 7. Clients' Vakko Store Preferences in Izmir.

Answer Choices	Responses (%)	Respondent (#)
Vakko Alsancak	70.00	63
Vakko Point Bornova (in a suburban shopping mall)	4.44	4
Vakko Outlet Optimum	2.22	2
Other	23.333	21
Total		90

Source: Author's survey, 2016

Table-7 explains this situation in more detailed way by indicating the preference rates of Vakko stores in Izmir. While Vakko store in Alsancak, preferred for long years, is preferred at the rate of 70.00 percent, the preference rate of Vakko Point Bornova store by Vakko customers is just 4.4 percent. The reason is that individuals compare themselves especially with the individuals, who have higher social status and whom they consider as role model, and that they adopt their preferences. Vakko Alsancak store and its loyal customers together constitutes a perfect sample for Izmir. The store located in a place where the brand's potential customers have the motivation of elevating their social status by identifying themselves with the Vakko brand. Results justifies that Turkish consumers' preference reasons of Turkish brands are supported by factors such as social comparison, fashion involvement and attitude and purchase intent of Lu and Pras.

5. CONCLUSION

The aim of this research is to put forward the preference reasons of Turkish luxury brands by Turkish consumers in this fast growing luxury market. Turkey is such an opportunity for market growth. Even though a nation of 85 million people constitutes just a small portion of global luxury consumption, Turkey is among the fastest growing markets for luxury goods in the world.

In the first stage, the literature was scanned and a survey was prepared by making use of the hypothesis of Lu and Pras, (2011) about six positive factors (brand awareness, materialism, social comparison, fashion innovativeness, fashion involvement and attitude and purchase intend) affecting the tendency of purchasing in China for the purpose of supporting our research, and the tendency of Turkish luxury brand consumer's preference reasons are examined by means of the survey. According to Lu and Pras, (2011) six positive factors which affect these purchasing tendency are "Brand Consciousness", "Materialism", "Social Comparison", "Fashion Innovativeness", "Fashion Involvement" and "Attitude and Purchase Intent". In the survey study prepared by being benefited from these hypotheses and in the light of the data obtained as a result of the research, the purchasing tendency of Vakko consumer from Izmir have been revealed. The results are in validation with the results of the survey done by Lu and Pras, (2011) with the luxurious brand users in People's Republic of China. The results obtained from the survey confirms that Turkish luxury brand consumers' Turkish luxury brand preference reasons are also positively related by the six hypothesis. Findings of the survey in support of the hypothesis are as mentioned below;

Consumers with high brand awareness are aiming to purchase luxurious goods from prestigious brands with high reputation. Brand name plays a crucial role for prestige shopping. The survey verifies that 83.52 percent of Vakko clientele prefers to buy apparel, shoes and accessories from Vakko stores since high quality product range enables prestige and reputation to the user.

Materialism means giving more importance to possession rather than intellectual and spiritual things. Materialist consumers try to increase their social status by consuming products expressing wealth to the public (Liao and Wang, 2009). The survey puts forward that 51,11 percent of Vakko brand consumers prefers the luxury brands for product familiarity.

The fact that users prefer luxury brand products instead of products that suits with their income level shows that their desire to have these products is very strong, even though it is compelling.

**CONSUMER BASED PREFERENCE REASONS FOR TURKISH LUXURY BRAND
VAKKO: IZMIR CASE**

It can be said that they tend to show their high social status in their social circles by using luxury brand products.

Individuals have a tendency of comparing themselves with others. Especially when individuals cannot find ways to express themselves socially, they try to compare him/herself with others to evaluate their abilities (Festinger, 1954). Hypothesis three; Social Comparison is supported by the survey that due to the elite district of Vakko Alsancak store, 70.00 percent of Vakko clientele still prefer to visit Vakko Alsancak retail shop. Social status has a positive impact on potential clients who would like to associate themselves with the brand and with other “elite considered” individuals by visiting the store

According to Muzinich et al. (2003), fashion innovators are well-educated, young, socially adaptable, risk taker with the leadership characteristics. An innovative personality seems crucial for construction of an innovative fashion approach. In the survey done about Vakko, 52,75 percent of Vakko consumers are between the age of 25-39 while 36,26 percent of them are between the age of 40-59. Looking at the age groups, it can be analyzed as that Vakko clientele in the 40-59 age range could of have more savings or income respect to the 25-39 years old age group. However, the higher demand of the young group for new and luxury products supports that they are more open to innovations and they have a tendency of spending more for their self-image.

High fashion involved consumers are more likely to adopt and experiment the trends faster than low fashion involved consumers. Consumer’s purchasing preferences are related with their fashion knowledge and their level of involvement. The level of involvement plays a crucial role to explain the consumer behavior (Summers et al., 2006). 34.07 percent of the users visit the Vakko stores once in a month are not higher as 42.86 percent visiting the store once in a year but these are still substantial datas to express that fashion involved consumers have a tendency to visit the stores more often. 30.11 percent of the respondents prefers to visit Istanbul stores of Vakko. Istanbul is the capital of fashion in Turkey and some Vakko clienteles prefer İstanbul stores to İzmir stores since they believe these stores are more trend-oriented and innovative respect to other cities’ Vakko stores.

80.22 percent of Vakko brand consumers are female and 52.75 percent of the clientele are between the age of 25-39. On the other hand, apparel, shoes and accessories buying among Vakko clients are 83.52 percent. These findings might be interpreted as that young working females are dynamic group with high income and an active social life. It also brings the need

**CONSUMER BASED PREFERENCE REASONS FOR TURKISH LUXURY BRAND
VAKKO: IZMIR CASE**

for a fresh and adequate image together. As a need of their social status, they are willing to spend more for their look.

Vakko is highly perceived as a luxurious brand and it could be matched with the high quality standards and its pricing. The mass that it addresses is young adult group in the age range between 25-59 as well as survey data reveals that even the customers, whose monthly income level is between 1000-5000 TL⁴ tend to spend nearly 1000 TL in Vakko stores. Turkish luxury users are willing to spend high amounts for the luxury products. This is also an indicator that, the market is also alluring for other Turkish luxury brands and more retail stores of Vakko itself since the luxury users are ready to spend at least twenty percent of their income.

The survey is also based upon the stores of Vakko brand which are located in Izmir. A different survey done for Istanbul or other cities' Vakko stores, could come out with different results. Obtained results could include limitation. According to these different results dissimilar consumer preferences can be developed for the Vakko stores.

This research contains basic information about consumers. This paper can be evaluated as the basic monitoring about Vakko İzmir.

6. REFERENCES

- Beaudoin, P., Lachance, M J. (2006). "Determinant of adolescents' brand sensitivity to clothing", *"Family and Consumer Sciences Journal"*, Vol. 34, pp.312-331.
- Bellman, L.M. ,Teich,I. Clark, S.D. (2009) "Fashion Accessory Buying Intentions Among Female Millennial", *"Review of Business"*, Vol. 30 (1), pp. 46-57.
- Deeter-Schmelz, D.R., Moore, J.N., Goebel, D.J. (2000). "Prestige clothing shopping by consumers: a confirmatory assessment and refinement of the PRECON scale with managerial implications", *"Journal of Marketing Theory and Practice"*, Vol. 8 (4), pp. 43-58.
- De Vaus, D.A. (1990), "Surveys in Social Research" Sydney, 343p.
- Festinger, L. (1954). "A theory of social comparison processes", *"Human Relations"*, Vol. 7, pp.117-140.

⁴ 1 Euro (€) is approximately around 3.37 Turkish Lira.

**CONSUMER BASED PREFERENCE REASONS FOR TURKISH LUXURY BRAND
VAKKO: IZMIR CASE**

Finlay, K.A, Tramifow.D, Villarreal.A. (2002) “Predicting Exercise And Health Behavioral Intentions: Attitudes, Subjective Norms, Another Behavioral Determinants”,*“Journal of Applied Social Psychology”*, Vol.32, pp.342-358.

Gao, L. Norton, M.J.T., Zhang,Z., To, C.K. (2009). “Potential niche markets for luxury fashion goods in China, *“Journal of Fashion Marketing and Management”*, Vol. 13, Iss.4, pp.514-526.

Husic, M., Chic, M. (2009). “Luxury Consumption Factors”, *“Journal of Fashion Marketing and Management”*, Vol.13, pp. 231-254.

Liao, J., Wang L. (2009). “Face as a mediator of the relationship between material value and brand consciousness”, *“Psychology and Marketing”*, Vol.26, pp.987-1001.

Lu, P. & Pras, B. (2011). Profiling mass affluent luxury goods consumers in China: A psychographic approach, *Thunderbird International BusinessReview*, Vol. 53(4).

Muzinich, A., Pecotich, S., Putrevu, A. (2003). “A modal of the antecedents and consequents of female fashion innovativeness”, *“Journal of Retailing and Consumer Services”*, Vol. 10, pp. 297-310.

Ogden, H. J. & Venkat, R. (2001). “Social Comparison And Possessions: Japan Vs Canada”, *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, Vol. 13, No. 2: 72-84.

Rogers,E.M. (1995). *Diffusion of innovations* (4th ed.). New York: Free Press.

Sproles, G.B. and Kendall, E.L. (1986). “A methodology for profiling consumer decision-making styles”, *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 20, Winter, pp. 267-79.

Summers, J.J. (2006). Effects Of Collaborative Learning in Math on Sixth Graders” Individual Goal Orientations from a Socio-Constructivist Perspective. *The Elementary School Journal* 106(3): 273-290.

Zhang, B. and Kim. (January 2013). “Luxury fashion consumption in China:Factors affecting attitude and purchase intend”, *“Journal of Retailing and Consumer Services”*, Vol: 20, Issue 20, pp. 68-79.

URL 1: Export Enterprises SA. (April 2021). “*Turkey: Reaching the Consumer*”.
<https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/turkey/reaching-the-consumers>.

URL2: Merriam Webster. (September 2016).

<http://www.merriamwebster.com>.